

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

**İKTİSATTA YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMI
ÇERÇEVESİNDE PIERO SRAFFA**

Abdullah EKER
16921012

Danışman
Doç. Dr. Murat PIÇAK

Diyarbakır-2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

**İKTİSATTA YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMI
ÇERÇEVESİNDE PIERO SRAFFA**

Abdullah EKER
16921012

Danışman
Doç. Dr. Murat PIÇAK

Diyarbakır-2019

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İktisatta Yeni Cambridge Yaklaşımı Çerçevesinde Piero Sraffa” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

15.02.2019

Abdullah EKER

T.C
DİCLE UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Abdullah EKER tarafından yapılan “İktisatta Yeni Cambridge Yaklaşımı Çerçevesinde Piero Sraffa ” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir

	Jüri Üyesinin <u>Ünvanı</u> <u>Adı Soyadı</u>
Başkan:	Doç. Dr. Murat PIÇAK
Üye :	Doç. Dr. Pelin GÖĞÜL
Üye :	Dr. Öğrt. Üyesi Osman EROĞLU.

Tez Savunma Sınavı Tarihi:15/02/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../02/2019

Prof. Dr. Nazım HASIRCI
ENSTİTÜ MÜDÜR
(MÜHÜR)

ÖNSÖZ

Piero Sraffa, iktisadi düşünceler tarihinde yer edinmiş önemli bir İtalyan iktisatçıdır. Sosyalist bir olan Sraffa, dönemin faşist hükümetine karşı çalışmalar yürüterek önemli bir mücadele vermiştir. Sraffa'nın çalışmalarını etkileyen en önemli unsur kurmuş olduğu arkadaşlıklardır. John Maynard Keynes, Antonio Gramsci, Ludwig Wittgenstein, Raffaele Mattioli ve Rodolfo Morandi, Sraffa'nın çalışmalarını etkileyen önemli insanlardır. Bunların dışında, Sraffa Karl Marx'tan çok etkilenmiştir. Sraffa'nın en önemli ve dikkat çeken çalışmalarından biri, Alfred Marshall'ın çalışmalarını inceleyip bunlara yönelik eleştirilerde bulunmasıdır. Sraffa'nın, Eski Cambridge Ekolü'nün kurucusu Alfred Marshall'a yönelik bu eleştirileri ve Sraffa ile Henry Roy Frobes Harrod'un bilimsel dergilerdeki tartışmaları Harrod'un Yeni Cambridge Ekolü'nü geliştirmesine yol açmıştır. Bunun dışında Sraffa'nın tüm kariyeri boyunca üzerinde çalıştığı ve tamamlanması 40 yılı bulan “Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi” isimli kitabı Sraffa'yı zirveye taşımıştır. Bu tez çalışmasında tüm bu konular detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bu çalışmada bana destek olan Prof. Hüseyin Haşimi GÜNEŞ, Doç. Dr. Murat PIÇAK ve Dr. Öğrt. Üyesi Osman EROĞLU hocalarıma, çok değerli insan Doç. Dr. Pelin KARATAY GÖĞÜL hocama ve amcam Metin EKER'e; ayrıca eşim, oğlum Yusuf Şerzan ve güzel kızım Lütfiye Delal'e minnettarım.

Abdullah EKER

Diyarbakır, 2019

ÖZET

Bu tez çalışmasında İtalyan iktisatçı Piero Sraffa'nın hayatı, Alfred Marshall'a yönelik yaptığı eleştiriler, önemli yapıtlarından Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi ve eski ile yeni Cambridge yaklaşımları incelenmiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Piero Sraffa'nın hayatına, Eski Cambridge Ekolü'ne ve Sraffa'nın Alfred Marshall'a yönelik eleştirisine değinilmiştir. İkinci bölümde Piero Sraffa'nın en önemli eserlerinden biri olan Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise yeni Cambridge yaklaşımına değinilmiştir. İktisadi düşünceler tarihine damgasını vuran iktisatçılardan biri olan Piero Sraffa, yaptığı çalışmalar kadar yaşadıklarıyla da dikkat çekmiş bir iktisatçıdır. İtalya'da hızla yükselen faşist iktidar yüzünden İngiltere'ye zorunlu göçü, Cambridge'de öğretmenlik yapması, iktisat tarihinde iz bırakan arkadaşlıkları; özellikle faşist yönetim tarafından tutuklanan arkadaşı Antonio Gramsci ile yazışmaları ve tutuklu arkadaşının ihtiyaçlarını karşılaması ve özgürlüğüne kavuşması için verdiği mücadeleler bu çalışmada önemli yer bulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Piero Sraffa, Antonio Gramsci, Ludwig Wittgenstein, John Maynard Keynes, Cambridge Okulu.

ABSTRACT

In this thesis, the life of the Italian economist Piero Sraffa, his criticism against Alfred Marshall, one of the best work of his which is Production of Commodities by Means of Commodities and also old and new Cambridge approach have examined. The study have consist of three parts. In the first part, life of Piero Sraffa, Old Cambridge Approach and Sraffa's criticism against Alfred Marshall have examined. The second part is about analyzing of Production of Commodities by Means of Commodities which is one of the best work of Piero Sraffa. The third part is about new Cambridge approach. Piero Sraffa, who has struck the history of economic thought, is an economist who has drawn attention to his life as well as his work. In this study Piero Sraffa's compulsory immigration to England due to the rapid rise of fascism in Italy, to train in Cambridge, to establish friendships there and to make friends with Antonio Gramsci who is arrested by the fascist administration and Piero Sraffa's fight for Antonio Gramsci's freedom and needs will find a important place.

Keywords

Piero Sraffa, Antonio Gramsci, Ludwig Wittgenstein, John Maynard Keynes, Cambridge Ekolü.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERO SRAFFA'NIN HAYATI

1.1. PIERO SRAFFA'NIN EĞİTİMİ.....	4
1.2. PIERO SRAFFA'NIN İTALYA'DAKİ KARIYERİ	5
1.3. PIERO SRAFFA'NIN ANTONIO GRAMSCI İLE GÖRÜŞMELERİ	6
1.3.1. Antonio Gramsci'nin 1924 Yılında Yazdığı Mektubun İçeriği	9
1.4. PIERO SRAFFA'NIN İNGİLTERE'DEKİ KARIYERİ	10
1.5. PIERO SRAFFA'NIN LUDWIG WITTGENSTEIN İLE GÖRÜŞMELERİ	11
1.5.1. Ludwig Wittgenstein	14
1.6. PIERO SRAFFA'NIN JOHN MAYNARD KEYNES İLE GÖRÜŞMELERİ	15
1.6.1. John Maynard Keynes	17
1.7. PIERO SRAFFA'NIN RAFFAELE MATTIOLI VE RODOLFO MORANDI İLE GÖRÜŞMELERİ	22
1.8. PIERO SRAFFA'NIN SON YILLARI	24
1.9. PIERO SRAFFA'NIN ALFRED MARSHALL'A YAKLAŞIMI	25
1.9.1. Eski Cambridge İktisat Ekolü ve Alfred Marshall	28

1.9.1.1. Eski Cambridge İktisat Ekolü	28
1.9.1.2. Alfred Marshall	30
1.9.1.2.1. Ekonominin İlkeleri.....	32
1.9.2. Piero Sraffa'nın Alfred Marshall'a Yönelik Eleştirileri Ve Eleştirilerinin Altındaki Gerçeklik	36
1.9.2.1. Kısmi Denge Analizi	41
1.9.3. Piero Sraffa'nın Ceteris Paribus Varsayımıyla Alfred Marshall'a Yönelik Eleştirileri	42

İKİNCİ BÖLÜM

MALLARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ

2.1. ÜRETİM FONKSİYONU	44
2.2. MALLARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ'NİN ANALİZİ.....	48
2.2.1. Standart Mal	59
2.3. HEINZ DIETER KURZ VE CHRISTIAN LAGER'IN MALLARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ	63
2.4. SUNGUR SAVRAN'IN MALARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMI

3.1. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA POLİTİKA ARAÇLARININ KULLANILMASI	68
3.2. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA İKTİSADİ BİRİMLER ..	69
3.3. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA NET FİNANSAL AKTİF KAZANMA.....	70
3.4. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA İTHALAT KISITAMALARI, VERGİ ORANLARI VE TAHMİN GÜCÜ	72
3.5. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA ÜCRET-FİYAT İLİŞKİSİ	73
3.6. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA DIŞ ÂLEM VE MİLLÎ GELİR ÇARPANI	75

3.7. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMI İLE KEYNESYAN MODELİN KARŞILAŞTIRILMASI	78
3.8. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA İSTİKRAR.....	79
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	83

GİRİŞ

Piero Sraffa, Yeni Cambridge İktisat Ekolü'nün en önemli temsilcilerinden biridir. Bu ekolün diğer önemli temsilcileri, Joan Robinson, Nicholas Kaldor ve Luigi Passinetti'dir. Bu ekol, Alfred Marshall ve Arthur Cecil Pigou geleneğini, yani eski Cambridge yaklaşımını eleştirmiştir; Massachusetts Institution of Technology'den Paul Samuelson ve Robert Solow'un çalışmalarına karşı çıkmıştır. Yeni Cambridge ekolü David Ricardo, Karl Marx ve John Maynard Keynes'in çalışmalarını savunmuş ve geliştirmiştir. Bu ekolü savunan iktisatçılara göre herhangi bir iktisadi model sadece iktisadi etkenlere bağlı olmayıp; tarihi, sosyolojik ve psikolojik etkenlere de bağlıdır. Ayrıca bir iktisadi kuram tarihin tüm evreleri için geçerli olmamakla birlikte; her dönemde farklı yorumlar yapıp, iktisadi kuram geliştirilmelidir. Bu ekol, Neoklasik Ekol'ün aksine, mikroekonomik yaklaşım yerine makroekonomik yaklaşıma öncelik verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Yeni Cambridge İktisat Ekolü'nün temeli aslında David Ricardo'nun düşüncelerine dayanmaktadır. Ricardo'ya göre fiyatı arz ve talep belirlememektedir. Fiyatın belirlenmesindeki en önemli husus reel ücretler ve üretim teknolojisidir. Bu yüzden Yeni Cambridge iktisat ekolüne bağlı iktisatçılar sermaye teorisini ele alıp geliştirmiş ve bu teoriyle neoklasik düşünceyi eleştirmişlerdir. Yeni Cambridge ekolüne göre sermaye bir üretim aracıdır ve belirli bir zümrenin elindedir. Neoklasik düşünceye göre sermaye yoğunluğu kar ile ters orantılıdır. Sermaye yoğunluğu arttıkça kar oranı azalmaktadır. Yeni Cambridge ekolüne göre bu düşünce yanlıştır. Bu ekolün mensupları, kar oranı yüksek veya düşük olduğunda sermaye yoğunluğunun değişebileceğini savunmuşlardır. Yani farklı kar oranlarında aynı üretim tekniği kullanılmaktadır. Bu ekole bağlı iktisatçılar buna *teknik sapma* demişlerdir.

Yeni Cambridge ekolünün en önemli iktisatçılarından biri olan İtalyan iktisatçı Piero Sraffa gerek hayatı gerek de çalışmalarıyla çok dikkat çekmektedir. Henüz öğrenciyken yazdığı bir önsözle iktisat dünyasında adını duyurmuştur. Sosyalist düşünceyi benimseyen Piero Sraffa, Karl Marx'ın hayranıydı. Yaşamında, İtalya'da faşizmin ortaya çıkıp iktidarı ele geçirmesi, sosyalist arkadaşlarıyla faşizme karşı mücadeleleri dikkat çekmektedir. Piero Sraffa'nın, Antonio Gramsci ile olan arkadaşlığı yaşamının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Antonio Gramsci ile olan arkadaşlığı birinci bölümde daha detaylı açıklanacaktır. Bu ikilinin birbiriyle mektuplaşması, dönemin iktisadi düşünceler tarihi ve siyasal olayları hakkında önemli detaylar sunmaktadır. Antonio Gramsci, Piero Sraffa ile olan yazışmalarını *Yeni Düzen* adlı dergide yayınlamıştır.

Sraffa'nın, "*Ricardo'nun Toplu Çalışmaları*" adlı kitabı için yazmış olduğu önsöz ve 1960 yılında yayımlanan kitabı Malların Malları Aracılığıyla Üretimi neo-Ricardocu ekolün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu iki çalışmanın en önemli özelliği emek-değer teorisine alternatif sunması ve neo-klasik ekolü eleştirmesidir. Marksistler emek-değer teorisine alternatif sunulmasına karşı çıkmıştır. Neo-Ricardocu ve Marksist ekolün en önemli ortak özelliği, bölüşüm sorununu ekonominin temel konusu olarak ele almasıdır. Neo-klasik iktisatçılar ise tüm eleştirilere karşı marjinal değer-bölüşüm konusu ile savunma yapmaktadırlar.

Sraffa'nın Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi, Ricardo ve diğer klasik iktisatçılar tarafından geliştirilen klasik iktisadın değer teorisini mükemmelleştirmek için bir girişimdi. Ana akım neoklasik değer teorisindeki kusurları göstermeyi ve alternatif bir analiz geliştirmeyi amaçlamıştır. Özellikle, Sraffa'nın sermayeyi "*emeğin girdiler*" olarak bir araya getirme tekniği, "*Cambridge Sermaye Tartışmaları*" olarak bilinen tartışmaya yol açmıştır. Piero Sraffa, Joan Robinson ve diğer Neo-Ricardocu iktisatçıların İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi'nde; Robert Solow ve Paul Samuelson'ın Amerika'nın Massachusetts eyaletinin Cambridge kentinde olmaları bu tartışmaların iktisat tarihinde "*Cambridge Sermaye Tartışmaları*" ya da "*Cambridge Başkent Tartışmaları*" olarak yer almasına neden olmuştur.

İktisatçılar, Sraffa'nın çalışmasının neoklasik ekonomiyi reddedip reddetmediği olgusunu önemsememişlerdir. Birçok Post-keynesyen iktisatçı, Sraffa'nın eleştirisini neoklasik analizden vazgeçme ve diğer ekonomik davranış modellerini keşfetme gerekçesi olarak kullanmışlardır. Post-Keynesyen Ekolü savunmayan iktisatçılar ise çalışmalarını modern genel denge modellerinde geliştirilen neoklasik iktisatla uyumlu olarak ya da Walrasian yaklaşımında olduğu gibi uzun dönemli bir konumda belirleyemediklerini görmekteydiler. Bazı iktisatçılar ise, Sraffa ekonomisinin öneminin, neoklasik iktisadın tartışmasız, gerçekçi olmayan varsayımlarına geri dönmeyen kapitalist ekonomileri nasıl anladığımıza dair yeni bir çerçeve sağladığını tartışmışlardır. Yine de, Sraffa'nın çalışmaları, özellikle Ricardo'nun ve Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi (1960) hakkındaki yorumu, 1960'larda neo-ricardocu ekolün başlangıç noktası olarak görülmüştür.

Piero Sraffa, Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi çalışmasında malların fiyatını ölçmek için fiziksel bir rakam oluşturmaya çalışmıştır. Sraffa'nın oluşturduğu fiziksel rakam, fiziksel kimliğe ve bu kimlikte girdilerin ve çıktıların doğrudan kabul edilebilirliğine dayanmaktadır. Sraffa'nın bu çalışması Ricardo ve Marx'ın geliştirdiği toplumsal niceliğin değerini ölçmek için kullanılan emeğin girdi ve çıktıların bir alternatif olarak düşünülmektedir. Sraffa'nın girdi ve çıktıların kimliğine ilişkin varsayımı, üretim sürecinin temel niteliğiyle çelişmektedir. Buradaki insan aktivitesi, bu girdi grubunu farklı ve dolayısıyla uyumsuz bir çıktı kümesine dönüştürmektedir. Bu yanlış öncül, Samuelson ve Steedman'ın da dâhil olduğu, emek-değer teorisinin eleştirilerine dayanmaktadır. Paradoksal olarak, Sraffa'nın varsayımları, Marksistlerin, özellikle Freeman ve Kliman'ın *İşgücü Teorisi'nin* geçerli olmadığı durumları desteklemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERO SRAFFA’NIN HAYATI

1.1. PIERO SRAFFA’NIN EĞİTİMİ

Piero Sraffa İtalya’nın Torino kentinde 5 Ağustos 1898 tarihinde, Yahudi kökenli olan Annesi Irma Tivoli ile babası Angelo Sraffa’nın tek çocuğu olarak doğmuştur. Babası Angelo ticaret hukuku profesörü olmasının yanı sıra Milano’daki Bocconi Üniversitesi’nde dekan olarak görev yapmıştır. Babasının farklı üniversitelerde görev yapması Sraffa’nın eğitimini farklı şehirlerde almasına neden olmuştur. Sraffa ilkokul eğitimine İtalya’nın Parma kentinde başlamış ve daha sonra eğitimine Milan (1906-1913) ve Torino’da (1913-1917) devam etmiştir. Orta öğretimini klasik çalışmalar üzerine Torino’da yapmıştır (Roncaglia, 2009: 1). Sraffa, babasının isteği üzerine, 1916’da Torino’daki Hukuk Fakültesi’ne başlamıştır. Siyaset Ekonomisi Bölümü’nde Finansal Bilim Uzmanı Luigi Einaudi’nin, Marjinalist İstatistik Profesörü Pasquale Jannaccone’nun ve Alfred Marshall’ın öğrencilerinin verdiği dersleri almıştır (Potier, 2005: 5).

Piero Sraffa, 1917-1920 yılları arasında askerlik yapmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Kraliyet Komisyon Müdürlüğü’nde İnsan Hakları İhlalleri Komisyonu’na görevli olarak atanmıştır. “İtalya Savaşı Süreci ve Sonrasında Para Enflasyonu” (*L’Inflazione Monetaria in Italia durante e dopo la guerra*) üzerine bir tez çalışması ile London School of Economics and Political Science’den 1922 yılında mezun olmuştur. Tezi 64 sayfadan oluşmaktadır. Sraffa’nın tezindeki en önemli özelliklerden biri yazı tarzıdır. Tezde dünyaca ünlü yazarların standartlarında bir yazı stili kullanmıştır. Bu tez o kadar iyi değerlendirilmiş ki Turin Üniversitesi’nin bir yayını olarak gösterilme ayrıcalığını kazanmıştır (Sinha, 2016: 28). Luigi Einaudi Sraffa’nın tez danışma hocasıydı. Einaudi, 1919 sonrası İtalya’da cumhurbaşkanlığı yapmış liberal bir senatördü. Bu tez Sraffa’nın ilk yayımladığı çalışmasıdır. Sraffa

tez çalışmasında sürekli fiyat artışlarının, dolaşımdaki paranın genişlemesiyle ilişkili olduğunu, paranın miktar teorisi ile açıklamıştır. Bununla birlikte Sraffa'nın para teorisinin deneysel analizleri, paranın miktar teorisine bağlı olarak farklılaşan fiyat endekslerinden ayrı tutulmuştur. Sraffa'nın tezindeki en önemli görüşlerden biri iç ve dış paranın değerinin istikrarı, yani iç piyasa fiyat istikrarı ile döviz kuru istikrarı arasındaki farkı ortaya çıkarmasıdır (Roncaglia, 2000: 5-6).

1.2. PIERO SRAFFA'NIN İTALYA'DAKİ KARIYERİ

İtalya'da hızla yükselen Faşist rejimle olan sıkıntılara rağmen Sraffa, üniversite kariyerini İtalya'da yapmaya karar vermiştir. 1922 yılında İngiltere'den İtalya'ya dönmüştür. Komünist kimliğiyle tanınan Sraffa, ülkesine döndükten sonra faşist İtalyan güvenlik güçlerinin dikkatini çekmiştir. Sraffa, ülkesine döndükten sonra Milan Şehri Çalışma Ofisi'ne atanmıştır. Milan'daki sosyalist yönetimin çökmesinden sonra 2 Aralık 1922 yılında bu görevinden istifa etmiştir. Sraffa, bir anda kendisini faşist örgütlerin yönetimi ele geçirdiği bir ortam bulmuştur. Sraffa, Keynes'in rehberliğinde yazmış olduğu siyasi iki makale yüzünden Benito Mussolini'nin dikkatini çekmiştir. Asıl dikkati çeken *Italiana di Sconto Bankası*'nın iflasını incelemiş olduğu makalesidir (Naldi, 2005: 382).

Kasım 1923'te Perugia Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan Sraffa, burada Siyaset Ekonomisi ve 1925-1926 yıllarında da Kamu Maliyesi derslerini vermiştir. 1923'ten itibaren Sraffa, bazı genç entelektüellerle arkadaşlık kurmuştur. Turin'de, 1923 yılında, babasının Hukuk Fakültesi'nden ve aynı zamanda Umberto Cosmo'nun öğrencisi olan ve liberalizmi sosyalizmle bağdaştıran, aynı zamanda ateşli bir anti-faşist olan Antonio Gramsci'nin *L'Ordine Nuovo*'nun (New Order-Yeni Düzen) ilk ekibine dâhil genç Piero Gobetti ile irtibat kurmuştur. Ayrıca Sraffa, Milan'da akademisyen olan Raffaele Mattioli ve Carlo Rosselli ile tanışmak istemiştir.

I. Dünya Savaşı ilk yıllarında, Sraffa'nın arkadaşı Raffaele Mattioli (1895-1973) savaş yanlısı bir tutum sergilemiş ve İtalya 1915'te I. Dünya Savaşı'na katıldığında Mattioli gönüllü asker olarak orduya katılmıştır. Savaşın sonunda

Gabriele D'Annunzio'nun Fiume'ye yaptığı seferde orduda görev yapmıştır. 1922'den 1925'e kadar Mattioli Milan Ticaret Odası Genel Sekreteri olarak görev almıştır. Banca Commerciale Italiana'nın müdürü Giuseppe Toeplitz, 1925'de Mattioli'yi bankanın sekreterlik ekibinin başına katılmaya ikna etmiştir. Bu görev, Mattioli'ye faşist rejimle ilgili çok sayıda gizli ekonomik bilgiye erişmesine imkân sağlamış ve arkadaşı Sraffa'nın bu durumdan faydalanmasını sağlamıştır. Sraffa, Mattioli'den elde ettiği bu gizli bilgileri Antonio Gramsci ve daha sonra Angelo Tasca ve Giorgio Amendola gibi arkadaşlarıyla paylaşmıştır (Potier, 2005: 10-11).

Piero Sraffa, Bocconi Üniversitesi'nde çalışan ve Treves ailesinden kuzeni Carlo Rosselli ile temas halindeydi. Carlo Rosselli ve Sraffa sadece ekonomik konularda değil, aynı zamanda politik konularda da tartışmalar yapmışlardır. Rosselli, Marksist olmayan bir sosyalistti. Rosselli, *La Critica Sociale* dergisine katkıda bulunmuştur. 1924 baharında, İtalya'daki *Fabian Cemiyeti* için temel oluşturacak sosyo-ekonomik araştırmalar laboratuvarını kurmayı planlamış ve hem Sraffa'dan hem de Unitary Socialist Party'sine yakın iki entelektüelden, kendisine katılmalarını istemiştir. Rosselli'nin fikri kısa bir süre sonra, adını faşistler tarafından 12 Haziran 1924'te katledilen Giacomo Matteotti'den alan küçük bir sosyal araştırma enstitüsünde somutlaşmıştır. Enstitü başkanı, Turati ve sekreter Alessandro Schiavi'ydı. Sraffa'nın enstitü toplantılarına bir katılımı olduğuna dair açık bir kanıt bulunmamaktadır (Potier, 2005: 12).

1.3. PIERO SRAFFA'NIN ANTONIO GRAMSCI İLE GÖRÜŞMELERİ

Piero Sraffa 1919'da Torino Üniversitesi'nde, ortaokuldaki edebiyat hocaları Umberto Cosmo (1868-1944) aracılığıyla Antonio Gramsci (1891-1937) ile tanışmıştır. Gramsci 1919 yılında *L'ordine nuovo* (The New Order – Yeni Düzen) isimli bir gazete çıkarmıştır (Roncaglia, 2009: 6). Sraffa, Gramsci ile görüştüğünden hemen sonra, editör ekibine katılmaya karar vermiştir. Sraffa, 1920 yılının başında Gramsci'nin desteğiyle Torino'da kurulan *Sosyalist Öğrenci Grubu*'nda (*Gruppo Studentesco Socialista*), aktif rol almaya başlamıştır. Eski ve yeni öğrencilerden oluşan bu grup, Torino İşçi Sendikası Merkezi'nde haftalık toplantılar düzenlemiştir. Bu grup *L'Ordine Nuovo* dergisinin siyasi çizgisinde ilerlemiştir (Potier, 2005: 6).

İtalyan sosyalizm krizi, özellikle de hareketin fabrikaları ele geçirmesinin başarısızlığından sonra, Ocak 1921'de Livorno Kongresi'nde İtalyan Komünist Partisinin kurulmasına yol açmıştır.

Sraffa, 1921 yılında Londra ziyaretindeyken Almanca'dan çevirdiği bazı notlarla birlikte üç kısa makale yazıp gazetede yayımlanması için katkıda bulunmuştur. Gramsci 1924 yılında Livorno'da İtalyan Komünist Parti'nin kâtipliğine başlarken; Sraffa partiden uzak durmayı tercih etmiştir. Buna rağmen ikili arasında önemli bir arkadaşlık bağı vardı. Bunu kanıtlayan delillerden biri Sraffa'dan Gramsci'ye gönderilmiş bir mektuptur. Bu mektup ve Gramsci'nin mektuba karşı yazdığı cevap mektubu *L'ordine nuovo* gazetesinde 1924 yılının Nisan ayında yayımlanmıştır. Sraffa yazdığı mektupta İtalya'da faşist rejimin hızla yükselişinden, bunun toplumda yarattığı etkilerden, işçi sınıfının komünizmden ve sendikal faaliyetlerden yoksun olduğuna; bununla birlikte demokratik muhalif güçlerin yükselen faşizme karşı birlik olup mücadele etmesi gerektiğine değinmiştir. Gramsci ise cevap mektubunu dönemin İtalyan Komünist Partisi'nin genel sekreteri Amadeo Bordiga'nın talimatıyla yazmıştır. Cevap mektubu Sraffa'nın yazdığı mektubun aksine olumsuzdu. Gramsci Komünist Parti'nin tasfiyesini ve muhalif güçlere katılma önerisini reddetmiş ve Sraffa'nın bu düşünceden kurtulması için öneride bulunmuştur. İkili arasındaki bu vicdan muhasebesi, mektupların yayımlanması sayesinde ortaya çıkmıştır. 1926 yılında Gramsci tutuklanmıştır. Tutuklandıktan sonra Sraffa'dan ciddi bir destek görmüştür. Gramsci kişisel ihtiyaçlarından, kitap ve dergilere kadar birçok konuda Sraffa'dan destek almıştır. Sraffa bununla da yetinmeyerek Gramsci'nin özgürlüğüne kavuşması için gerekli hukuki yolları da aramıştır. Sraffa, Paris'te sürgün olan Komünist lider Giorgio Amedola ve diğer parti üyeleriyle görüşmüş; İtalya, İngiltere ve Fransa'da görüşme ve temaslarda bulunmuştur (Roncaglia, 2009: 7-9).

1932 yılında Gramsci'nin sağlığıyla ilgili sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Gramsci'nin baldızı, cezaevi müdürlüğüne Gramsci'nin muayene edilmesi için dilekçe vermiştir. Profesör Umberto Arcangeli, komünist liderin şartlı tahliye edilmesini önermiştir. Bunun gerçekleşmemesi durumunda hastaneye ya da

bir kliniğe transferinin yapılması talebinde bulunmuştur. Kısa bir süre sonra Gramsci'nin serbest bırakılmasını sağlamaya yönelik uluslararası bir kampanya başlatılmıştır. Haziran 1933'te Paris'te Romain Rolland, Henri Barbusse ve Paul Langevin gibi aydınların etrafında bir uluslararası komite kurulur. Sraffa, İtalyan Komünist Partisi'ne Profesör Umberto Arcangeli tarafından hazırlanan raporu vermiştir. Bu belge gizli bir şekilde 8 Mayıs 1934'te *L'Humanité*'de yayımlanmıştır. Sraffa, Gramsci'nin serbest kalması için gerekli her türlü çabayı gösterirken onun hapisteki durumunu tehlikeye atacak böyle bir harekete karşı çıkmıştır (Potier, 2005: 35).

Sraffa, Gramsci'nin siyasi düşüncesinin özellikle Komünist Parti'nin Bolşevik Devrimi uğruna diğer tüm politik güçlere karşı fikirlerinin gelişmesinde rol almıştır. Yıllar sonra Gramsci'nin siyasi mücadelesi, Sraffa'nın 1924'ün başlarında elde ettiği ve Gramsci'nin demokratik bir İtalya'nın yeniden kurulması için anti-faşist siyasi güçlerle birlikte faşizmi yıkmaya hayaline epey yaklaşmıştır. Nitekim Mart 1937'de yaptıkları son toplantıda Gramsci Sraffa'ya sözlü bir mesaj vermiştir. Gramsci'nin bu mesajı İtalyan Komünist Partisi'nin tüm demokratik ve anti-faşist güçlerle işbirliğine hazır olduğuna ilişkin önerisini kapsamaktaydı.

Sraffa'nın Gramsci ile olan bağı, Sraffa'nın ekonomi bilimi alanında izlemesi gereken projesinin ideolojik köklerini anlamak için akılda tutulması gereken yoğun bir siyasete olan tutkunun göstergesiydi. Bununla birlikte, Sraffa'nın araştırmalarının ve sonuçlarının siyasi geçmişinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Hatta Gramsci, Sraffa'nın çalışmalarının, 1920'lerin ilk yarısında uygulanan ekonomi politikalarından, teorik olanlara kademeli olarak değiştirme konusunda bir etkisi olmadığını belirtmiştir (Roncaglia, 2000: 11).

Gramsci ile Sraffa'nın 1924-1926 döneminde tartıştıkları konular hakkında kesin bir kayıt yoktur; ancak faşist İtalya'nın ekonomik ve politik ortamını tartıştıkları yüksek bir ihtimaldir. Sraffa, Komünist liderden, Bocconi Üniversitesi'nde çalışan Giorgio Mortara'nın, 1921'den beri üzerinde çalıştığı İtalyan ekonomisinin performansı ile ilgili çalışması olan "*Prospective Economiche*"yi okumasını tavsiye etmiştir. Sraffa 1925'den beri *Banca Commerciale*

Italiana’nın yönetim kadrosunda çalışmakta olan arkadaşı Mattioli’den aldığı gizli ekonomik bilgileri Gramsci’ye vermekteydi. Muhtemelen İtalyan Komünist Partisi önderliğinde hazırlanan “*Un esame della situazione Italiana*” (2-3 Ağustos 1926) isimli rapora son veren ekonomik veriyi veren Sraffa’ydı. Gramsci, Sraffa’nın rekabet konusundaki teorik çalışmalarıyla ilgilenmiştir. Gramsci, Sraffa’nın makalelerindeki fikirlerini geliştirmede tereddüt ettiğinden ve az yazdığından dolayı ona hep söylenmiştir (Potier, 2005: 24).

1.3.1. Antonio Gramsci’nin 1924 Yılında Yazdığı Mektubun İçeriği

Aralık 1923’te Gramsci, İtalyan Komünist Partisi ile diğer Avrupa Komünist Partilerinin ortak hareket edebilmesi için Moskova’dan Viyana’ya taşınmıştır. Gramsci Viyana’ya taşındıktan sonra L’Ordine Nuovo dergisinde yayınlanması için yeni makaleler hazırlamıştır. Bu derginin daha önceki yayınlarında katkısı olan Sraffa da dâhil olmak üzere arkadaşlarıyla irtibata geçmiştir. Bu amaçla Gramsci, Nisan 1924’te uzun ve eleştiri ağırlıklı olan mektubu Sraffa’ya yollamıştır. Bu mektup L’Ordine Nuovo’da yayınlanmıştır. Gramsci bu mektubun bir örneğini Torino Üniversitesi’nde profesör olan ve L’Ordine Nuovo’ya katkılarda bulunan Zino Zini’ye de göndermiştir. Gramsci bununla da kalmayıp mektubun bir örneğini de İtalya’daki bazı komünist liderlere göndermiştir. Gramsci’nin Sraffa’ya yollamış olduğu mektubun ekinde 1923 yılındaki yazışmaları da yer almıştır. Mektupta, Gramsci’nin faşizme karşı demokratik ve komünist muhaliflerin çalışmalarının analiziyle birlikte işçi sendikalarının faaliyetlerine yönelik önerileri yer almaktadır. Sraffa ile Gramsci’nin üzerinde anlaşılmadığı en önemli konu komünist partinin faaliyetleriydi. Sraffa’ya göre faşizmin devrilebilmesi için İtalya’nın burjuva devrimine ihtiyacı olduğudur. Sraffa komünist partinin faaliyetleri yüzünden bunun arka planda kaldığı düşüncesini savunmaktadır. Gramsci ise Sraffa’nın önerisinin kabulü, komünist partinin tasfiyesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ancak Gramsci, Sraffa’nın söylediklerini önemseye başlamış ve inanmıştır. Gramsci analizlerinde, komünist partinin İtalyan entellektüelleri ile işçi sınıfının gereksinimlerini net bir şekilde kavrayamadığını ve işçi sınıfının faşist rejimin dayattığı sorunlara karşı ne yapması gerektiği konusunda tutarlı bir politikadan yoksun olduğunu ifade etmiştir.

Gramsci bu analizlerinin sonucunda işçi sınıfının ve İtalyan Komünist Partisi'nin ülkede nasıl merkezi bir pozisyon elde edebileceği konusunda fikre sahip olmuştur. Gramsci özellikle, İtalyan işçi sınıfı ve komünist partisinin, İtalya'nın içinde nasıl merkezi bir konuma kavuşabileceğini işaret ederek, burjuva demokratik partileriyle bir tür işbirliğine gidilebilmesi için bir argüman geliştirmiştir. Gramsci, La Costituente'ye¹ atıfta bulunan bir mektup yazmıştır. Gramsci mektubunda burjuva, sosyal ve komünist partilerin ortak düzenleyebileceği bir eylem planından söz etmiş ve bunun merkezinde kendisinin yer alacağını belirtmiştir. Sraffa, faşist rejimin dayattığı zorlamalar karşısında, İtalyan Komünist Partisi'nin serbest hareket edemeyeceğini; komünist olmayan muhaliflerinin yönlendirdiği bir burjuva demokratik hareketinin daha mantıklı olacağını ifade etmiştir (Naldi, 2000: 83-86).

1.4. PIERO SRAFFA'NIN İNGİLTERE'DEKİ KARIYERİ

Piero Sraffa, faşizme karşı olan tutum ve düşünceleri yüzünden İtalya'dan ayrılp İngiltere'ye yerleşmek zorunda kalmıştır. 1921'de Londra Ekonomi Okulu'nda tanıştığı Keynes'in de desteğiyle Cambridge'de çalışmaya başlamıştır. Sraffa, Keynes'in önerisiyle İtalyan bankacılık sistemi hakkında bir makale yazmıştır. Sraffa, "*İtalya'daki Banka Krizleri*" (*The Crisis of Banca Italiana di Sconto*) adlı makalesi 1922'de Economic Journal'de yayınlanmıştır. Yine 1922'de *Manchester Guardia* gazetesinde yayımlanan *Reconstruction in Europe* adlı makalesi Keynes tarafından düzenlenmiştir. Bu iki çalışmada bankacılığın kurumsallığı ve teknik yönleri son derece ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Sraffa'nın bu çalışmaları, İtalya'daki faşist yönetimden tepki almıştır. Bu tepkilere rağmen çalışmaları Perugia Üniversitesi'nde Politik Ekonomi ve Kamu Maliyesi

¹ 25 Haziran 1946 ve 31 Ocak 1948 döneminde görev yapan İtalyan Kurucu Meclisi.

derslerinde okutulmuştur. Ayrıca 1926 yılında Cagliari Üniversitesi'nde Politik Ekonomi Bölümü'nde profesör olarak görevlendirilmiştir. Sraffa kendisine verilen bu görevden aldığı maaşlarını kütüpheneye bağışlamıştır (Salvadori ve Kurz, 2014: 3-4). İtalya'daki Banka Krizleri adlı makalesinde Banca Italiana di Sconto'nun 1914'teki kuruluşundan 1921'deki iflasına kadar olan süreci anlatmıştır (Roncaglia, 2000:7-8). *Reconstruction in Europe* adlı makalesinde ise İtalya'nın Banca Commerciale, Credito Italiano ve Banca di Roma ticari bankalarının kurumsal harcamaları ve hesaplarındaki ciddi şüphe oluşturan hareketlerin detaylarını incelemiştir.

Sraffa'nın diğer bir önemli çalışması 1925 yılında İtalya'nın en önemli dergisi olan *Annali di Economia*'da yayınlanmış ve bu çalışmasında ilk defa değer teorisine değinmiştir. "Maliyet ile Üretim Miktarı Arasındaki İlişkiler Üzerine" başlıklı makalesiyle dikkatleri üzerine çekmiştir (Savran, 2010: 38). Sraffa bu çalışmasında Marshall'ın maliyet çalışmalarına yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Marshall, klasik iktisatçıların ve özellikle de David Ricardo'nun, malların görece fiyatlarının piyasadaki arz ve talep koşullarına bağlı olduğunu belirtmiş; ancak denklemin arz tarafının uzun vadede daha önemli olduğunu vurgulamasına rağmen, sabit maliyeti daha önemli kabul etmiştir. Bu bağlamda Marshall, genel olarak maliyetlerin miktar değişiklikleri ile farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Sraffa, Marshall teorisindeki denklemin talep tarafını sorunsuz bulmuş ve arz fonksiyonundaki maliyet değişkenliği kavramına eleştiriler yönelmiştir (Sinha, 2016: 32).

1.5. PIERO SRAFFA'NIN LUDWIG WITTGENSTEIN İLE GÖRÜŞMELERİ

John Maynard Keynes, Piero Sraffa ile Ludwig Wittgenstein'in tanışmasını sağlamıştır (Morra, 2017: 102). Sert ve içe dönük bir karakter olan Wittgenstein, Avusturya'nın küçük bir kasabasında ilkokul öğretmenliği ve bir kilisede bahçıvanlık yapmaktaydı. O dönemde Wittgenstein'in felsefe alanındaki çalışmaları pek fazla değildi. Wittgenstein, 1930 yılında 26 yaşındayken ölen ve aynı zamanda da Sraffa'nın da arkadaşı olan Frank Ramsey ile mektuplaşmış ve bazen de

görüşmüşlerdir. Bu yazışmalar ve görüşmeler ile Viyana Tartışmaları Wittgenstein'in felsefe alanında çalışmaları etkili olmuş olmuştur. Wittgenstein ile Sraffa haftanın hemen hemen her günü bir araya gelip, ekonomi ve felsefe alanında sohbetler etmişlerdir (Roncaglia, 2000: 21-22).

Sraffa ve Wittgenstein'in ortak çalışması olan Cambridge Cep Günlükleri'nde (Cambridge Pocket Diaries-CPDs) yazılanlara göre, yüzlerce kez bir araya gelip tartışmalar yapmışlardır. Sraffa'nın birçok çalışmasının arkasında bu tartışmalar vardır. İkili arasında geçen tartışmalardan en önemlilerinden biri, *Tractatus*'un temel yapısını oluşturan ve Ramsey ile Wittgenstein arasında tartışmalara sebep olan temel önermelerin bağımsızlığıdır (Morra, 2017: 102). Wittgenstein felsefe, antropoloji ve psikoloji gibi birçok alanda ölçülebilir kavramlar kullanmıştır. Bu süreç *Tractatus*'u belirli bir etkinliğe ya da etkinlik grubuna değinen belirli bir dil oyunu ile değiştirilebilen nedensel bir kavram olarak açıklanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu sonuç, Wittgenstein için belirli bir yaşam biçimiyle tutarlı olan bir dizi dil oyununun bulunması yerine, gerçekliğin geleneksel ve nedensellik kavramına dayanan genel ve özgün bir açıklama olmuştur (Arena, 2015: 1102-1103).

Sraffa ve Wittgenstein arasında geçen bir diğer konu ise matematiktir. İki akademisyen de matematiğin ölçme ve hesaplamada kullanılmak için insanlar tarafından icat edildiğini savunmaktadırlar. 1932 yılının Haziran ayında Sraffa önce Almanya'ya, daha sonra İtalya'ya gitmiş; ancak Wittgenstein Cambridge'de kalmıştır. Wittgenstein, Sraffa'nın neo-klasik çerçeveyi koruyan ve karşılıklı bağımlılığı ortadan kaldıran yaklaşımla uyumlu bir çözüm olan atomik önermelerin toplamalarını dışlama olasılığını tasvir eden önermeleriyle uyumlu olan *Mantıksal Biçimle İlgili Bazı Açıklamalar* isimli makaleyi yazmıştır. Ekim 1933'ün başında Wittgenstein ve Sraffa Cambridge'e dönmüş ancak herhangi bir görüşme yapmamışlardı. Ekim ayının ortasında Wittgenstein haftalık yürüyüşüne devam etmiş ancak yürüyüş sonraları bile Sraffa ile tekrar görüşmelerine devam etmek için bir aydan fazla bir süre beklemiştir. Bu arada Sraffa, her zaman olduğu gibi Ricardo'nun yayınılarıyla uğraşmaktaydı ve sıklıkla Keynes ile istihdam, faiz ve para ile ilgili genel teoriler üzerine tartışmalarına devam etmekteydiler. Sraffa,

akademik çalışmalarının yanı sıra Kasım ayında bir kliniğe yatırılan Gramsci'ye yoğunlaşarak ona yardım etmeye başlamıştır. Bu arada Noel tatilinden sonraki süreçte Wittgenstein, Sraffa ile konuşmalarına ara vermenin gerekliliğini hissetmiş ve Sraffa'ya ilerleyen süreçte yazacağını söylemiştir. Wittgenstein daha sonra Sraffa'ya görüşmelerinin verimsiz ve sıkıcı olduğunu yazmıştır. Wittgenstein'in kararının bir sonucu olarak, Mart ayı ortasına kadar Sraffa ve Wittgenstein arasında hiçbir görüşme olmamıştır. Bunun dışında, düzenli olarak olmasa da tartışmaya devam etmişlerdir (Morra, 2017: 103-106).

Wittgenstein, Cambridge'e döndükten sonra Sraffa ile olan sohbetlerine tekrar başlamıştır. Görüşmeleri haftada bir kaç kez olmuştur. Wittgenstein Sraffa ile olan görüşmelerine dair herhangi bir şikâyet mektubu yazmamıştır ki, bu sonuçtan daha önce belirttiği verimsiz ve sıkıcı sohbetleri azaldığı sonucuna varılabilir. 1936 yılının Mayıs ayından sonraki sohbetleri sık sık tartışmalarla sonuçlanmıştır. Bir sonraki görüşmeleri 7 Temmuz'da gerçekleşmiş ve bir hafta sonra tekrar bir araya gelmişlerdir. Ağustos ayında Sraffa İtalya'ya ve Wittgenstein Norveç'e gitmiştir. Paskalya döneminin sonunda Wittgenstein'in Norveç'e gitmesinin nedeni üzerinde yoğunlaştığı çalışmasını yalnız ve duygusal bir havada tamamlamak istemesiydi. Yaklaşık bir ay sonra da Sraffa'ya bir mektup göndermiştir (Morra, 2017: 108-110).

Norveç'e geçen Wittgenstein'in çalışmaları gayet iyi devam etmekteydi. Çalışmasını hazırlarken de belirli aralıklarla Cambridge ve Viyana'ya gidip gelmekteydi. Yine de çalışmalarının başarısı ve düşüncelerinin açıklığa kavuşması için tüm engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu engeller Wittgenstein açısından sahtekârlık ve gururdu. Bu amaçla akrabalarına ve arkadaşlarına daha iyi bir insan olmak için Norveç'e gittiği konusunda yalan söylediğini itiraf etmiştir. Bu itirafının bir süre kendi aralarında gizli tutulmasını ve itirafında akademik çalışmalarını başka bir işte çalışmak için bıraktığı planına bağlı olmasını istemiştir. Sraffa Wittgenstein'in bu itiraf yazısını 15 Ocak 1937 tarihinde almıştır. İtirafında böyle rahatsız edici bir ortamda arkadaşını rahatlatmak için doğru kelimeleri bulmayı başardığını söylemiştir (Morra, 2017: 111).

Wittgenstein itirafında, David Hume tarafından İnsan Doğası Antolojisi Özeti'nin (Hume'u yazar olarak tanımlayan ilk eser) yeni bir baskısını Skinner ile bir araya gelebilmek için Keynes ile birlikte çalıştığını belirtmiştir. Wittgenstein tekrar Sraffa ile Skinner sorununun "mantıklı ve ciddiyetle" konuşabileceğine inanarak görüşmek istemiştir. Ancak bu mümkün olmamıştır. Çünkü Sraffa, Gramsci'nin sağlık sorunları yüzünden İtalya'ya gitmişti. Ayrıca, 1937 yılının Mayıs ayında Wittgenstein Skinner ile tanışmış ve bu, Wittgenstein için büyük bir mutluluk olmuştur. İki hafta sonra Wittgenstein, felsefe araştırmalarının ilk girişimini belirlemek için Cambridge'e geri dönmüş ve sonra Sraffa ile birkaç kez İtalya'da görüşmüştür. Ardından Wittgenstein, 10 Ağustos 1937 tarihinde Norveç'e gitmek üzere İtalya'dan ayrılmıştır (Morra, 2017: 112).

1.5.1. Ludwig Wittgenstein

Avusturyalı Ludwig Josef Johann Wittgenstein 26 Nisan 1889 tarihinde doğmuştur. Dil ve mantık alanında yaptığı çalışmalarla modern felsefe tarihinde önemli bir yer edinmiştir. XX. yüzyılın en önemli filozoflarından biri olarak görülmektedir. Her ne kadar da ölümünden sonra, defterlerinden, makalelerinden ve ders notlarından çıkarılmış birçok çalışması yayınlanmışsa da, 1921 yılında Cambridge'deyken yazdığı *Tractatus* isimli eseri tüm yaşamı boyunca yayımladığı tek çalışmasıdır. Bu çalışmasını, hocası Bertrand Russell'ın gözetiminde yapmıştır. Doktora tezinde kullandığı *Tractatus*'un yamyımlanmasından sonra felsefenin tüm sorunlarına çözüm bulduğuna inanmakla kalmamış, ayrıca çalışmalarına son vermiş ve bir ilkokulda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Öğretmenlik dışında, bir bahçıvanlık mimarlık gibi farklı meslekler icra etmiştir. Bunların dışında, 1929 yılında İngiltere'ye dönerek Cambridge'te öğretim görevlisi olmuş ve bu görevindeyken eski çalışmalarına ve notlarına yeniden göz atmıştır.

Wittgenstein 29 Nisan 1951 tarihinde öldükten sonra ikinci eseri *Felsefi Soruşturmalar* ile Wittgenstein'in şöhreti tekrar pekişmiştir. Bu çalışmasıyla yeni bir felsefi yol ve dil anlayışı geliştirmiştir. Wittgenstein, eski çalışmalarındaki mantık konularında çoğunlukla hocası Bertrand Russell'dan etkilenmiştir. Bunun dışında Alman filozof Gottlob Frege ve Arthur Schopenhauer'den etkilenmiştir. *Tractatus*'un

yayımlandığı dönemde “*Viyana Çevresi*” adıyla pozitivist bir grup tarafından kurulan bu örgüt Wittgenstein ve *Tractatus*’tan oldukça etkilenmiştir. Ancak Wittgenstein bu örgütü savunmamış ve bu örgütün *Tractatus*la ilgili olarak çok ciddi yanlış anlamalarda bulunduğunu ifade etmiştir. Wittgenstein’in tüm çalışmaları analitik felsefe, dil felsefesi, mantık felsefesi ve hareket teorisinin gelişimi üzerinde oldukça önemli etkiler yaratmıştır. Georg Henrik von Wright, Gilbert Ryle, Peter Geach, Friedrich Waismann, Norman Malcolm ve Rush Rhees Wittgenstein’in çalışmalarını takip edenler arasında gösterilebilir. Wittgenstein’den etkilenen çağdaş filozoflar ise Saul Kripke, James Conant, Michael Dummett, Stanley Cavell ve Peter Hacker’dır. Wittgenstein’in ölümünden sonra yayımlanan bir diğer önemli eseri *Zettel*’dir. Bu çalışması günlük notlarından oluşmaktadır. Bu çalışmasında Wittgenstein, bir akademisyen ya da filozof olmanın ötesinde, düşünen ve keşfeden bir birey, her şeye karşı merak içinde olan bir çocuk karakterine bürünmüştür. Wittgenstein bu çalışmasında başkalarının özel hayatına müdahale edilmemesi gerektiğini ve herkesin yaşamış olduğu acının kendine özel olduğunu belirtmiştir. Bu aktarımlarıyla Wittgenstein, modern zamanlarda yaşayan bir derviş olarak nitelendirilmiştir. Wittgenstein her şeyden önce gerçeğin peşinde koşan ve onu sorgulayan bir kişi olmuştur. Bu sayede evrensel doğrularından asla vazgeçmemiştir. Avrupa’nın en zengin ailelerinden birinin ferdi olmasına rağmen, bu gösterişli yaşama yüzünü dönmüş ve hayata olan bakış açısının gereği yoksulluğu, yalnızlığı ve acıyı seçmiştir. (Yıldırım, 2005).

1.6. PIERO SRAFFA’NIN JOHN MAYNARD KEYNES İLE GÖRÜŞMELERİ

Gramsci ve Wittgenstein’in yanı sıra Sraffa’nın John Maynard Keynes ile olan arkadaşlığı da dikkat çekmektedir. Sraffa ve Keynes 1921 yılının Ağustos ayında tanışmışlardır. Sraffa, Keynes ile tanıştıktan sonra parasal analizlere merak sarmaya başlamıştı. Sraffa bu merakından dolayı yüksek lisans tezini para konusu üzerine yapmıştır. “*Monetary Inflation in Italy During and After War*” isimli çalışması parasal analizlere olan merakının sonucu ortaya çıkmıştır (Roncaglia, 1995:19). Her şeyden önce, Sraffa’nın çalışmalarındaki başarısında Keynes’in önemli bir rol oynamış olması aralarındaki verimli iletişimden kaynaklanmıştır.

Keynes Sraffa'dan Manchester Guard Supplement'ta yayınlanması için bir çalışma istemiş ve yirmidört yaşındaki İtalyan iktisatçı Sraffa'nın 1922 yılında *İtalya'daki Banka Krizleri* adlı çalışması prestijli *Economic Journal*'da yayınlanmıştır. Aynı şekilde 1926 yılında Marshall'a yönelik eleştirilerini içeren çalışması Keynes'in isteği üzerine *Economic Journal*'da yayımlanmıştır. Sraffa sadece Keynes ile ortak yayınlar yapmaktaydı ve her ikisi de kitap kurduydu. 1938 yılında çok nadir bulunun bir kitapçığın baskısını yeniden düzenlemişlerdir. Bu kitapçık *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (An Abstract of a Treatise of Human Nature) isimlidir. Bu çalışma Adam Smith'ten ziyade David Hume'a atıfta bulunulan bir çalışma olmuştur. Sraffa, ayrıca, Keynes'in *Para Reformu Üzerine Bir Sistem* (Tract on Monetary Reform) adlı çalışmasını İtalyanca'ya çevirmiştir; ayrıca Keynes'in diğer çalışmalarının İtalyanca yayınlanmasında önemli bir rol oynamıştır (Roncaglia, 2009: 28-29).

Keynes, 1924-1928 döneminde başlığını sürekli olarak değiştirdiği bir kitap üzerinde çalışmıştır. *Değer Standardı* olarak belirlediği çalışmasının başlığını *Para Standardı* olarak değiştirmiş ve çalışmasını para üzerine yapmıştır. Sraffa'nın İngiltere'ye yerleşmesinden bir yıl sonra, Keynes üzerinde çalıştığı kitabın taslağını Sraffa'ya vermiş ve ondan üzerinde çalışıp yorumlar yapmasını istemiştir. Keynes ile eşi arasındaki yazışmalar; Keynes ile Sraffa arasında bu kitap ile ilgili önemli bir tartışmanın 2 Mart 1928 tarihinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu yazışmalar dikkate alındığında Sraffa'nın kitap hakkında gerçekten ne düşündüğünü tam olarak belirlemek zordur. Joan Robinson'a göre Sraffa, *Para Üzerine Bilimsel Bir İncelemenin* orijinalliği konusunda gizli şüpheli davranmaktaydı (Potier, 2005: 43).

Eylül 1931'de Sraffa, 1929'da Emek Partisi hükümeti tarafından kurulan ve 1931 yılında tamamlanan Macmillan Komitesi, Finans ve Endüstri Soruşturma Komisyonu raporunda Keynes'in çalışması hakkında arkadaşı Gramsci'ye önemli bilgiler göndermiştir. Ayrıca bu komisyonun üyeleri Keynes, Reginald McKenna, Theodore E.Gregory, R.H.Brand ve Ernest Bevin'ydı. Sraffa, Macmillan Raporunda Gramsci'ye şunları söylemiştir: “Çoğu, Keynes tarafından yazılmış ve tamamen onun tarafından esinlenmiştir. Bu çalışma İngiltere'deki mevcut finansal krizin nedenlerine ışık tutan analizler içermektedir. Keynes çok karmaşık bir dil yapısı

kullanmış olup kriz teorisinin kısmi bir sunumunu içermektedir. Bu teori, böyle krizleri, tasarrufların yatırımlar üzerinde yeni yorumlar çıkarmasına bağlamakta ve yatırımlar için ayrılan bu tasarruf fazlası dışındaki para mevcudu günlük ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaktadır. Açıkçası, bunların çoğu eski bilgilerden ibaret olsa da yeni bilgiler de mevcuttur. Keynes açık bir şekilde liberal kapitalist ekonomiyi eleştirirken çalışmasını, kapitalist girişimciyi savunarak ve ona çözüm yolları arayarak sonuçlandırmaktadır.” (Potier, 2005: 44).

18 Ekim 1937 tarihli bir mektupta Keynes, Sraffa'dan öğrencilerine bir soru sormasını istemiştir. Keynes'in Sraffa'ya önerdiği soru şuydu: “*Amerika Birleşik Devletleri'nin gelirlerindeki ücret ve maaş payının 1919-1935 yılları arasında %66 civarında sabit kaldığı gerçeği; fiyatlar ve ücretlerdeki büyük dalgalanmalara rağmen nasıl açıklanabilir?*” Keynes, Sraffa'dan öğrencilerin elde edeceği verilerin gerçekten güvenilir olup olmadığını sorgulamalarını ve bu konuyla ilgili beyin fırtınası yapmalarını istemiştir. Sraffa ise bekletmeden coşkulu bir şekilde cevabını yollamıştır: “Sanırım buna bir Marksist bir cevap var, ancak ben marjinal bir cevap düşünemiyorum” diyerek cevap vermiştir (Marcuzzo, 2005: 435-436).

1.6.1. John Maynard Keynes

Keynes 1883 yılında Cambridge, İngiltere’de doğmuştur. Keynes’in babası John Neville Keynes Alfred Marshall’ın arkadaşıydı. Keynes’in babası Keynes’ten üç yıl daha uzun yaşamıştır. Keynes’in annesi Florence Ada Keynes, Cambridge’in ilk kadın belediye başkanı olma özelliği taşımaktadır. Keynes, özellikle annesine daha yakın olurken babasına mesafeli davranmıştır. Keynes bir süre Eton’da okumuş; ancak pahalı bir okul olduğu için Eton’u bırakıp Cambridge Üniversitesi’ne devam etmiştir. 1905 yılında matematik bölümünden mezun olmuştur. Keynes’in en ayırt edici özellikliği isyankâr gözleri ve kıvrak zekâsıdır. Keynes mezun olduktan sonra, Hindistan’da hiç bulunmamasına rağmen, Hindistan ile ilgili işlerin takip edildiği bir kurumda iki yıl çalışmıştır. 1909 yılında Cambridge Üniversitesi’nde akademisyen olmuştur. 1911’den 1944 yılına kadar *Economic Journal*’da yayın yönetmeni olarak görev yapmıştır. 1913 yılında Hindistan’ın para ve maliye sistemlerine ilişkin olarak ilk kitabı *Hindistan Parası ve Finansman (Indian Currency and Finance)* adlı

kitabını yayınlamıştır (Adaçay ve İslatince, 2009: 204). 1919'da, I. Dünya Savaşı akabinde, Versay Barış Konferansı için İngiltere komitesinde kıdemli hazine yetkilisi olarak görev yapmıştır. Bu işin kendisine sıkıcı gelmesinden dolayı bu görevi bırakmıştır. Bu görevi bıraktıktan sonra *Barışın Ekonomik Sonuçları* isimli eserini yazmıştır. Bu eserinde aşırı sert bir dil kullanıp, Almanlara yönelik yaptırımların yapılmaması gerektiğini savunmuştur. Keynes, “*Büyük savaş borçlarının varlığı, finansal istikrar için her yerde tehdittir.*” diye uyarıda bulunmuştur. Keynes'in ekonomiye yaklaşımından söz etmek gerekirse; Keynes, kapitalizmin kurtarıcısı olarak görülmektedir. Ancak Keynes her ne kadar kurtarıcı olarak görülse de, Keynes'in politika ve ekonomik model önerileri, Adam Smith'in *bırakınız yapsınlar* sistemine doğrudan bir saldırı ve bu sistemi reddetmekten oluşmaktadır. Keynes bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Bireylerin ekonomik faaliyetlerinde zorlayıcı bir doğal özgürlüğe sahip oldukları ve kişisel çıkarın genel olarak açıklayıcı bir şey olduğu da doğru değildir. Deneyim, bireylerin sosyal birlik oluşturdukları zaman, kendi başlarına hareket ettiklerinden daima daha az açık görüşlü olduklarını göstermez.*” (Skousen, 2009: 364-380). Keynes 1921 yılında tanıştığı Rus balerin Lidia Kopokova ile dört yıl sonra evlenmiştir. 1936 yılında da Genel Teori olarak bilinen *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi (The General Theory of Employment, Interest and Money)* adlı en önemli eserini yayınlamıştır. Bu çalışmasında yer alan görüşleri uzun yıllar makro iktisat teorisinin temelini oluşturmuştur (Adaçay ve İslatince, 2009: 206).

Keynes'e göre Genel Teori, *efektif talep, likitide tercihi ve marjinal etkinlik* kavramlarını kapsamaktadır. Genel Teori'nin asıl amacı bütün olarak üretim ve istihdam düzeyinde oluşacak değişimleri ortaya çıkaran güçlerin analizidir. Genel Teori, neoklasik düşünceye yönelik bir eleştiri içermektedir. Keynes, neoklasik teorinin, ücret ve fiyat esnekliği nedeniyle ekonominin kendiliğinden tam istihdam düzeyine ulaşacağını ileri süren görüşe karşı çıkmıştır. Neoklasik düşünce bu görüşü kıymet, gelir bölüşümü ve kaynakların alternatif kullanımlar arasında dağılımı çerçevesinde benimsemiştir. Ücret teorisinde bu görüş hâkimdir. Neoklasik düşüncede ücret teorisi üç önermeye dayanmaktadır. Birincisi, emeğin marjinal üretkenliğinin istihdam miktarı arttıkça azalacağını ifade eden azalan marjinal

Üretkenlik ilkesi. İkincisi, emeğin reel creti emeğin marjinal üretkenliğine eşit olma eğilimde olmasıdır. Üçüncüsü ise işçi ile işveren arasında yapılan ücret pazarlığının aynı zamanda reel ücretleri de belirleyeceği görüşüdür. Neoklasik iktisatçılar, ekonomide işsizliğin oluşma sebebini, işçilerin marjinal üretkenliklerine eşit bir ücret kabul etmemelerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu yüzden istihdam düzeyinde meydana gelecek bir artış, parasal ücretlerin, emeğin marjinal üretkenliğine eşit oluncaya kadar azaltılması ile sağlanabilecektir. Keynes bu düşünceye karşı çıkarak yetersiz toplam talebin işsizliğin oluşma sebebi olarak görmüştür. Keynes'e göre belirli bir teknolojiye, emeğin marjinal üretkenliğini ve reel creti belirleyen önemli unsurlar istihdam ve üretim seviyesidir. Keynes, reel ücretlerin istihdam düzeyinden ayrı olarak belirlenemeyeceğini belirtmiştir (Savaş, 1999: 755-756).

Keynes'e göre, klasik istihdam teorisi iki ana etkene dayanmaktadır. Bunlar:

1. cret, emeğin marjinal ürününe eşittir.
2. Emek istihdam edildiğinde, ücretten elde edilen yarar, istihdam miktarının marjinal toplamına eşittir (Keynes, 2008: 15).

Keynesyen iktisadın temel varsayımlarına kısaca değinmek gerekirse; 1929 Krizi'nden çıkmak için devletin ekonomiye müdahale ederek özel kesim harcama yetersizliğini kamu harcamalarını arttırmak suretiyle ikame ettirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Özel kesim harcama yetersizliği durumunda toplam gelir toplam harcamadan büyük olmaktadır. Devlet kamu harcamaları arttırarak piyasaya müdahale ederse kamu harcamaları çarpanı sayesinde ekonomi tam istihdama doğru yönelecektir. Dolayısıyla ekonomiyi eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine doğru yönlendirmek için genişletici maliye politikası uygulaması öngörülmüştür.

$$AE = C_p \downarrow + I_p \downarrow + G \uparrow \quad (1.1)$$

Verilen denklemde $C_p \downarrow$ ve $I_p \downarrow$ özel kesim harcamalarının azalmasını, $G \uparrow$ ise kamu harcamalarını arttırarak tam istihdam dengesinin sağlanmaya çalışılmasını

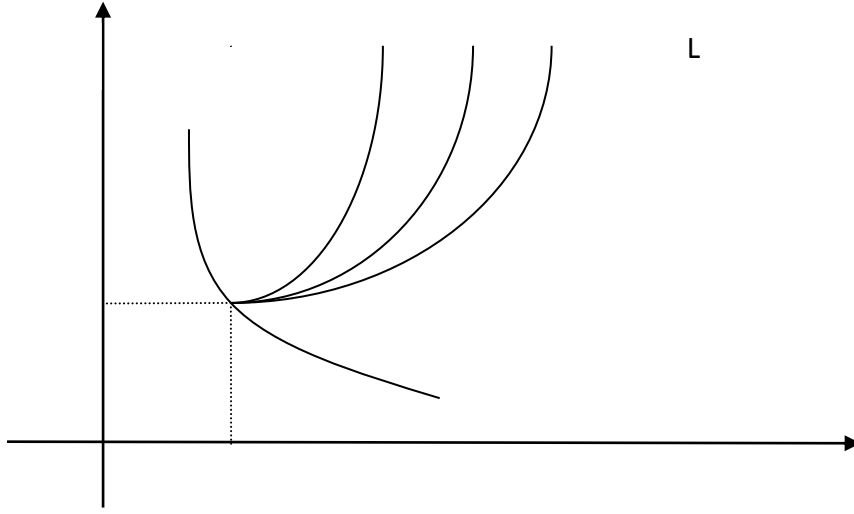
ifade etmektedir. 1929 krizinin en önemli çözümünü Keynes sunmuştur. Keynes Büyük Buhran'ın en önemli nedeni olarak efektif talep yetersizliğini işaret etmiştir. Yukarıdaki denklemde gösterildiği gibi devlet kamu harcamalarını arttırarak piyasaya müdahale etmelidir. Bu sayede özel kesim harcama yetersizliği kamu harcamaları arttırılarak tam istihdam seviyesine ulaşılacaktır. Özel kesimin harcama yetersizliği durumunda toplam gelirler toplam harcamalardan daha büyük olmaktadır. Devlet piyasaya müdahale ettiği zaman kamu çarpanının etkisi sayesinde ekonomi tam istihdama ulaşmaktadır. Devlet, kamu harcamalarını genişletici maliye politikalarıyla sayesinde arttırmaktadır (Bilgili, 2013: 112-115).

Keynes, iktisadi dalgalanmalar kuramının merkezine tüketim fonksiyonunu yerleştirmiştir. Keynes ilk olarak marjinal tüketim eğilimini sıfır ile bir arasındaki bir değerle belirlemiştir. İkinci olarak da ortalama tüketim eğilimini yani tüketimin gelire oranını, gelir arttıkça azaldığını varsaymıştır. Keynes bu yüzden tasarrufun lüks olduğun, dolayısıyla zenginlerin fakirlere göre gelirlerinin daha yüksek bir kısmını tasarruf edebileceğini belirtmiştir. Keynes, tüketimi esas belirleyen unsurun gelir olduğunu ve faizin pek etkisi olmadığını belirtmiştir. Bu anlayış klasik iktisadın mantığına ters düşmektedir. Çünkü klasik iktisatçılar, yüksek faizin tasarrufu teşvik ettiğini ve tüketimi düşürdüğünü savunmaktadırlar. Bu varsayımlara göre Keynes'in tüketim fonksiyonu:

$$C = C_1 + cY, \quad C_1 > 0, \quad 0 < c < 1 \text{ şeklinde olur. (1.2)}$$

Formüldeki C tüketim, Y harcanabilir gelir, C_1 bir sabit ve c ise marjinal tüketim eğilimidir (Mankiw, 2010: 513-514).

Keynes, klasik iktisatçıların savunduğu ücret ve fiyat esneklik varsayımını savunmamaktadır. İşsizlik ile mal ve hizmet arasında meydana gelen daralmadan kaynaklanan toplam harcama azalışı, ücret ve fiyatların aşağı doğru esnekliğini önleyen engeller ortaya çıkarmaktadır. Firmalar, mal ve hizmet fiyatları ile işçi ücretlerini piyasaya göre değil karlılık düzeylerini koruyacak şekilde belirlemektedirler. Keynes'e göre ücretler ve fiyatlar esnek olsa bile, her zaman tam istihdam dengesine ulaşmak mümkün değildir.

Şekil 1: Keynes Etkisi

Şekilde, dikey eksen r , nominal faiz oranlarını, yatay eksen Y , nominal milli geliri göstermektedir. Keynes'e göre ücretlerde meydana gelecek bir değişim, fiyatlarda eşit seviyede bir gerilemeye yol açacaktır. Marjinal maliyetin önemli bir bileşeni olan ücretlerde görülen düşme eğilimi, piyasa genelinde mal ve hizmet arzını artırıcı yönde etkili olmaktadır. Keynes'e göre fiyatlar düştükçe bireylerin işlem ve ihtiyat güdüsüyle paraya olan talebi azalmaktadır. Para arzı sabitken düşük fiyatlar, likitide artışı meydana getirebilir. Likitide artışı tahvil satın alımını arttırırken, faiz oranların düşmesine neden olmaktadır. Likitide artışının LM eğrisini sağa kaydırması Keynes Etkisi olarak ifade edilmektedir (Orhan ve Erdoğan, 2008: 153-155).

İktisat bilimine, makro çalışmalarıyla katkı sağlayan Keynes, sanayi devrimin başlangıcı sayılan dokumacılık sektörü ile ilgili çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarını *Liberal Parti*'nin yayın organı olan *The Nation and Athenaeum* isimli dergide yayımlamıştır. Keynes, çalışmalarında dokumacılık sektöründe yaşanan sorunlara değinip çözüm önerilerinde bulunmuştur. Keynes, özellikle Lancashire'da bulunan dokuma sanayisinin karşılaştığı büyük krizin çözümünün devletin alacağı tedbirlerle son bulacağını belirtmiştir. Krizin büyümesindeki ana neden ihracatın azalması olmuştur. Keynes ihracatın azalmasının nedenini iki faktöre bağlamıştır.

Birincisi malı ithal eden ülkenin uygulamış olduğu ithal ikameci politikaların artması; ikinci faktör ise Hindistan ve Japonya gibi işçi ücretlerinin düşük olduğu ülkelerin pazarı ele geçirmesidir. Bu faktörler İngiltere'deki dokuma sanayisini krize sürüklemiştir. Ayrıca bu sektördeki firmaların artan stokları, borçların artmasına neden olmuş ve bu da firmaların iflas etmesine yol açmıştır. Keynes, krizin yol açtığı borçlanmaların, firmalar arası fiyat rekabetinin sürekli devam etmesi, iflasın kaçınılmaz olacağını belirtmiştir. Keynes göre krize direnen firmaların, zarara rağmen faaliyetlerini sürdürmesi borçlanmayı arttırmasıyla birlikte firmaların sermayesini tüketecektir (Göver, 2017: 55-56).

Keynes, *Treatise on Money* çalışmasında, piyasadaki para dolaşımlarını açıklamak için ekonomiyi endüstri ve finansman olarak iki gruba ayırmıştır. Endüstri grubundaki para dolaşımı piyasadaki mal ve hizmetlerin akışını destelemek için kullanılan parayı kapsamaktadır. Keynes endüstri grubundaki para dolaşımının iktisadi birimler arasında farklılaştığını belirtmektedir. Keynes'e göre bireyler ya da hane halkaları vadesiz mevduat tutmaktayken; firmalar ise ticari mevduatları kullanılmaktadırlar. Bununla birlikte Keynes, firmalar ve bireylerin kullandıkları paranın dolaşım hızlarının aynı olmadıklarını ifade etmiştir. Bunun sebebi de bireylerin ödemeleri ya da harcamaları istikrarlıdır. Ama firmalarda tersi bir durum söz konusudur. Firmaların üretim tahminleri ile fiili satışları arasında sapmalar olduğu için belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. Bu belirsizlikler de istikrarsız bir şekilde değişmektedir. Finansman grubunda ise yatırımlar ve tasarruflarla ilgili işlemlerde kullanılan para dolaşımını kapsamaktadır. Bu grupta, dolaşımdaki para doğrudan servet sahiplerinin beklentilerine bağlıdır. Yani finansal piyasada belirsizlik oldukça önemlidir. Bu belirsizlik finans sektörünün de istikrarsız olmasına neden olmaktadır (Işık, 2013: 74-75).

1.7. PIERO SRAFFA'NIN RAFFAELE MATTIOLI VE RODOLFO MORANDI İLE GÖRÜŞMELERİ

1930'lu yılların başında Sraffa, anti-faşist Raffael Mattioli ve Rodolfo Morandi ile irtibata geçmiştir. 1937-1938 yıllarında Gramsci'nin hapishane defterlerini koruma görevini üstlenen Mattioli, 1931'de Banca Commerciale

Italiana'nın genel müdürü olmuştur. Mattioli faşizm karşıtı olmasına rağmen, Ulusal Faşist Partisi'ne katılmıştır. Eylül 1931'de bankanın genel müdürü Giuseppe Toeplitz tarafından Benito Mussolini'ye verilen “*Per La Regolamen-Tazione Dell Economia Italiana*” adlı ünlü makaleyi yazmıştır. 1933'te, Istituto Per La Ricostruzione Indus Triale (IRI) kurulmuştur. Banca Commerciale Italiana, Credito Mobiliare ve Banco di Roma gibi bankalar bunun bir parçası haline gelmiştir.

Mattioli, Banca Commerciale Italiana'nın genel müdürlüğüne terfi ederek 1960 yılına kadar bu görevine devam etmiştir Mattioli ayrıca neo-idealist bir filozof ve XVII. ve XVIII yüzyıl kitaplarının tutkulu bir koleksiyoncusu olan Benedetto Croce'nin de dostuydu.² Keynes'in çalışmalarını iyi tanıyan Mattioli, aynı zamanda *Treatise on Money* adlı çalışmanın İtalyanca'ya çok hızlı bir şekilde çevrilmesinden de sorumluydu (Potier, 2005: 50).

Sraffa, Carlo Rosselli aracılığıyla Rodolfo Morandi'yle tanışmıştır.³ Milan'da doğan Morandi, 1921 yılında Pavia'ya gitmiş ve 1925'te Milan Üniversitesi'nden doktorasını almıştır. Morandi 1927'de arkadaşı Lelio Basso'nun tavsiyesi üzerine, Marksizmi incelemek için Almanya'ya gitmiştir.⁴ 1928-1929'da *Storia Della Grande Industria* makalesini yazmış ve 1931'de İtalya'daki Laterza tarafından yayımlanmıştır. 1929 yılında *Giustizia e Libertà* yeraltı örgütünün bir üyesi olup ve

² İtalyan Benedetto Croce 20 Kasım 1952 hayatını kaybetmiştir. Felsefenin yanı sıra tarih ve politika alanlarında çalışmalar yapmıştır.

³ İtalyan politikacı Carlo Roselli, İngiltere'deki işçilerin mücadelesinden etkilenerek *Devrimci Teori*'yi geliştirmiştir. Roselli bu teorisini daha sonra *Liberal Sosyalizm* olarak adlandırmıştır.

⁴ Lelio Basso, İtalyan sosyal demokrat bir politikacı ve aynı zamanda gazeteciydi.

daha sonra İtalyan Sosyalist Partisi'nde işbirliğini savunan aktif bir rol oynamıştır. Sosyalistler ve komünistler arasında; 1934'te *Centro Interno Socialista*'yı lanse etmiştir. 1931-1932 yıllarında Morandi, faşizme karşı bir kültürel muhalefet merkezi yaratmak amacıyla bir dizi kitap bastırmayı planlamıştır. Özellikle Benedetto Croce ve Giovanni Gentile tarafından düzenlenen *Modern Felsefe Klasikleri*'ne atıfta bulunarak ekonomi klasiklerini içeren bir dizi metin yayınlamak istemiştir.⁵ Klasik olmayan ekonomi üzerine yapılan ikinci dizi çalışmasına da, J. A. Hobson, Max Weber, Werner Sombart gibi iktisatçıları eklemiştir.

1932 baharında Morandi, Sraffa'ya iki kitap dizisi yayınlamak için başvurmuş ve basımların hazırlanmasından sorumlu olacak ekibin üyesi olmasını istemiştir. Ancak maddi sıkıntılar yüzünden proje hayata geçirilememiştir. 1933'ün başında Morandi, Milano'daki Corticelli yayınevinde editör olup; bir dizi klasik politik ekonomi projesini yeniden canlandırmaya çalışmış ve arkadaşına hangi kitapların basımının yapılması gerektiğini sormuştur. Sraffa cevabında, 1934 yılının mart ayında yayınlacağı *Collected Works* adlı çalışmasında, Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği ve Ricardo'nun Politik Ekonomi ve Vergilendirme İlkeleri'ne değineceğinden bahsetmiştir. Ancak Morandi 1937 yılının Nisan ayında tutuklanmıştır. Yıkıcı bir örgütlenme suçlamasından yargılanan Morandi on yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Morandi, 1947 'ye kadar tutuklu kalmıştır (Potier, 2005: 50-51).

1.8. PIERO SRAFFA'NIN SON YILLARI

Sraffa, altmış beş yaşında araştırma müdür yardımcısı görevinden emekli olmuştur. 1965'e kadar Trinity Koleji'nde iktisat bölümünde emekli okutman olarak çalışıp 1973'e kadar Marshall Kütüphanesi'nde kütüphaneci olarak görev yapmıştır.

⁵ Giovanni Gentile, döneminin faşist politikacılarından biriydi. Aynı zamanda idealist bir yeni Hegelci filozof olmuştur.

İstekli ve aktif işbirliğinin sonucu olarak 1971-1974'te Marshall'ın ekonomi alanındaki ilk yazılarının bir baskısını hazırlayan John K. Whitaker, Sraffa'yı öven bir çalışma yapmıştır. 1960'lı yıllarda, birçok araştırmacı Sraffa ile tanışmak ve onun tavsiyesini almak için sabırsızlanmaktaydı. Onu görmek için İtalya'dan gelen genç ekonomistler arasında Salvatore Biasco, Sebastiano Brusco, Giorgio Gilbert, Alfredo Medio, Luca Meldolesi, Guido Montani, Domenico-Mario Nuti, Alessandro Roncaglia ve Fernando Vianello vardı. Diğer ülkelerden Amit Bhaduri, Krishna R. Bhadra dwaj, Arun Bose ve Bertram Schefold gibi araştırmacılar da yer almaktaydı. Sraffa'nın çalışmalarına adanmış uluslararası sempozyumlara, Sraffa'nın katılması için sık sık davetiyeler yollanmış ancak Sraffa bu davetleri çoğu kez reddetmiştir. Çünkü tezleri sadece yüz yüze durumdaki iki kişi arasında tartışabilmekteydi. Sraffa iktisatçı olarak çalışmalarıyla ilgili son derece alçak gönüllü ve sağduyuluydu. İtalyan hayranları ve arkadaşları tarafından yapılan sayısız isteklere rağmen, bunları kabul etmekte zorlanırdı. Bu yüzden 1972'de Bari'nin Laterza yayıncıları, Sraffa'nın önemli makalelerini bir araya getirmesini istemiş ancak Sraffa bu teklifi reddetmiştir. Mart 1973'te, Bolonya'daki Mulino Yayınevi, büyük çağdaş iktisatçılarla ilgili bir dizi çalışma hazırlamaktaydı. Mulino Yayınevi Sraffa'nın 1922-62 dönemine ait yazılarını kitaplaştırmıştır. Sraffa zor da olsa bu girişime rıza göstermiştir ama maalesef kitap Sraffa'nın ölümünden sonra piyasaya sürülmüştür (Potier, 2005: 53-55). Yaptığı çalışmalarla iktisattaki teorik gelişmeleri etkileyen ve neoklasik düşünce ile Marksist Teori'nin uzun süre tartışılmasına sebep olan; XX. yy'ın en önemli iktisatçısı Piero Sraffa, 3 Eylül 1983 tarihinde hayatını kaybetmiştir (Bharadwaj, 1995: 30).

1.9. PIERO SRAFFA'NIN ALFRED MARSHALL'A YAKLAŞIMI

İktisadi düşünceler tarihinde 1920'li yıllarda birçok iktisatçı Marshall'ın "*maliyet üzerine tartışmaları*" olarak da bilinen değer ve rekabet teorisi üzerine uzun süren tartışmalara katılmıştır. Tartışmalara katılan her iktisatçı yeni bir fikir, yeni bir teori ortaya atmıştır. Ortaya çıkan her yenilik diğer iktisatçıların dikkatini çekmiş ve bu tartışmalara katılmasına sebep olmuştur. Bilimsel dergilerde bu tartışmaların

artması *Devlerin Savaşı*'na dönüşmüştü (Roncaglia, 2009: 12). Piero Sraffa, 1925 yılında ilk kez Marshall kısmi kuramı eleştirirni olarak “*Sulle relazioni fra costo e quantità prodotta*” (Maliyet ve Çıktı Arasındaki İlişki Üzerine) adlı bir makale yazarak devlerin savaşına katılmıştır (Schefold, 2005: 2). Şüphesiz ki İtalyan iktisatçı Sraffa'nın Marshall'a yönelik eleştirileri iktisadi düşünceler tarihinde derin izler bırakmıştır. Sraffa eleştirilerinde Marshall'ın neo-klasik sistemini; arz ve talep kanunuyla kısmi denge analizinin kullanımını ve bunun matematiksel yöntemlerle gösterimini eleştirmektedir. Marshall eleştirisi, deneysel bir düzenin basit bir eleştirisinden oluşmamaktadır. Yani, mantıksal bir eleştirinin, varsayımlar ile teorisinin sonuçlanması arasındaki tutarsızlıkların varlığına işaret etmektedir. Deneysel eleştirilerinin ise sonuçlarla teorisinin hipotezleri arasındaki tutarsızlığı vurgulamaktadır. Bu iki durum birbirine tamamen zıttır. Buna karşın mantıksal ve deneysel unsurlar, Sraffa'nın Marshall eleştirisinde derin bir şekilde görülmektedir. Sraffa, deneysel alanın kesin sınırlarını belirlemek için, Marshall'ın rekabetçi değer teorisinin içinde olduğu mantıksal olarak tutarlı bir yeniden yapılandırmasını yapmıştır. Sraffa, mantıksal olarak yeniden yapılandırılmış Marshall modelinin tasarlanmış deneysel modelle uyumlu olup olmadığını araştırmıştır (Signorino, 2000: 570).

Schumpeter tarafından 1926 yılında *Economic Journal*'da yayınlanan çalışmasında, Sraffa'nın Marshall'a yönelik eleştirilerini “Sraffa'nın akıl dolu ve orijinal bir performansı” olarak yorumlamıştır. Ancak ilginçtir ki 1925-1926 yıllarında Sraffa'nın Marshall eleştirileri üzerine yazdıkları hakkında iktisatçılar arasında halen herhangi bir fikir birliğine varılmamıştır. Bazı iktisatçılar Sraffa'nın eksik rekabet teorisini entelektüel bir yapı üzerinde oluşturduğunu savunmaktadırlar. Diğer iktisatçılar da Sraffa'yı faydalı ve zengin bir teoriye sahip; ancak işe yaramayan yeni bir ana akımın parçası olarak görmektedirler (Marchionatti, 2004: 43). Sraffa, Cambridge'de akademisyenlik yaparken Marshall ortodoksluğuna yaptığı saldırılar, öğrencilerinin çoğunda şok etkisi yaratmıştır. Sraffa, Marshall'a yönelik eleştirilerine çalışırken çok fazla ders verememiştir. Öğrencilerinden sadece Richard Ferdinand Kahn ve Joan Robinson, Sraffa'dan faydalanabilmiştir (Potier, 2005: 39).

Sraffa'nın Marshall'a yönelik eleştirileri göz önüne alındığında, bu eleştirilerin sadece tek yönlü olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Sraffa'nın eleştirilerinin, Arthur Cecil Pigou tarafından sistemleştirilen bütün Marshall geleneğine yönelik olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Bu söylemle aslında Sraffa'nın Pigou aracılığıyla Marshall'ı eleştirdiği sonucuna varılabilir. İşin doğrusu, Marshall'ın konumu, Marshallcılar tarafından tasvir edildiği üzere, her zaman açık ve tek taraflı değildir. Bu doğrultuda Marshall'ı direkt eleştirmek daha zor olacaktır. Ancak Sraffa'nın Marshall eleştirisiyle ilgili tartışmalar, Sraffa'nın 1927 öncesi, yani Garegnani tarafından tanımlanan Sraffa düşüncesindeki önemli dönüm noktasından önce yazılan makalelerine dayanmaktadır.

1930'da *Economic Journal*'da yayınlanan Sraffa'nın eleştirileri yeniden gözden geçiren Dennis Robertson ve Gerald Shove, Marshall geleneğini savunmaya devam etmiştir. Annalisa Rosselli'nin belirttiği gibi, bu değişimde, Sraffa'nın eleştirilerinde zaten bir tavır değişikliği fark edilmiştir. Bu tavır değişikliği 1925-1926 döneminden önceki makalelerinde çok daha fazla belirginleşmiştir. Bu durum Sraffa'nın 1925-1926 döneminden sonra ki süreçte daha sağlam bir bilimsel altyapıya sahip olmasıyla da ilgili olabilir. Ancak bu değişim, o döneme kadar ki Marshall yorumunun ötesinde, Sraffa'nın eski Klasik iktisatçıların konumunu yeniden keşfetmesiyle ilgili bir durum değildir. Sraffa, Friedrich Hayek'in sermaye teorisini eleştirirken daha keskin bir üslup benimsemiştir. Bu, Sraffa'nın neoklasik ekolden Avusturya ekolüne kadar tüm perspektifleri eleştirdiği 1927'den sonra, klasik ekonomiyi radikal olarak farklı bir açıyla görmüştür ve bu durum hiçbir uzlaşmanın sağlanmadığı zamanlarda daha sert bir üslubun ele alındığı iddiasını doğrulamıştır. Ancak Sraffa'nın Marshall'ı eleştirmesinde, Sraffa'nın yayınlanmamış el yazmalarında netleşen önemli bir metodolojik nokta vardır. Sraffa, çalışma notlarında marjinal analiz ilgili şunları yazmıştır: “Bu, evrensel determinizm inancının ifadesinden daha az bir şey değildir. Zira talebin tarif ettiği gibi tüketici tarafından ya da üretici tarafından kaçınılmaz olarak takip edilmesi gereken, öngörülen bir yolun gerçek varlığına inancı desteklenemez. Arz eğrileri: mevcut durumun gözleminin hiç yapılmamasına rağmen, belirli koşullar altında hareket etmeleri gereken yönü ortaya çıkarır.”

Sraffa'nın, Sanayi ve Ticaret adlı çalışmasında verilen kısmi denge analizinin Marshall'ın yöntemsel gerekçeleriyle ve süreklilik ilkesiyle bağlantısı anlaşılabilmektedir. Aslında Sraffa, Leibniz ve Newton yönteminin kullanılmasının Marshall'ın belki de en büyük katkısı olduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte, Sraffa, süreklilik ilkesini Marshall'ın gerek zaman gerekse sonsuzluk denklemlerinde kullandığı büyük başarısızlıklardan biri olarak görmüş ve bunu Marshall'ın Newton ve Leibniz'i benimsemesine bağlamıştır. Sraffa'nın Newton tarzı bir yöntemin kullanımıyla ilgili şüphesinin çeşitli sebepleri vardı. Sraffa, İtalyanca yazmış olduğu bir notta, Marshall'ın Newton'un yöntemini benimsemesinin hatalı olduğunu söylemiştir. Newton'un heterojen bir toplamı sabit olarak kabul etmekte zorlanmadığını belirtmiştir. Sraffa ayrıca bu bağlamda Erwin Schrödinger'e atıfta bulunarak, XX. yüzyılda Marshall'ın sorunsuz Newton'un mekaniğine güvenemediğine dikkat çekmiştir. Aslında Marshall'ın kısmi denge analizi Newton mekaniğine dayansaydı, bu aynı zamanda doğal bir bilim anlayışına dayandığı anlamına gelirdi. Ayrıca Sraffa'nın da aynı zamanda ilgi duyduğu kuantum fiziğine meydan okuma olurdu (Martins, 2013: 448-450).

1.9.1. Eski Cambridge İktisat Ekolü ve Alfred Marshall

Piero Sraffa'nın Alfred Marshall'a yönelik eleştirilerine değinmeden önce Eski Cambridge Ekolü'ne ve bu ekolün kurusu Alfred Marshall'ın hayatına ve iktisat biliminde ortaya çıkardığı yeniliklere değinmekte yarar vardır.

1.9.1.1. Eski Cambridge İktisat Ekolü

Cambridge İktisat Ekolü'nün kurucusu Alfred Marshall'dır. Marshall'a göre ekonomik olayların ve modellerin analizinde tüm değişkenlerin kullanılması analizin bir sonuca varamamasına yol açar. Bu yüzden de kısmi denge analizi kullanılmalıdır. Marshall arz ve talep eğrilerini, talep esnekliğini, üretim dönemi analizini, kısmi denge analizini, üretici- tüketici rantını ve rant benzerini iktisada kazandırmıştır. Marshall, malın değerini ortaya çıkaran talebinin altını önemle çizmiştir. Çünkü

malın değerini yine o mala olan talep belirlemektedir. Bu hususta talep işlevinin önemini vurgulayan ilk kişi Marshall'dır.

Marshall ayrıca üretim dönemleri analizini geliştirerek bunu üç farklı başlıkta yorumlamıştır. Bunlar:

1. Çok kısa dönem
2. Kısa dönem
3. Uzun dönem

Marshall'a göre çok kısa dönemde malın fiyatını, mala olan talep belirlemektedir. Bunun sebebi malın arzında değişikliğe yol açacak bir durumun oluşmamasıdır. Kısa dönem ise en az bir girdinin sabit olduğu dönemdir. Yani malın fiyatını kısa dönemde mala olan talep belirler; ancak bu da üretilen miktarı kadar olur. Kısa döneme *Pazar Dönemi* de denilmektedir. Uzun dönemde ise üretim de yer alan bütün girdilerin değiştiği dönemdir. Uzun dönemde malın fiyatını arz ve talep belirleyebilmektedir ama bu dönemde malın fiyatını malın maliyeti yani arz belirlemektedir. Bunların dışında Marshall, Cambridge denklemini geliştirmiştir. Bu denklem:

$$Md = k(PY) \text{ şeklinde}{\text{dir.}} \quad (1.3)$$

Bu denklemdeki k , para talebinin gelire duyarlılığını ifade etmektedir. Bu denklem ayrıca para talebi denklemi olarak da adlandırılmaktadır. Denklemdeki k temel öğe konumundadır.

Cambridge ekolünün diğer önemli temsilcisi Arthur C. Pigou'dur. Pigou *İşsizlik Teorisi* isimli çalışmasıyla iktisat tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Pigou'ya göre, piyasadaki dengesizlikler geçicidir. Bu dengesizlikler, piyasada ücret ve fiyat esnekliği sağlanırsa, piyasa kendi kendine tam istihdama ulaşacaktır. Pigou bu doğrultuda *Reel Balans Etkisi* kavramını geliştirmiştir. Buna ayrıca *Servet Etkisi* ya da *Pigou Etkisi* de denmektedir. Buna göre fiyatlar genel seviyesinde ortaya çıkacak değişiklikler, bireylerin servetlerini, mal ve hizmetlerine yönelik taleplerini etkileyerek hsılayı değiştirmektedir. Pigou, fiyatlar genel seviyesi düştüğünde,

bireylerin reel servetlerinde bir artışa yol açacağını belirtmiştir. Serveti artan bireyin mal ve hizmetlere yönelik talepleri de artacaktır. Bu durumda hâsıladaki artış kendiliğinden tam istihdama sebep olacaktır. Pigou, piyasadaki tam istihdamın sebebini fiyatların düşmesine bağlamaktadır (Özdurak, 2014: 70-71).

1.9.1.2. Alfred Marshall

Alfred Marshall, iktisadi düşüncenin çok hareketli olduğu bir dönemde yetişmiştir. Bu süreç salt iktisadi düşüncenin üzerindeki tartışmaların hareketlilik kazandığı bir evredir. İngiltere’de sanayi devriminin getirmiş olduğu sosyo-kültürel sorunlara klasik düşüncenin yetersiz kalması; siyasal ve toplumsal eylemlerin artması Marshall çalışmalarına büyük etkiye sebep olmuştur (Ertuğrul, 2014: 2). Alfred Marshall, 26 Temmuz 1842’de Clapham’da doğmuştur. Babası William Marshall, Bank of England’da veznedarlık yapmıştır. Babası, Alfred Marshall’ın papaz olmasını istemiştir. Bu yüzden İbranice ve Hristiyan dininin klasiklerini okumasını buna karşın matematikten ve satrançtan uzak durmasını istemiştir. Ancak Alfred, bu isteklere karşı çıkıp ve Cambridge’de matematik okumuş ve Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Charles Darwin ve Herbert Spencer gibi bilim insanlarının etkisinde kalmıştır. Hristiyanlığa ve değerlerine ilgi duymasına rağmen dini inançlarını yitirmiştir. Amcalarının destek olmasıyla Marshall, Cambridge’te St. Johns College’da matematik eğitimi almıştır. Ekonomik sıkıntıları yüzünden matematik dersleri vererek geçimini sağlamaya çalışmıştır. Marshall, İngiltere’de fakir insanların yaşam koşullarını araştırmaya ilgi duymuştur. Fakirliğin nasıl ortaya çıktığını ve hangi koşullarda giderilebileceğini ilişkin sorulara cevap aramıştır. Bu arayıştayken bir arkadaşı Marshall’a şunu söylemiştir: “*Eğer politik iktisadi anlamış olsaydın böyle düşünmezdin.*” Bundan hareketle Marshall John Stuart Mill’in politik ekonomisini okumuş ve çok etkilenmiştir (Adaçay ve İslatince, 2009: 175-176). Alfred Marshall’ın, Joan Stuart Mill’in çalışmalarını okuması, Marshall’ın iktisat bilimine yönelmesinde önemli rol oynamıştır (Ertuğrul, 2014: 2).

Alfred Marshall mezun olduktan sonra St. Johns College’da kalmış ancak Mary Paley isimli öğrenciyle evlenince bu görevinden istifa etmiştir. Eşi Mary Paley de iktisatçıdır. Bu nedenle Alfred, eşiyle beraber 1879 yılında *Endüstri Ekonomisi*

isimli kitabı yazmıştır. Alfred, bir süre Bristol ve Oxford'da görev yapmıştır. 1885 yılında Cambridge'e geri dönmüş ve 43 yaşında politik iktisat profesörü olmuştur (Skousen, 2009: 226). Marshall ayrıca, John Neville Keynes ile Henry Sidgwick'in de üyesi olduğu Cambridge Üniversitesi Ahlak Bilimleri Kurulu'na üye olmuştur (Merter, 2010: 99).

A.Marshall'ın iktisat bilimine en büyük katkısı, iktisat biliminin kurucusu Adam Smith'in ortaya çıkardığı modeli sayısal bir bilime çevirmesidir. Smith, iktisadi büyümenin temel mantığının “*Doğal Özgürlük Sistemi*” ve “*Evrensel Refah*” olarak açıklamıştır. Marshall ise Smith'in bu sistemini geliştirecek yöntemi ortaya koymuştur. Bu yöntem; arz ve talep ilkeleri, fiyatların belirlenmesi, kısa ve uzun dönem denge ve de üretim maliyetleridir. Bu yöntem günümüz mikro iktisadında, üretici ve tüketici teorilerinde yer almaktadır. İktisatçılar günümüzde, tüketici ve firma davranış teorilerini analiz etmek ve de gösterimini yapmak için bu yöntemi kullanmaktadırlar (Skousen, 2009: 230).

Marshall, bir iktisatçının *algılama*, *hayal gücü* ve *mantık* olmak üzere üç önemli yeteneğe sahip olması ve iktisatçının sınıf ve kişisel çıkar endişesine kapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Etik kuralların etkisinde olmayan ve tek amacı maddi çıkar olan iktisadi insan modeline karşı çıkmıştır. Marshall iktisat bilimine olan bakış açısını *iktisadi biyoloji* ve *evrim* düşüncesiyle açıklamıştır. Marshall'ın evrimci düşüncesi ilerleme ve gelişimi kapsamaktadır. Bu düşünceyle hareket eden Marshall, kapitalizmin gelişim sürecinde iktisadi ve etik gelişimi birlikte değerlendirmektedir.

Marshall, iktisadın gelişim aşamalarından en iyi çıkarımların biyolojinin aracılığıyla yapılabileceğini düşünmüştür. Marshall bu düşüncesini şöyle açıklamaktadır: “*Talep ve arz, birbirlerine karşı baskı yapan ve mekanik bir dengeye yönelen basit güçler olarak ele alınırsa; sonraki düzeylerde denge, bu mekanik güçler arasında gerçekleşmeyecektir. Ancak bu denge yaşama ve bozulmanın organik güçleri arasında gerçekleşecektir.*” Yani Marshall, iktisat bilimini salt mekanik güçlerin dengesi olarak değil de ilerleme ile gelişen ve değişen biyolojik güçlerin dengesi olarak kabul etmektedir (Merter, 2010: 106-111).

Alfred Marshall, çalışmalarında sağduyuyu ön planda tutmuştur. Bu sağduyunun temelinde ise mantıklı analizler yer almaktadır. Marshall'ın çalışmalarındaki bir diğer önemli kavram ise düzendir. Mantıklı analizleri, sağduyu ve belli bir düzen içinde yapan Marshall, iyi bir sentezci olmuştur (Turan, Nakiboğlu, ve Çetinkaya, 2015: 912).

Klasik iktisadi düşünceye yöneltlen birçok eleştiri içinde en önemli olan Alfred Marshall'ın yaptığı eleştirilerdir. Birçok iktisatçının yaptığı eleştiriler sınırlı kalırken, Marshall'ın yaptığı eleştiriler Neo-klasik iktisadi düşüncenin oluşmasına neden olmuştur. Marshall, birçok iktisatçının yaptığı gibi politka ve iktisadi bir bütün olarak ele almamış aksine bu iki kavramı birbirinden bağımsız olarak ele almıştır. Marshall, klasik iktisadi düşünceyi eleştirirken üzerinde durduğu en önemli konu zaman olmuştur. Marshall'a göre zaman faktörü, iktisadi olayların analizini güçlendirmektedir. Marshall, zaman faktörünü arz ve üretim miktarı açısından çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Bütün bunlardan yola çıkarak Marshall, çok kısa dönem, kısa ve uzun dönem olmak üzere üç zaman olgusunu ortaya çıkarmıştır (Güngör, 2006: 8-9).

1.9.1.2.1. Ekonominin İlkeleri

Alfred Marshall, 1881–1882 döneminde Bristol Üniversitesi'nden bir yıllık sağlık izni alıp Avrupa'ya seyahate çıkmıştır. *Ekonomi'nin İlkeleri* çalışmasını da bu seyahatteyken çalışmaya başlamıştır. İktisadın ilkeleri 1890 yılında yayınlanmıştır. Marshall, *Ekonominin İlkeleri*'ni hazırlarken çok geniş bir kaynakça kullanmıştır. A.Marshall'ın *Ekonominin İlkeleri* çalışması bir mikro iktisat kitabıdır. Tüm iktisadi ele almak yerine, Marshall bireysel tercihleri, piyasalar ve endüstrileri analiz etmiştir. Arz ve talebin yanı sıra, mal ve hizmet üreterek maddi gelişme sağlayan bir fimanın normal faaliyetinden bahsetmiştir.

Marshall, arz ve talep grafiklerine yaygınlık kazandıran ilk iktisatçıdır. Marshall'a göre arz ve talep bir malın veya hizmetin fiyatını ve miktarını belirlemek için yeterlidir. Marshall, denge fiyatını analiz ederken ceteris paribus varsayımına ihtiyaç duymuştur. Gelirin aynı düzeyde kaldığı, ikame ve tamamlayıcı mal

fiyatlarının sabit olduğu ve de beklentiler ile dış ticaretin değişmediğini varsaymaktadır. Bu varsayımlar veriyken kısa dönemde bir kısmi denge elde edilir. Marshall ayrıca doğa bilimleri ve matematiği iktisada uyarlarken “*esneklik*” ve “*tüketicici artığı*” kavramlarını ortaya çıkarmıştır (Skousen, 2009: 232).

Marshall, klasik teori ile marjinal fayda kuramı arasında bir bağlantı ortaya koymuştur. David Ricardo’nun değer üretim maliyetine olan görüşünden etkilenen Marshall, marjinal fayda ilkesiyle arz, talep ve fiyat oluşumunu açıklayan kuramları yetersiz bularak reel bir maliyet kuramını savunmuştur (Adaçay ve İslatine, 2009: 179).

1881 yılında İtalya’nın Palermo şehrinde bir otelin terasında otururken esnekliği bulmuştur. Esneklik, alıcıların fiyata duyarlılığını; aynı zamanda vergilemenin, fiyatlar, hâsıla ve gelirler üzerindeki etkilerine de ölçmektedir. Tüketicilerin, fiyattaki bir değişiklik sonucu satın aldıkları malları değiştirmeleri ya da bu değişikliğe karşı oluşan duyarlılık derecesi talebin fiyat esnekliği ile lmektedir.

Esneklik katsayısı, fiyattaki küçük bir değişme karşısında, talep edilen miktardaki yüzde değişmenin fiyattaki yüzde değişime oranına eşittir (Dinler, 2010: 104):

$$e = \frac{\% \Delta Q}{\% \Delta P} \quad (1.4)$$

Esneklik katsayısı 1’e eşit olursa birim esneklik söz konusu olmaktadır. Bu bir çeşit sınır olarak kabul dilmektedir. Katsayısının 1’den küçük olması durumunda talebin esnek olmadığı, katsayının 1’den büyük olması durumunda ise talebin esnek olduğu söylenebilir. Esnekliğin 1’den büyük olması katsayının -1 ile $-\infty$ arasında bir değer taşıması anlamına gelmektedir. Esneklik 1’den küçük olursa 0 ile -1 arasında bir değer alacağı anlamına gelmektedir. Esneklik 1’e eşit olursa da fiyattaki değişme oranı ile miktardaki değişme oranı birbirine eşit olmaktadır. Fiyat %1 azalıncı talep edilen miktar %1 artmaktadır. Esneklik katsayısı birden küçük olduğu zaman fiyattaki %1’lik bir azalış, talep miktarını %1’den daha küçük bir oranda

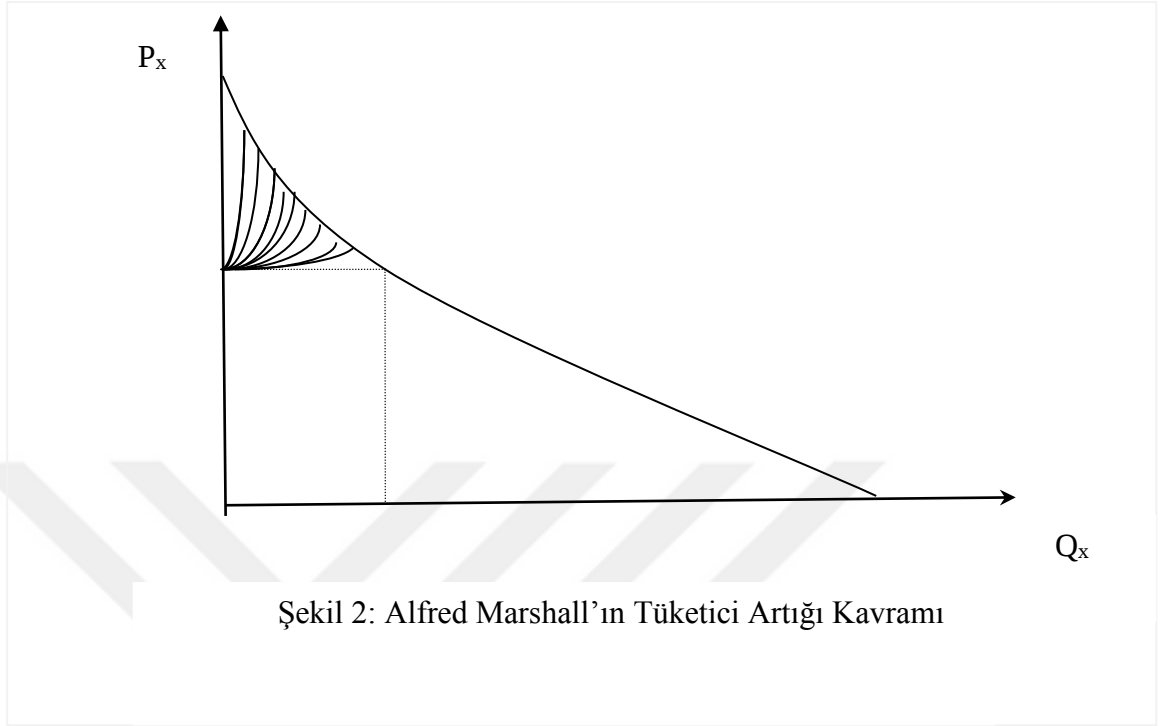
arttırmaktadır. Katsayı 1'den büyük olduğunda %1'lik bir düşüş olursa, miktar %1'den daha büyük bir oranda artacaktır (Türkay, 2004: 62-63).

Marshall'a göre, ceteris paribus varsayımı altında aşağıdaki etkenler sabit kalırsa talep daha çok elastik olacaktır:

- Tüketicinin herhangi bir mala yaptığı harcamalar, tüketici bütçesinde önemli bir yere sahipse,
- Fiyattaki değişimler uzun süre devam ederse,
- İkame malları çok fazlaysa,
- Tüketicinin talep ettiği malın çok fazla değişik kullanım olanağı varsa (Savaş, 1999: 599).

Marshall'a göre bir malın fiyatı herhangi bir sınıfa göre çok yüksek olduğunda, insanların o mala olan talebi çok az olmaktadır. Bazı durumlarda gelenekler ve alışkanlıklar, malın fiyatı düşse bile o malın kullanımını engelleyebilmektedir. Ancak bu gibi durumlar bir genel kuralı değiştirememektedir. Yani o malın fiyatındaki önemli bir düşüş, talepte büyük bir artışa neden olmaktadır. Talebin esnekliği yüksek fiyatlar için harika, orta fiyatlar için ise önemli veya en azından kayda değerdir; ancak fiyattaki düşüş talep esnekliğini de düşürmekte ve belli bir seviyeden sonra düşüş devam ederse talep esnekliği yavaş yavaş kaybolacaktır (Marshall, 1920: 87).

Alfred Marshall, tüketicinin tatminini ölçen tüketici artığı kavramını türetmiştir.

Şekil 2: Alfred Marshall'ın Tüketici Artığı Kavramı

Verilen şekilde taralı olan bölge tüketici artığını göstermektedir. Bir X malı için piyasa tek bir P_x fiyatı belirlemektedir. Bunun dışında X malı için tüketiciler P_x fiyatından daha yüksek bir fiyat ödemeye razıdırlar. Örnek vermek gerekirse; Bir Apple ürünü olan Iphone X telefonun piyasa değeri yaklaşık 7.000,00 Türk Lirası'dır. Apple ürünlerinin hayranı olan bir tüketici bu ürünün fiyatı 7.500,00 Türk Lirası olduğunda bile bu ürünü almaktan vazgeçmeyecektir. Bu fiyat artışından, elbette ki tüm müşteriler almaya razı olmayacaktır ancak alanlar da elbette olacaktır. Bu ürünü 7.500,00 TL'ye almaya razı olan tüketicinin bunu 7.000,00 TL'ye alması durumunda 500 TL'lik bir tüketici artığı oluşacaktır. Marshall'ın bu kavramı, piyasadaki tüketicilerin tatmin düzeyini belli bir seviyeye kadar yansıtmaktadır. Piyasada meydana gelecek bir fiyat düşüşü, tüketici artığının artması anlamına gelecektir. Bu durumda tüketici daha fazla mal ve hizmet satın alacaktır. Marshall'ın ve de Smith'in *evrensel zenginlik* kavramı yani yoksullar için olduğu kadar zenginler için de toplumsal fayda isteği tüketici artığı kavramında kendini çok iyi göstermektedir (Skousen, 2009: 233-234).

Marshall, çalışmalarının bilimsel temelde olmasına büyük önem vermiştir. Yani, analizlerinin ekonomik hayatta mevcut olan davranışlarının açığa çıkmasını istemiştir. Bu davranışların keşfedilmesiyle, genelleştirilir ve sonra da yasa haline getirilir. Bu nedenle İktisat'ın İlkeleri'nin temel amacı ekonomik sisteminin işleyişini idare eden yasaları ortaya çıkarmak için insan davranışlarının ekonomik yönünü incelemek olmuştur. Bunun dışında Marshall, incelediği ekonomik sistemin hem maddi başarılar yönünden hem de insan karakterindeki değişimler yönünden Batı medeniyetinin gelişmesini yansıttığına inanmıştır. Marshall'a göre var olan sistem, bireysel bağımsızlığın ve rekabetçiliğin yavaş ama sürekli ilerleyişinin bir parçasıdır. Marshall, bireylerin özgür olduklarında, kazançlarını arttıracığına, karar verirken rasyonel olacağına ve toplum yararına uygun hareket edeceklerine inanmıştır. Bu düşüncelerinde ortaya çıkarmış olduğu insanı motifler, Marshall'ın bütün çalışmalarına etki etmiştir (Savaş, 1999: 584-585).

Marshall, *İktisadın İlkeleri* çalışmasında üzerinde durduğu önemli konulardan biri de *endüstriyel bölge* kavramıdır. Marshall'ın üzerinde çalıştığı bu kavram, modern iktisadın temelini oluşturmaktadır. Marshall, endüstriyel bölgeyi bir yerleşik bölge ya da kümeleşme gibi basit anlamlarıyla ele almamaktadır. Marshall, endüstriyel bölgeyi, firmaların yerleştiği bir bölge veya yer olarak ele almıştır. Marshall'a göre bu tür yerleşmelerin farklı nedenleri bulunmaktadır. En önemli nedenlerinden biri ham maddeye olan yakınlıktır. Bir diğer husus ise burjuvanın talep ettiği lüks ve yüksek kalitedeki malların kolayca temin edilebilmesidir. Bu tür bölgelerin oluşumunu coğrafi koşullar da etkilemektedir. Bölge iklimi, arazi yapısı ve suya ulaşım gibi etkenler son derece önemli etkenlerdir (Türko ve Ersungur, 2013: 257-258).

1.9.2. Piero Sraffa'nın Alfred Marshall'a Yönelik Eleştirileri Ve Eleştirilerinin Altındaki Gerçeklik

Sraffa'nın Marshall'a yönelik eleştirilerinin altında yatan gerçeği birçok iktisatçı araştırmıştır. Bu eleştirilerin altında bulunan en önemli sebeplerden biri, Sraffa'nın Alfred Marshall'ın öğrencisi olmasıdır. Bunun dışında ise yapılan araştırmalarda Sraffa'nın Torino'da aldığı eğitim ve Marshall'ın dönemin İtalyan

ekonomisine karşı tutum ve düşünceleri etkili olmuştur. Londra Ekonomi Okulu'na aynı dönemde katılan Lionel Robbins'ın otobiyografisinde yazılan hatıralara göre, Edwin Cannan⁶ derslerinde Marshall'ın düşüncesindeki zayıflığı vurgulamak için sıklıkla kinayeli bir dil kullanmıştır. Cannan'ın Marshall'a karşı olan bu tutumu Sraffa'yı etkilemiş olabilir.

Genelde Sraffa, Cannan'ın klasik iktisatçıları yorumlama yönteminden farklı bir yol izlemiştir. Yine bu anılarda, Cannan'ın dersleri ders kitapları ya da okuma listesi olmadan düzenlendiği için Sraffa'nın o dönemde hangi eğilimde olduğu tam olarak bilinmemektedir. Kesin olarak bilinen şey ise Sraffa'nın 1923 ilkbaharında *Principles of Economics* üzerinde çalıştığıdır (Roselli, 2006: 405-406).

Sraffa, Marshall'ın *Ekonominin İlkeleri* çalışmasını oldukça ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.. Sraffa, Marshall'a yönelik eleştirilerde bulunmasına rağmen; literatürün gelişimine yönelik her türlü adımın Marshall'dan başlaması gerektiği düşüncesindeydi. Sraffa, Marshall'ın *bekleme*, *yasaklanma* ve *özürsüzlük* gibi gerçek maliyet kavramlarına karşı çıkmıştır. Kısa bir süre sonra Sraffa, Marshall'ın öznelleştirici unsurları hakkındaki analizini bir kenara bırakıp; sadece objektif terimlerle yani arz ve talep kavramlarıyla düşüncelerini geliştirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte, kısa bir süre sonra bu düşünce tarzının kendisini herhangi bir yere götürmediğini fark etmiştir.

Sraffa aynı zamanda klasik iktisatçıların analizlerini derinlemesine incelemiştir. Erken dönemdeki analizlerinin önemli bir kısmının marjinalistlerin görüşlerinden farklı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Sraffa değer teorisinin karakteristik bir özelliğinin fiziki gerçek maliyet veya kısaca fiziksel maliyet üzerine kurulu olması gerektiği sonucuna varmıştır (Salvadori ve Kurz, 2014: 7-8). Sraffa'nın değer teorisinde, üretilen tüm malların yine üretimde kullanılması gerektiği

⁶ Edwin Cannan, Londra Ekonomi Okulu'nda profesörlük yapmıştır.

düşüncesi çerçevesinde değişim değeri ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, bir üretim döneminde üretilen malların miktarı, takip eden üretim döneminde çoğaltılabilmektedir. Bu düşünceden hareketle farklı malların mevcut sahipleri yani malı satan endüstri sahipleri arasında değişim yapılması zorunlu hale gelmektedir. Değişim değeri bu şekilde elde edilmektedir. Bu değişim değeri ise fazlalığa neden olmaktadır. Mevcut üretimin arttırılması için elde edilen bu fazlalığın bir değişim değeri olmayabilir. Ortaya çıkan fazlalık temel olmayan mallar olarak ifade edilmektedir. Değişim değerine sahip olan mallar ise temel mallar olarak adlandırılmaktadır. Değişim değeri olmayan yani temel olmayan mallar, değişim değeri olan temel malların üretiminde kullanılması durumunda ortaya çıkacak malın bir değişim değeri oluşmaktadır. Bu sebeple Sraffa, analiz ettiği herhangi bir üretim sisteminde, sistemdeki tüm malların, en az bir ortak temel malın üretimi için doğrudan veya dolaylı olarak kullanması gerektiğini ifade etmektedir (Verger, 2017: 250).

Sraffa'nın analizinin ilk adımı, azalan verimlilik olgusunun sebebini ortaya koymaktır. İkinci adımı ise, artan getirilerden gelen azalan getirilerin genelliği konusunda tatmin edici bir açıklama ortaya çıkarmaktır. Böyle bir ayrımın temel analitik sonucu şunu desteklemektedir: Marshall teorisindeki ekonomik kutuların deneysel aldatmacası, Marshall arz eğrilerinin temelini oluşturan oransal olmayan üretkenlik yasasına değişken getirilerin tatmin edici koordinasyonundan kaynaklanmıştır. Sraffa'ya göre, azalmaya yol açan nedenler ile artan getiriye sebep olan nedenler arasındaki karışıklık, sabit faktör tanımının serbest hareketinden kaynaklanmaktadır (Signorino, 2000: 575-576).

Sraffa'ya göre, farklı sorulara cevap veren iki temel değer teori vardır. Bunlardan biri William Petty, Adam Smith ve David Ricardo gibi yazarların ortaya attığı, değer in doğal fiyatı belirleyecek olan üretim koşullarına bağlı olduğu tarafsız bir değer anlayışıdır. Politik iktisadın temelini oluşturan yapı budur. Bu geleneği başlatan Smith, doğal fiyatı ödemek isteyenlerin talebi ya da etkili talep olarak savunmuştur. Dolayısıyla, gerçek talep, doğal fiyattan bağımsız bir kavram değildir, çünkü gerçek talep doğal fiyat açısından tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle, üretim

koşullarının doğal fiyatı belirlediği ve sonuçta etkili talep için gerekli bir unsur olduğu, değerin ardışık bir açıklaması vardır. Ronald Meek'in savunduğu gibi, Sraffa'nın katkısı, bu perspektifin, yani klasik politik ekonominin canlandırılması olarak görülebilir. Diğer temel teori ise, fiyatların sıralı bir şekilde açıklanamamasıdır (Martins, 2013: 445). Fiyatlar ve miktarlar birbirinden bağımsız faktörler olup karşılıklı olarak arz ve talep ile belirlenmektedir. Bu yüzden, doğal talebi etkili bir talep olarak tanımlamak için kullanılan bir unsur olarak görmek yerine; arz fiyatlarını belirleyen bağımsız bir faktör olarak görülmelidir. Yani miktarın işlevliliğine bağlı olan arz ve talep fiyatı bir malın fiyatının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Marcuzzo, 2003: 547).

Sraffa'nın Marshall'a yönelik eleştirileri ve eleştirilerinin altındaki gerçekliğe dönersek; talep, üretim maliyetinin miktardaki değişikliklerden etkilenmediği için üretilen miktarı etkileyebilir. Bu durumda fiyat ancak üretim maliyeti ile belirlenmelidir. Bu aşamada Sraffa'nın fiyat belirleme teorisinin klasik bağının Marshall'ın kısmi denge varsayımını paylaştığı veya genel bir denge bağlamında çerçevelenip oluşturulduğu söylenemez. Kaynak tahsisinin klasik açıklamanın genel bir denge bağlamında çerçevelenmesi kabul edilirse, bu sorun devam etmektedir. Genel bir denge çerçevesinde sabit maliyet varsayımı genel durumlarda ek ikame imkânı bulunmayan ilave bir varsayım gerektirmektedir. Sraffa'nın, üretim tekniklerinde ikame imkânı bulunmayan varsayımı klasik teorisinin bir parçası olduğu yönünde açık bir soru olarak kalmıştır. Bu bağlamda Sraffa, şunu belirtmektedir: “*İkame ihtimalinin bulunmadığı bir endüstriyi bulmak zordur.*” (Sinha, 2016: 32-33).

Klasik iktisadi yoruma değindikten sonra Marshall'ın iktisada katkılarına değinmek gerekirse Marshall'ın en önemli başarılarından biri, Smith modelini sayısal bir bilime dönüştürmesidir. Smith, iktisadi büyümenin temelini *evrensel ferah* ve *doğal özgürlük* sistemi olduğunu idda etmiştir. Marshall ise bunu daha ileriye taşımıştır. Şöyle ki Marshall; arz ve talep ilkeleri, fiyatın belirlenmesi, üretim maliyetleri, bireysel tüketici ve üretici teorisi gibi araçlar kutusunu oluşturmuştur. Marshall bunu matematiksel ve geometrik olarak geliştirmiştir. Bu sayede politik iktisadı bilimsel iktisada dönüştürerek büyük bir başarı örneği göstermiştir. Arz ve

talep eğrilerini analiz eden Marshall'a göre malın üretim miktarını ve fiyatını ortaya çıkarmak için arz ve talebin belirlenmesi zorunludur. Özellikle de denge fiyatının belirlenmesinde Ceteris Paribus ve diğer bazı varsayım setlerine ihtiyaç duymaktadır. Marshall arz ve talebi analiz ederken, Ricardo ve Smith'in klasik modelini ve yeni marjinalist düşünceden çok faydalanmıştır. Marjinal düşünceden, tüketicilerin marjinal faydalarını gösteren talep eğrisini türetmiştir. Klasik düşünceden ise arz eğrisini elde etmiştir. Ayrıca Marshall'a göre kısa dönemde arz ve talep şartları değişebilmektedir ki, bu da fiyatların değişikliklerine sebep olmaktadır. Buna karşın uzun dönemde fiyatların üretilen malın maliyeti tarafından belirlendiği sonucuna ulaşmıştır (Skousen, 2009: 230-232).

Diğer önemli bir husus ise Sraffa'nın marjinalist yaklaşımı besleyen zorlukları vurgulamasıdır. İlk olarak, hipotetik marjinal değişimler açısından bilinmeyen bu konuya yanıltıcı ve şüpheci kavramlarla girmiştir. Tüketici teorisinde Sraffa, marjinal fayda kavramını, beklentiler analizine dahil etmiştir çünkü tüketicilerin belirli bir malın tüketimindeki marjinal bir artıştan elde ettikleri faydalar bir önyargı olarak kabul edilmez. Bu tür beklentiler karşılanabilir veya karşılanamaz ancak karşılanamadıkları takdirde hızlıca değişebilirler. Bu nedenle marjinalist teori tarafından tasarlanan denge, gereklilik olarak yalnızca beklenen durumlara uygulanır; gerçek olanlara uygulanmaz. Daha da önemlisi, tüm diğer üretici faktörlerin, emeğin ve toprağın istihdam edilmesi göz önüne alındığında, ekonomide istihdam edilen sermaye miktarında marjinal bir artışla ne ifade edildiği açık değildir. Analizin geri kalanıyla tutarlı olabilmek için, artışın fiziksel olması gerekmektedir ve değişimden önce sermaye stokunun büyüklüğü ve bileşiminin dokunulmadan bırakılması gerekmektedir (Kurz, 2012: 29).

Marshall ekonomik sistemleri incelerken, sistemin çok karmaşık olduğunu , bireysel davranışları etkileyen birçok etkenin bulunduğunu ve bunların incelenmesi için özel yöntemlerin geliştirilmesi gerektiğini fark etmiştir. Bunu da yaparken değişkenlerin kontrol edilebilir bir sayıda tutulması gerektiğini ve ölçülebilir hale getirilmesi gerektiğini fark etmiştir. Bu doğrultuda Marshall, soyutlama yöntemi kullanmıştır. Soyutlama yöntemine göre, incelenen değişkenin veya sektörün geri

kalanlar üzerinde bir etki yaratmayacağı varsayılmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir: İncelenen değişkenin veya sektörün dışarıdan bir müdahale alması, kendi kendine gerekli düzenlemeleri yapması demektir. Bu düzeltme ekonominin geri kalanı için bir etkide bulunmaz. Marshall bu varsayıma “*Dolaylı Etkilerin İhmal Edilebilirliği İlkesi*” adını vermiştir. Marshall bu ilkeyi kullanırken, gerçek dünyada herhangi bir sektör ile onun dışında kalan bütün ekonomi arasındaki etki ve karşı etkileri ceteris paribus varsayımı altında toplamıştır (Savaş, 1999: 587).

Marshall her ne kadar da ceteris paribus varsayımı kullanarak diğer faktörler devre dışı bırakmış olsa da, bu faktörlerin etkilerinin her zaman farkında olmuştur. Özellikle talebi analiz ederken fiyat ve miktar arasındaki ilişkiyi temel alıp, tüketici tercihlerini devre dışı bırakarak açıklamaya çalışmıştır. Bununla birlikte firma ve endüstri dengesini analiz ederken zaman faktörünün etkisini kaldırmak için firma davranışlarını, zaman kavramını piyasayı, kısa ve uzun dönemlere ayırarak incelemiştir. Burada dönem kavramı endüstrilere göre değişmekte ve talepteki farklılık karşı üretim faktörleri ve bileşiminin değiştirilebilme imkânını sağlamaktadır (Ertuğrul, 2014: 5).

1.9.2.1. Kısmi Denge Analizi

Kısmi denge analizi Alfred Marshall’ın ortaya çıkardığı bir yöntemdir. Kısmi denge analizinde bir malın (veya hizmetin) piyasa fiyatının oluşması analiz edilirken, malın arzını veya talebini etkileyen fiyat dışındaki tüm faktörler ceteris paribus (all others being equal- diğer tüm faktörlerin sabit varsayımı) varsayımı altında sabit kabul edilmektedir. Oysa bir ekonomide malın arzını veya talebini etkileyen unsurlardan biri değiştiğinde, o malın başta ikame ve tamamlayıcısı olan diğer tüm malların piyasa fiyatları ve denge miktarları etkilenecektir. Ayrıca söz konusu malların üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin fiyatları da değişeceğinden ekonomideki tüm fiyatlar az ya da çok değişmektedir (Dinler, 2010: 524).

Marshall ise ceteris paribus varsayımını kullanarak kısmi denge analizini geliştirmiştir. Marshall, genel denge analizine karşı çıkarak kısmi denge analizini geliştirmiştir. Bu yöntemle Marshall, basitleştirmelerde bulunup bazı iktisadi değişkenlerin sabit olduğunu varsayarak analizler yapmıştır. Örneğin piyasa dengesi

belirlenmek isteniliyorsa, piyasayı etkileyebilecek diğer etkenler sabit tutulmaktadır. Bu sayede dengenin ortaya çıkışı sadece kendisini etkileyen unsurlar tarafından belirlenecektir. Bu da sabit tutulan diğer faktörlerin etkisiyle ortaya çıkabilecek etkileri geçersiz kılacaktır. Marshall'a göre kısmi denge analizi genel denge analizinden daha mantıklı ve daha üstündür. Çünkü genel denge analizinde ekonomik olayların yorumlanıp çözülmesi çok daha zordur (Özdurak, 2014: 65-66).

1.9.3. Piero Sraffa'nın Ceteris Paribus Varsayımıyla Alfred Marshall'a Yönelik Eleştirileri

Sraffa Marshall'a yönelik eleştirileriyle Marshall'ın teorisinin mantıksal olarak tutarsız olduğunu ve gerçekleri açıklayamadığını ortaya çıkarmıştır. Sraffa'nın eleştirilerinin büyük bir kısmı, Marshall'ın kullandığı *ceteris paribus* varsayımına ilişkindir. Sraffa çalışmalarında genellikle bunu küçümsemiştir çünkü ücret oranı gibi varsayımsal olarak tek bir değişkeni varsaymak ve diğerlerini sabit olarak düşünmek genellikle mümkün değildir. Marshall'ın basit bir arz ve talep programı açısından yaklaşımı, işlem gören bir şeyin fiyatını ve miktarını belirlemek için tasarlanamaz. Marjinal analiz, genel olarak, ceteris paribus varsayımı açısından ilerlediğinden, Sraffa'nın eleştirel projesinin merkezi bir unsurunun, genel bir analiz yoluyla bu varsayımın eksikliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, 1920'lerin sonunda netliğini koruyup daha sonra klasik iktisatçıların değer ve dağıtım teorisine yaklaşımını geliştirmeye başlamıştır (Kurz, 2012: 32).

İKİNCİ BÖLÜM

MALLARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ

Sraffa 1951 yılında, Ricardo'nun tüm çalışmalarına editör olarak yazdığı önsöz ve 1960'da yayınlanan *Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi* adlı kitabı ile neo-ricardocu felsefenin öncüsü olmuştur. Sraffa'a bu kitabı henüz yirmili yaşlardeyken aklında tasarlamaya başlamıştır. Kitabın tamamlanması da yaklaşık 40 yılı bulmuştur. Bu çalışmasında hem emek-değer teorisine alternatif bulma hem de neoklasik teoriyi bertaraf etme yönünde bir çalışma oluşturmayı amaçlamıştır. Dönemin Marksistleri bu durumla bağdaşamamışlardır; fakat konuya verdikleri güçlü tepki Marx'ın politik iktisada eleştirisini yeniden güçlendirmiştir. Neo-ricardocular ve Marksistlerin en önemli ortak noktası, bölüşüm teorisini ana başlık olarak ele almalarıdır. Neoklasik iktisatçılar marjinal değer-bölüşüm teorisini hedef alan görüşe karşı savunmalarını yapmışlardır.

Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi isimli kitabın yayınlanması, farklı teorik araştırma alanlarında geniş kapsamlı ve karmaşık bir literatürün oluşmasına neden olmuştur. Bu geniş kapsamlı ve karmaşık literatür sağlam bir yapı oluşturmuştur. Esas olarak 1960-1970 döneminde yayınlanan Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi hakkında otuzdan fazla makale yazılmış ve farklı dillere çevrilmiştir. Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi isimli çalışmaya yönelik dikkat çeken önemli eleştiriler şunlardır:

1. Arz ve talebin etkisi olmadan fiyattaki değişikliklerin incelenmesi,
2. Standart mal kavramı ve içersindeli değer teorisi ile dağıtım analizinin rolü,
3. Marksist iktisatçıların tepkileri,
4. Marjinal analizin eleştirisi ve

5. Sraffa'nın izlediği yol ve formalizasyon yöntemidir (Bellino, 2008: 23).

Piero Sraffa'nın Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi adlı çalışmasını iki yönlü ele almak mümkündür. Birinci yönü klasik yaklaşımın bölüşüm teorisine olan yaklaşımının yeniden değerlendirilmesidir. İkinci yönü ise marjinal düşünceye karşı bir eleştiri olmasıdır (Ciccone, 2015: 2). Bu açıdan baktığımızda Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'nin temeli, marjinal düşüncenin eleştirisini oluşturmaktadır. Bu kitap iktisat dünyasında göndermelerin sıklıkla yapıldığı bir kitap haline gelmiştir.

Kitapla ilgili üç önemli özellik bulunmaktadır. Bunlar eleştirel yapı, tarihsel özellik ve yapıcılıktır. Kitap, Kapitalist dünyanın iktisadi düşüncesine bir asır boyunca hâkim olmuş neo-klasik düşüncesine karşı farklı bir düşünce sistemi önermektedir. Sraffa bunu yaparken de direkt eleştirmek yerine, bunu öğrencilerine ve Sraffa Okulu'na bağlı olanların yapması için yol gösterici olmuştur. Bu iktisatçılardan bazıları şunlardır: Joan Robinson, John Eatwell İngiltere'den; Pierangelo Garegnani, Luigi Posinetti ve Alessandro Roncaglia İtalya'dan; Krishna Baradwaj Amit Bhaduri Hindistan'dan; yeni nesil İtalyan iktisatçılardan Salvadori Neri ve Avusturya'dan Heinz Kurz bu tartışmalara katılmış ve bu tartışmalar *Cambridge Tartışmaları* ya da *Sermaye Tartışmaları* olarak iktisat literatürüne girmiştir. Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'nin getirmiş olduğu yeni eleştirel düşünce, üretim faktörleri içerisinde yer alan sermayenin büyüklüğünün kârdan bağımsız olarak tespit edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu yaklaşım neo-klasik düşüncenin merkezini oluşturan üretim fonksiyonunun temelini yok etmektedir. Bu yüzden sermayenin marjinal getirisinin karşılığı kâr olmayacak ve neo-klasik düşüncenin bölüşüm teorisinin temeli olan her üretim faktörünün gelirinin üretimdeki marjinal verimliliğine dayandığı önermesi çökecektir (Savran, 2010: 45-48).

2.1. ÜRETİM FONKSİYONU

Kısaca üretim fonksiyonuna değinmek gerekirse; belirli bir dönemde belirli bir malın üretimine katılan girdilerin sonucu ortaya çıkan çıktılarla arasındaki fiziki

ilişkileri ifade etmektedir. Bir A malının üretiminde; emek (L), kapital (C), ve doğal kaynaklar (N) kullanılıyorsa üretim fonksiyonu:

$$Q_a = f(C, L, N) \text{ olur.} \quad (1.5)$$

Bu fonksiyonda Q_a , fiziki çıktı miktarını; C, L, ve N ise üretimde kullanılan ve maliyet unsuru olan fiziki girdi miktarlarını ifade etmektedir. Eğer temel üretim faktörlerini oluşturan girdiler, formülde ayrı gösterilirse, üretim fonksiyonu:

$$Q_a = f(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n) \text{ olur.} \quad (1.6)$$

Bu fonksiyonda ise firmanın veri döneminde $X_1, X_2, X_3, \dots, X_N$ üretim faktörlerinden $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ miktarlarında kullanılarak Q_a kadar malı üretmesi durumunu ifade etmektedir.

Üretim fonksiyonu, üretimde geçerli olan verim, kanun ve prensiplerin açıklanmasındaki rolünden gelmektedir. Girdilerdeki değişikliklerin, çıktılar üzerindeki etkilerinin dönemsel analizi, azalan verimler kanununu ve ölçeğe göre getirinin açıklanmasını sağlamaktadır (Dinler, 2010: 141).

Üretim fonksiyonu, sermaye ve emeği çıktıya çeviren mevcut teknolojiyi göstermektedir. Bir malın üretiminin daha iyi bir yolu bulunursa; aynı sermaye ve emek miktarı ile daha çok çıktı elde edilmesi demektir. Yani teknolojiye meydana gelecek bir değişiklik, üretim fonksiyonunda da değişikliğe yol açmaktadır. Üretim fonksiyonlarının birçoğu ölçeğe göre sabit getiri diye adlandırılan bir özelliğe sahiptir. Üretim faktörlerinin belli bir oranda artırılması durumunda çıktı düzeyi aynı oranda artarsa, üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiriye sahiptir (Mankiw, 2010: 53).

Üretim fonksiyonuna kısaca değindikten sonra kaldığımız yerden devam edersek Neo-klasik düşüncede kâr oranı ve sermaye yoğunluğu zıt yönlüdür. Buna karşın neo-ricardocular teknolojinin kâr oranı düştüğünde yerini diğer teknolojilere bırakmasını en kârlı yöntem olduğunu belirtmişlerdir. Sonra düşük kâr oranlarında

yine en kârlı teknolojinin olabileceğini kanıtlayarak sermaye yoğunluğu ile kâr oranı arasındaki doğrudan bağı da koparmışlardır (Savran, 2010: 49).

Ricardo'nun klasik ekonomi anlayışından bahseden analitik temsiline özellikle önemli bir zayıf noktası vardır. Bu nokta çeşitli malların üretimi için gerekli olan emeğin miktarına orantılı olarak nispi fiyatların çeşitli endüstrilerde tekdüze bir kâr oranı varsayımıyla tutarsız olmasıdır. Malların Mallar Aracılığıyla Üretilmesi isimli kitapta Sraffa, klasik anlayış açısından çerçevelenmiş olan bu soruna bir çözüm bulmaktadır (Roncaglia, 2000: 34). Sraffa'nın bu çalışması iktisat teorisi eleştirisinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sraffa 1926 yılında rekabetçi koşullar altında ve geri dönüş yasası çerçevesinde klasik iktisatçıların değer teorisiyle ortaya koyduğu sorunların, çoğu zaman marjinal yaklaşıma sadık kalan çağdaş iktisatçılar arasındaki “*toplam kayıtsızlık*” ile karşılaştığını ileri sürmüştür. Ama Sraffa, kendisi de kusurlu rekabet fikrine öncülük etmiş olsa da, yakın zamanda bu fikrine ait umutlarını kaybetmiştir. Bu durum da Sraffa'nın Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx'ın tanımladığı değer teorisi ve dağılımı ile ortaya çıkan sorunlara artan ilgisini göstermekteydi. Ayrıca, üretim ve tüketimi “*dairese bir süreç*” olarak düşünen fizyokrat François Quesnay'ın yaklaşımıyla da ilgilenmekteydi.

Sraffa, artı kavramına dayanan teorik yaklaşımı çözmeye çalışmıştır. Bununla birlikte üretim faktörleri kavramına dayanarak, marjinal yaklaşımın sermaye ve dağıtımını radikal bir eleştirisiyle potansiyel başlangıç noktası oluşturup yeniden formüle etmeye çalışmıştır (Potier, 2005:53). Sraffa, klasik iktisatçılar ve Marx'ta olduğu gibi, üretim fiyatlarını belirleyen, çeşitli sektörlerde eşit oranda kâr içeren analitik koşulu incelemiştir. Bu inceleme, Smith ve Marx'ın diğerler iktisatçılar tarafından yorumlamasından farklı olarak, Sraffa kapitalist sistemin, en avantajlı kullanımın peşinde olduğu ve bir sektörden diğerine serbest sermaye akışıyla garanti edilmesine karşılık geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, her mal için arz ve talep arasındaki ilişkilerde hiçbir şeyin açıkça belirtilmediğini ifade etmiştir. Denge fiyatlarının arz ve talep arasındaki eşitliğe karşılık geldiği hipotezi ve marjinalist

iktisat teorisinin karakteristiği Sraffa'nın analizinde yer almamaktadır (Roncaglia, 2000: 34-35).

Sraffa'nın bu çalışmasının farklı yorumlar almasında, kendi analizlerinin sonucunda ortaya çıkan bulguların farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bazı iktisatçılar Sraffa'nın doğrusal bir iktisat modeli oluşturduğunu ve bu modelin 1920'li yıllar için uyumlu bir model olabileceğini belirtmişlerdir ancak bu modelin 1960'lı yıllara uyum sağlamadığını iddia etmişlerdir. Bazı iktisatçılar için de Sraffa'nın iktisada katkısının büyük olduğunu ve kıymet teorisinde köklü değişiklikler yaptığını ileri sürmüşlerdir. Smaulson'a göre, Sraffa'nın iktisat tarihinde önemli bir yere sahip olmasının gerekliliğini dört önemli nedene bağlamıştır. Bunlar:

- 1926 yılında Sraffa'nın yayımlamış olduğu *Rekabetçi Koşulları Altında Getiri Yasaları* adlı makalesi,
- 1931-35 döneminde “*Cambridge Circus'u*” kurması ve Keynes ile birlikte David Hume'un *Abstract of A Treatise* adlı kitabını keşfedip yayımlaması,
- 25 yıldan fazla bir süre boyunca Ricardo'nun eserlerini toplayıp yayımlaması (*The Works And Correspondence of David Ricardo*),
- Son olarak da Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi adlı çalışmayı yapması (Savaş, 1999: 901-902).

Sraffa 1930 yılında Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi hakkında araştırma yaparken Sraffai Ricardo'nun sadece eserlerini, el yazmalarını ve makalelerini değil, tüm iktisadi yapıyı da kapsayacak “*Ricardo'nun Toplu Çalışmaları*” isimli bilimsel çalışmaya başlamıştır. Ricardo'nun öğrencilerinden biri olan John Ramsay McCulloch, yazıların toplanmasında bazı çalışmalar yapmış ve “*David Ricardo'nun Eserleri*” adlı çalışmayı yayımlanmıştır. XIX yy'ın sonlarından itibaren çeşitli çalışmalar da yayımlanmıştır. 1887 yılında James Bonar, David Ricardo'nun Thomas Robert Malthus'a gönderdiği mektupları yayımlamış ve daha sonra 1899 yılında Jacob H.Hollander, Ricardo'nun çalışmalarını Hutch Trower ve diğer iktisatçılarla paylaşılması için çalışmalar yapmıştır. 1895'te Hollander, Ricardo'nun mektuplarını

McCulloch'a göndermiştir. 1919'da Albay Frank Ricardo tarafından ek arşivler getirildikten sonra, Jacob H. Hollander ve T.E.Gregory Malthus'un "*Politik Ekonomi Prensipleri Üzerine Notlar*" isimli çalışma üzerinde çalışmışlar; ancak bu 1928 yılında sonra yayınlanmıştır. 1931'de Hollander, James McCulloch'un Ricardo'ya yazdığı mektupları da yayınlamıştır. 1925'te Royal Economic Society, "*Ricardo'nun Toplu Eserleri'ni*" yayınlamak için bir proje başlatmış ve görevi Londra School of Economics'ten T. E. Gregory'ye vermiştir. 1923'ten beri Royal Economic Society'nin sekreteri olan Keynes, 1930 yılının Mart ayında yeni başkan Herbert Somerton Foxwell'i, Gregory'nin kabul etmesi halinde bu görevin Sraffa'ya verilmesini teklif etmiş ve yeni başkan Foxwell'i bu konuda ikna etmeyi başarmıştır. Aralık ayında ekonomi dergisinde yayınlanan bir duyuru ile Ricardo'nun çalışmalarının kesin ve tam baskısının büyük olasılıkla yedi ciltlik olacağı belirtilmiştir. Antonio Gramsci 1931 yılında hapisanedeki hücrelerinde Luigi Einaudi'nin "*La Riforma Sociale'de U Una Nuova collana di economisti*" adlı makalesini okuduktan sonra bu yaşanan gelişmelerden haberdar olabilmisti (Potier, 2005: 55-57).

2.2. MALLARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ'NİN ANALİZİ

I

Mallar tek ve aynı zamanda ürün ve üretim araçları olduğundan, bir malın bedeli, diğerlerinden bağımsız olarak, ya da görece fiyatların kâr ve ücretler arasındaki gelir dağılımından bağımsız olarak belirlenememektedir. Bu nedenle, sistem, bir bütün olarak, yani çeşitli üretken sektörler arasında çalışan tüm bağlantılar, aynı anda gelir dağılımı ve nispi fiyatların belirlenmesi ile mücadele etmelidir. Sraffa ilk olarak sadece kendi kendini idame ettirecek kadar üretebilen malların ayrı sanayiler tarafından üretildiği ve hasattan sonra pazarda bir diğeriyle değiştirildiği, yalnızca geçimin sağlanabildiği bir üretim sisteminden bahsetmektedir.

Eğer söz konusu olan ekonomik sistemde fazla üretim olur bununla birlikte arz artışı olursa; malların dağıtımı, aynı mekanizma yoluyla ve aynı zamanda mal fiyatları ile belirlenmelidir. Ücret, geçim seviyesini aşabilirse, teknoloji ve diğer dağıtım değişkeni bilindiğinde, nispi fiyatlar ve iki dağıtım değişkeninin biri veya diğeri ortaklaşa belirlenmektedir ve ücret ne kadar yüksek olursa, kâr da o kadar düşük olacaktır. Sraffa, ücretteki bir değişimin sonucu olarak görelî fiyat hareketinin anahtarını analiz etmeye devam etmiştir. Klasik iktisatçılar ve Marx'ın savunduğu gibi, çeşitli endüstrilerde emek ve üretim araçlarının kullanılması oranların eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim tüm sektörlerde oran aynı olsaydı fiyat değişimleri olmazdı. Sraffa ayrıca belirli bir analitik araç sayesinde standart mal yani değişmez bir değer ölçüsü olan Ricardian problemini çözebilmiştir.

Ricardo aslında, ücretler ve kârlar arasındaki gelir dağılımında değişiklikler meydana geldiğinde değişmez değere sahip olmakla karıştırılmaması gereken standart bir değer ölçüsü kavramına iki anlam atfetmişti. Bunlardan ilki teknolojinin sabit kalması ikincisi ise teknolojinin zaman içinde ortaya çıkardığı değişimlere göre sabit bir değere sahip olmasıdır. Sraffa, Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'nde, Ricardo'nun İlkelerine Giriş'teki iki problem arasındaki ayrımı açıkça ortaya koymakla birlikte bunu standart bir analitik yapı olarak nasıl çözeceğini göstermiştir. Bu, toplam üretim araçlarının aynı zamanda belirli bir standart ürün miktarına karşılık geldiği belirlenen bir bileşik üründür. Böylece, standart sistemle, tıpkı Ricardo'nın "*Mısır Modeli*" ile belirttiği gibi, kâr oranını iki fiziksel homojen miktar arasında bir oran olarak belirlemek mümkündür. İkinci soruna - teknolojiadaki değişimler karşısında değişmezliğe - gelindiğinde, emeğin somutlaştığı ölçütler, üretimin zorluğunun geniş bir göstergesi olarak anlamını korumaktadır ancak bu, ekonomik alanda metafiziksel veya özneleştirici keskin farkları değiştirme riski de vardır. Bu ayrımla birlikte, Sraffa'nın iki problem arasında herhangi bir analitik çözümün standart değer ölçüsü sorununu belirleyen sınırların kesin bir göstergesi olduğunu belirtmekte; bundan dolayı mutlak değer metafizik kavramların bilimsel bir temele dayandırmanın imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Sraffa'nın üretim fiyatları analizi, ortak ürünler durumunda ve bu kategoride sabit sermaye malları ile

arazi gibi kıt veya yeniden üretilemez vasıtalarla tamamlanmaktadır (Roncaglia, 2000: 36-37).

Neo-ricardoculara göre klasik teorinin iki temel unsuru büyüme ve gelir dağılımıdır. Ricardo'nun ve daha sonra Marx'ın bu iki temel olguyu açıklayacak bir fiyat teorisi oluşturmaması klasik teorinin marjinal teoriye karşı yenilmesine neden olmuştur. Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'nin analizinde Sraffa, Quesnay'den esinlenerek üretimin girdi ve çıktı mallarının devresel akımı olarak ele almaktadır. Ricardo'nun ele aldığı kıymetli tablolar, antika eşyalar ve pullar gibi kıymetli kıt mallar yerine Sraffa, buğday, demir ve kömür gibi malları ele almış buna ek olarak emek sermayesine dikkat çekmiştir. Buna göre piyasadaki her mal veya hizmet için emek dâhil tek fiyat oluşumuna ve kâr oranının her firmada aynı olmasına rekabet neden olmaktadır. Sraffa'ya göre kâr ve ücret arasında ters ilişki vardır ve bu yüzden ekonomideki tüm değişkenlerin değeri belirlenebilmektir. İşverenler ile işçiler arasında ücretler belirlendikten sonra modelin bütün denklemlerini çözecek tutarlı fiyatlar ile tek bir kâr oranına varmak mümkün olmaktadır. Ayrıca ücret ile kâr arasındaki ters ilişki; emek ile sermaye arasında devamlı bir çatışmanın varlığını göstermektedir. Bu analiz sayesinde kâr oranlarındaki değişiklik, üretim teknolojisi aynı kalsa da nisbi fiyatlardaki değişiklikler ile aynı olmaktadır. Dolayısıyla ücret, kâr ve rantı, nisbi fiyatlardan bağımsız olarak belirlemek mümkün olmamaktadır (Savaş, 1999: 903-904).

II

Malların Mallar Aracılığıyla Üretilmesi'nde Sraffa, klasik anlayış açısından çerçevelenmiş olan çeşitli malların üretimi için gerekli olan emeğin miktarına orantılı olarak nispi fiyatlar hipotezinin çeşitli endüstrilerde tekdüze bir kâr oranı varsayımıyla tutarsız olması sorununa bir çözüm bulmaktadır. Gelir dağılımını belirlemek için, sistemi bir bütün olarak; yani çeşitli üretken sektörler arasında çalışan tüm ilişkiler, eş zamanlı olarak gelir dağılımı ve nispi fiyatların belirlendiği gibi ele alınmalıdır. Sraffa analizlerinde karşılaştığı sorunlarla başa çıkarken teknolojiyi bir veri olarak kabul etmektedir Geri dönüş ölçeğine ilişkin varsayımların imkânsızlığında; analizin verileri olarak ekonominin farklı sektörlerinde üretilen

miktarların varsayımını gerektirmektedir. Bu durum, çıktıların nasıl belirlendiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Parasal üretim ekonomisi göz önüne alındığında ise Keynes'in istihdam teorisi hemen akla gelmektedir.

Sraffa Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi isimli çalışmasında marjinalist teorinin temel bir eleştirisine de değinmektedir. Öncelikle daha yüksek faktör fiyatları ile daha düşük üretim faktörleri arasında gerekli bir ilişkinin olmadığını ortaya koymaktadır. İkincisi, aynı üretim tekniği farklı kâr oranlarında kârlılık getirebilir. Üçüncüsü ise, Sraffa'nın eleştirisi, kapalı bir ekonomideki rekabetçi bir işgücü piyasasının, her birim sermayede istihdam edilen emek miktarında işsizliğe katılması gereken reel ücretlerdeki düşüşten dolayı otomatik olarak tam istihdam dengesine doğru yöneleceği fikrinin temelini zayıflatmaktadır. Sraffa'nın neoklasik iktisatçıların temel eleştirisi, alternatif bir politik ekonomi sistemi kurma sorununu gündeme getirmektedir. Bu da Sraffa ve Keynes'in bir araya gelmesi demektir (Bortis, 2002: 78-79).

Mallar aynı zamanda üretim araçları olduğundan herhangi bir malın bedeli, diğerlerinden bağımsız olarak belirlenmemektedir; ancak göreceli fiyatların kâr ve ücretler arasındaki gelir dağılımından kaynaklanan karışıklığı bağımsız olarak belirlenebilmektedir. Bu nedenle, sistem, bir bütün olarak, çeşitli üretken sektörler arasında çalışan tüm ilişkiler, eşzamanlı olarak gelir dağılımı ve nispi fiyatların belirlenmesi ile ele alınmalıdır.

İlk adım olarak, Sraffa, bir üretim sistemi içinde, bir ürün olmaksızın ve ayrı sanayiler tarafından saf malların üretildiği ve üretim döneminin sonunda birbiri ile değiştirildiği bir üretim sisteminde, benzersiz bir değişim değeri kümesinde piyasa tarafından ürünlerin orijinal dağıtımını geri yükler ve sürecin tekrarlanmasını mümkün kılar. Eğer söz konusu olan ekonomik sistem bir artı-değer üretebilirse, arz artışı dağılımı, aynı zaman ve mekanizma sayesinde mal fiyatları ile belirlenmelidir.

Ücret, geçim seviyesini geçebilirse, nispi fiyatlar ve iki dağıtım değişkeninden biri - ücret veya kâr oranı - belirlendikten sonra, teknoloji ve diğer

analizinde “*gerekli fiyat*” ve “*doğal fiyat*” gibi klasik terimlerin olduğunu ayrıca “*üretim bedeli teorisinin*” durum karşılaştırmasına değinmektedir. Sraffa, kendi deyimiyle, bu tür klasik terimlerin negatifleştirme biçiminde; yani ne anlama gelmedikleri durumları bir şekilde açıklamaktadır. Bu sayede göreceli fiyatların belirlenmesinin uygun bir analizde kaçınılması gereken temel hataları vurgulamıştır. Sraffa ilk olarak “*üretim maliyeti*” teriminin çok taraflı olduğunu açıklamıştır. Ürünlerin fiyatlarının maliyetlerle, yani üretimde doğrudan ihtiyaç duyulan üretim araçlarının miktarları ve fiyatları ile belirlendiği sonucuna varmış çünkü Sraffa’ya göre üretim araçları, ürünü oluşturan malların bir alt kümesidir.

Genel olarak (temel olmayan mallar hariç), malların fiyatları arasında iki yönlü bir ilişki vardır ve üretim maliyetleri, maliyetlerini belirlemek için fiyatları bilmemiz gerekir ki; bunlar da fiyat belirlemede dikkate alınmalıdır. Böylece, temel bir malın fiyatını belirlemek için, çeşitli üretim sektörleri arasındaki tüm teknik ilişkilerin sistemlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Söz konusu malın üretiminde diğer malların sadece doğrudan veya dolaylı kullanımı değil; aynı zamanda bu malın diğer tüm malların üretiminde kullanılması ve doğrudan kullanılması da göz önünde bulundurulmalıdır. Üretim fiyatları kavramının bu şekilde tanımlanması, bir malın fiyatının üretim maliyetine giren unsurların toplamı tarafından verildiği, sözde bileşenlerin eklenmesi teorilerinin kritik bir referansını ima etmektedir. Adem Smith’e atfedilen teoriye göre, hisse senedi belirli kişilerin elinde biriktikçe ve herhangi bir ülkenin bölgesi özel mülkiyet haline gelir gelmez, malların fiyatına ücret, kâr ve rant eklenmesi süreci başlamaktadır. Bu durum, fiyatın tamamen birbirinden bağımsız olarak düşünüldüğü zaman ücret, kâr ve rantı azaltabileceği Smith modeline vurgu yapmaktadır. Aslında ücretlerdeki yükselişin fiyatlarda bir artışa yol açacağı, onu bu örtük varsayım ile ilişkilendirerek rasyonelleştirilebilir. Ricardo, *Kârlar Üzerine Denemeler*’den *İlkeler*’e kadar uzanan kesintisiz bir çizgide, gerçek ücretlerdeki bir artışın bazı fiyatların yükselmesine; diğerlerinin de düşmesine yol açacağını ifade etmiştir. Bazı malların da ölçü standardı olarak kalmasına sebep olduğunu açıklamıştır. Smith modelimi aşırı bir şekilde eleştiren Ricardo, çok özel bir ölçü standardı benimsemiş; ücretlerin Smith

modelinden çıkarılan varsayımın tam tersinin, tüm fiyatları düşürdüğü ifade etmiştir (Roncaglia, 2009: 48).

Bileşenlerin eklenmesi, fiyat teorisini her bir malın üretim maliyetinin ücretlere, kârlara ve kiralara tamamen indirilebilmesini gerektirmektedir. Smith bu varsayımın, üretim araçları fiyatlarının ücret, kâr, rant ve geri kalan üretim araçları fiyatlarının da bölünmüş olabileceğini belirterek kanıtlanabileceğine inanmaktadır. Ricardo, Smith'in teorisinin bu özel yönüyle ilgilenmemektedir; bu da Smith'in ücret ve kârları gizli olarak ele alma konusundaki eleştirisini sınırlandırmaktadır. Daha sonra Marx ve Sraffa, Smith'in her malın fiyatının toplam ayrışmasına olan inancının da hatalı olduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan bu hata, Smith'in analizindeki iyi bilinen bir eksikliği, yani Marx'ın "sabit sermaye" olarak adlandırdığı şeyin, üretim sürecinde kullanılan, üretilen ve yeniden üretilebilir malların değerinin önemsiz değerlendirilmesinde yatmaktadır. Aslında, ekonomideki diğer tüm malların üretimi için doğrudan veya dolaylı olarak en az bir mal ele alındığında, toplam ayrıştırma imkânsızdır.

Bir malın üretim maliyetleri, ücretlere, kârlara, kiralara ve üretim araçlarının fiyatına indirgenirse, o zaman ikinci üretim araçları ücretlere, kazançlara, kiralara ve üretim araçlarının fiyatına ayrılmaktadır. Bunun benzeri, üretim maliyeti yalnızca ücret, kazanç ve kiralardan ibaret olan bir meta tortusuna asla ulaşamaz. Çünkü tanım olarak, üretimi için en az bir temel mala ihtiyaç duyan bir mal vardır. Her ne kadar bu mal artığının değeri, yeterli sayıda azaltma aşamasında istenen düzeyden küçük olsa bile, dikkate alınan sistemin temel mallarından oluşan bir kalıntı daima olacaktır. Toplam fiyatın kârlara, ücretlere ve rantlara ayrışmasının imkânsızlığının bir başka sonucu, sıfır ücret oranına karşılık gelen kâr oranının maksimum değerine sınırlı bir değer olmasıdır. Toplam ayrışmanın mümkün olması halinde, sıfır ücret oranına tekabül eden kâr oranı sonsuz olacaktır çünkü kâr oranı, sonu olan bir miktarın sıfır miktarı ile bölünmesinden elde edilmektedir.

Fiyat teorisinin, bileşen teorilerinin eklenmesinden tamamen farklı olduğunu belirten Sraffa ayrıca yaptığı çalışmalar doğrultusunda, fiyatın arz tarafında olduğu kadar talep tarafına da bağlı olduğunu ve çalışmalarında piyasa fiyatlarına hiçbir

atıfta bulunmadan bunu vurgulamaya çalışmıştır. Sraffa'nın önerdiği terminoloji ve özellikle üretim fiyatlarını kullanması, klasik iktisatçıların, piyasada günden güne değişen fiyatların analizlerinde teorik değişkenler olarak kabul edilen fiyatları ayırt etmede kullandığı kesindir. Çeşitli malların tedarik edildiği veya talep edilen miktarları belirleyen faktörlerden herhangi birinin yokluğunda, üretim fiyatlarının eşit olması, talep edilen miktarın herhangi bir mal için tedarik edilen miktar kadar olması gerektiğini düşünmek için bir sebep yoktur. Uzun dönemde veya piyasa fiyatlarının olduğu kısa vadede bu işlevi yerine getirmesi gerekmektedir. Gerçekten de, klasik analiz uzun-kısa bir dönem çelişkisi içermemektedir. Ayrıca, piyasa fiyatlarının herhangi bir teorik analizi olmaksızın, teorik değişkenleri fiili olarak değil, aralarındaki ilişkiyi piyasa fiyatları ve üretim fiyatları belirlememelidir. Bu nedenle, Sraffa'ya fikri atfetmek için hiçbir metinsel kanıt yoktur. Böyle bir durumda piyasa fiyatları, üretim fiyatlarının ağırlık merkezi haline gelecektir. O zaman, üretim fiyatlarının algısını kavramaya çalışmak önemlidir. Ekonomik gerçekliği anlamamızı sağlayan teorik bir ölçüt oluşturmaktadır. Sraffa'nın klasik iktisatçılarınkine benzer bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Göreceli fiyatlar ve gelir dağılımı analizleri için genel çerçeve şu şekilde özetlenebilir: Mevcut teknoloji göz önünde bulundurulduğunda, fiyatların belirlenmesi belirli bir zamanda incelenmektedir. Ancak teknoloji, zaman içinde sürekli bir evrim geçirdiğinden, sadece belirli bir zamana referans verildiği gibi düşünülebilir. Teknoloji, geçmiş zamanlardaki köklü değişikliklere her zaman tepki göstermekte ve sürekli bir yenileme sürecinden geçmektedir. Başka bir deyişle, klasik iktisatçıların fiyat analizi, belirli bir anda belirli bir ekonomik sistemin durumunu, zaman içinde sistemin bir fotoğrafı gibi incelemektedir. Bu şekilde, analiz nesnesi olmayan tüm ekonomik değişkenler veri olarak alınabilir. Teorik araştırm, dikkati belirli değişkenlerin sanal hareketine ve bu değişkenler arasındaki ilişkilere, bir vakumda izole edilmiş gibi düşünülmesine sebep olabilir.

Malların Mallar Yoluyla Üretilmesi'ndeki asıl durum, analiz edilecek değişkenlerin seçimi, üretim fiyatları ile dağıtım değişkenleri; ücret oranı ve kâr oranı arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Seçilen her sorunun analizinde her faktör için verilmiş kabul edilmektedir; ancak bu seçeneğin, teknolojik değişimin

sorunlarını, üretim seviyelerinin veya firmaların politikalarının belirlenmesini analiz etmek için öncelikli bir geri dönüşü temsil etmediğine dikkat edilmelidir. Bunun yerine, her bir problemi ayrı ayrı analiz etmek gerekir ki; her problem diğerlerinden farklı olmak üzere sadece bir kararı temsil etmektedir. Varsayımlar ve analiz yöntemleri, her bir problem için aynı olmak zorunda değildir. Her bir problem için, sadece eldeki problemin analiziyle en ilgili çözüm seçilmelidir. Ricardo'nun dediği gibi: *“Analizde yalnızca değişikliklere yol açmaktadır ancak analizin özündeki değişikliklere değil.”* Sraffa, üretim fiyatlarının gelir dağılımı ile olan ilişkisinde teknolojik değişimlerden, faaliyet seviyelerindeki hareketlerden, ekonominin özel sektöründe farklı pazar türlerinden, farklı emek türlerinden doğan farklılıklardan soyutlanmaktadır. Sraffa'nın üretim fiyatları, emeğin bölünmesine dayanan kapitalist toplumun yeniden üretim koşullarını mümkün olan en basit şekilde ifade etmektedir.

IV

1954 yılının ortasından itibaren, Ricardo çalışması üzerine yazılarını bitirdiğinde, Sraffa'nın daha fazla boş zamanı olmuştur. Sraffa bir iş gezisi için Çin'e gitmiş ve orada bir İtalyan sempozyumu için 1952-1955 yılları arasında Angola-Çin ticaretinin gelişimi üzerine bir makale yazmıştır. Ocak 1955'ten itibaren bir kez daha, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri az çok ilgilendiği çalışması olan Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi hakkındaki eski araştırma notlarına göz atmaya başlamış ve çalışmasını yeni bir metinle bölümler halinde hazırlamaya ve bazı önemli noktaların iyileştirerek tamamlamaya karar vermiştir. Hazırladığı çalışmayı hemen yayımlamak istememiştir çünkü daha fazla çalışarak iyi bir eser ortaya koymak istemiştir. Sraffa, 1957'de Mallorca (Mayorka) adasında kalırken genel bir taslak hazırlamıştır. Raffale Mattioli, kısa süre sonra Banca Commerciale Italiana'nın yönetim kurulu başkanı olmuş ve hem İngiltere'de hem de İtalya'da çalışmanın yayımlanması için Sraffa'yı hızlı ilerlemeye ikna etmiştir. Sraffa'nın çabaları sonucunda önsöz 1959 Mart'ında tamamlanmıştır. Mattioli, metnin İtalyancaya çevrilmesinde yardımcı olmayı teklif etmiştir. Çalışma, 1960'ın başlarında ilk olarak İngiltere'de, Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu kitabın yazımı - İngilizce baskısında neredeyse yüzden fazla sayfa basılmıştır. Tek Ürün

Endüstrileri ve Dolaşım Sermayesi, Çok Ürünlü Sanayiler ve Sabit Sermaye ve de Üretim Yöntemlerine Geçiş olarak kısımlara ayrılmıştır. 1961-1962’de kitap, uluslararası büyük ekonomi incelemelerinde gözden geçirilmiştir.

Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi’nin yayınlanmasında sonra Neoklasik ortodoksluğun destekçileri, Sraffa’nın teorik modelinin özgünlüğünü sorgulamış ve bu sorgulama sonucunda Sraffa’nın teorik modelini en başarılı model olarak Rus kökenli Amerikalı ekonomist Wassily Leontief’in girdi-çıktı modelinin bir versiyonu olarak görmüşlerdir. Neokaynesyen ekonomist Sir Henry Roy Forbes Harrod, *Ekonomi Dergisi* için yazdığı derlemede, Sraffa’nın geleneksel teoriyle kopuşunu büyük ölçüde küçümsemiş; ancak ikisi arasında barışçıl bir tavır oluşmasının mümkün olduğunu savunmuştur. Ona göre, kitabın ana özelliği üretim fiyatlarının belirlenmesinde tüketici talebine herhangi bir atıfta bulunulmamasıydı. Harrod, Haziran 1962’de *Ekonomi Dergisi*’nde yayınlanan Sraffa’nın cevabını, tam olarak anlamamış görünmekteydi. Bunun dışında *Revue Suisse d ‘économie politique et de Statistique* dergisinde Peter K. Newman, çalışmalarını daha çok kullandığı matematiksel iktisadın lehçesine çevirmenin gerekli olacağını düşünerek yazmıştır. Sraffa, Newman’a yazdığı bir mektupta, gözden geçirme konusunda yorumda bulunmuştur. Temel olmayan ürünlere karşı çıkarken, kitabın ilk kısmına ilişkin olarak bu aktarıma çok ilgi duyduğunu belirtmiştir. Oxford İktisat Belgeleri’nde, Cambridge okulunun saygın bir üyesi olan Joan Robinson, Malların Mallar Aracılığıyla Üretimini tamamen farklı bir şekilde okunmasını teklif etmiştir. İktisat Teorisi Eleştirisi için “Mısır-Ücret Modeli’nden” üç merkezi varsayımı belirlemiştir. Bunlardan:

- Birincisi, üretim için bir dizi teknik denklem ve ekonominin tamamında tekdüze olan gerçek bir ücret oranı sağlandığında, denge fiyatlarının belirlenmesinde talep denklemlerine yer yoktur.
- İkinci öneri, Sraffa tarafından literatür çalışmalarına değinilmiştir. Bu da her malın bedeli hemen ya da nihayetinde, kendini tamamen ücret, kâr ve rant olarak çözmesi iddiasının reddedilmesidir.

- Üçüncü öneri ise, eğer yazarın dikkatle gözden kaçırdığı serbest bir ifade biçimine değinilebilirse, dağıtımın marjinal üretkenlik teorisinin tümü de boş olmasıdır.

İtalyan ekonomist Claudio Napoleoni, *Giornale Degli Economist* dergisinde Sraffa'nın "artı-değer" yaklaşımının, emeğin fiyatı ile emeğin somutlaşmış değer teorisine herhangi bir şekilde atıfta bulunmadan belirlendiği ve piyasaya herhangi bir değer getirmediği için klasik iktisatçılar tarafından yanlış anlaşılması gerektiği fikrini ortaya atmıştır. İşin doğrusu Ricardo'nun sabit standart problemi, Sraffa'da bağlantı tamamen kaybolmuşken, değer sorusundan ayrıştırılamamıştır. Bu inceleme İtalya'da, Marksistlerle Sraffa'yı destekleyenler arasında, Marx'taki değer teorisinin durumu ve değerlerin üretim fiyatlarına dönüşümü sorunu hakkında uzun bir tartışma başlatmıştır (Potier, 2005: 63-65).

V

Sraffa'nın, Ricardo çalışmasının ve 1960'ta kitabının yayınlanmasından sonra, Klasik iktisatçıların değer ve dağıtım teorisine yaklaşımı, algısı ve anlayışı belirgin biçimde değişmiştir. Sraffa, bu yaklaşımı kesin yargıların yanlış yorumlama katmanlarından kurtardığı ve yanlış bir şekilde terk edilmiş olduğunu gösterdiği için büyük bir saygınlık kazanmıştır. Özellikle, Sraffa'nın bu konuyla ilgili bir detaylandırma çalışmasında değindiği gibi, klasik yaklaşımın çözüm dışında bir kusuru yoktur. Dahası, Klasik yaklaşım sadece içerik bakımından zengin olmakla kalmayıp, mantıksal olarak tutarlı bir biçimde varlığını da ortaya çıkardığı, bununla birlikte o zamana kadar fark edilmeden geçmiş olan marjinalist teorisinin büyük eksikliklerinin görülebileceği bir bakış açısı ortaya çıkarmıştır. Görünüşe göre, iktisadın gelişmesi, hatalı ve zayıf olan her şeyi terk eden ve doğru ve yararlı olan her şeyi tutan mükemmel bir seçim mekanizmasıyla şekillenen bir yolu izlemektedir. Sraffa iktisadından sonra ortaya çıkan durum budur (Salvadori ve Kurz, 2014: 19).

VI

Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi 27 Mayıs 1960 tarihinde yayımlandıktan sonra Stephen Bodington, Claudio Napoleoni ve Rodolfo Bonfi tarafından incelenmiştir. Bu isimler Sraffa'nın çalışmasını incelerken herhangi bir akademik ünvana sahip değildiler. İtalya dışında Joan Robinson 1961 yılının Şubat ayında Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'ni incelemiştir. Robinson'un analizleri *Oxford Economic Papers* dergisinde yayınlanmıştır. Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi isimli kitabı inceleyen ilk Marksist iktisatçı ise Ronald Meek'tir. Meek'in analizler İngiltere'de yayımlandıktan sonra *American Marxist Journal Science* dergisinde de yayınlanmıştır. Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi isimli çalışmanın yayınlanmasından sonra bu çalışma ile ilgili yapılan çevirilerin ve analizlerin sayısı otuzbiri bulmuştur. Bunların dokuzu İtalya'da; dördü İngiltere, Japonya ve Amerika'da; üçü Hindistan'da; kalan kısmı ise Avusturalya, Avusturya, Almanya, Kanada, İsviçre ve Vatikan'da yayınlanmıştır. 1964 yılından sonra Fransızca'ya çevrildikten sonra ise iki farklı analiz de Fransa'da yayınlanmıştır. Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'nin İtalya'da yapılan analizlerinin basım ve yayını, İtalyan Komünist Partisi'ne bağlı kurumlar yapmıştır (Naldi, 2004: 1-2).

2.2.1. Standart Mal

Standart mal kavramı, Malların Malları Aracılığıyla Üretimi adlı kitabın yayınlanmasıyla iktisat literatüründe popülerliğini kazanmıştır. Sraffa, standart malı rakamlarla ifade etmiştir. Standart mal, basit bir rakam olarak görünse farklı özelliklere sahip olan bir rakamlar bütündür. Yani net ürünün ücretler ve karlar arasında dağılımının değişimler karşısındaki bütünlüğüdür. Sraffa'ya göre standart mal sınıf mücadelesini temsil etmektedir. Standart mal ekonomik sistemin değer teorisi ile fiyat kavramı arasında önemli bir birliktelik sunmaktadır. Standart malın değer-teorik yanı, çeşitli ekonomik sistemler için fiyat belirleme sistemlerini kapsamaktadır. Kullanım-değeri tarafı ise çeşitli sistemlerin üretiminin fiziksel yapısını içermektedir (Carter, 2014: 47).

İktisat teorisi çerçevesinde bakıldığı zaman standart mal kullanımı, bölüşümün dış bir unsur olarak görülmesini sağlamaktadır. Standart malın oranı, standart sistemdeki girdi ve çıktılarının oranıyla aynıdır. Bu, ücretler ile kar oranları arasındaki bölüşümün bağımsız belirleneceği anlamına gelmektedir (Martins, 2018: 40).

Bir malın fiyatını, rastgele seçilmiş bir diğer malın fiyatıyla açıklamak, bölüşümdeki değişmeyi takip eden fiyat hareketlerinin incelenmesini zorlaştırmaktadır. Fiyattaki değişikliğin, ölçülen malın mı yoksa ölçü işlevini gören malın mı özelliklerinden kaynaklandığını açıklamak imkânsızdır. Bu gibi özellikler gerek malın, gerek onu üreten üretim araçları toplamının açıklanabildiği art arda katmanlardaki emek ile üretim araçları arasındaki oranın eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu eşitsizlik, ücret değişince malın değerinin de kendi üretim araçlarına göre değişmesini gerektirmektedir. Ücretler düştüğü zaman bu malın fiyatında bir yükselme ya da düşüş olması durumunda, diğer mallara olan duyarlılığıda etkilenmektedir. Bu tür dalgalanmalar dengeli malın değil sadece karşılaştırıldığı malın üretim özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu koşulları sağlayan mal bulmak neredeyse imkânsızdır. Ama bir malın karması ya da bir bileşik mal ile rahatlıkla elde edilebilir. Ancak gereksinimleri iyi derecede karşılayabilen böylesine yetkin bir bileşik malı kendi üretim araçları toplamında da bulunan mallardan oluştuğunu iyi bir biçimde anlamadan böyle bir malı elde etmek çok zor olacaktır. Örnek vermek gerekirse:

$$90 \text{ t. demir} + 120 \text{ t. kömür} + 60 \text{ qr. buğday} + 3/16 \text{ emek} \rightarrow 180 \text{ t. demir}$$

$$50 \text{ t. demir} + 125 \text{ t. kömür} + 150 \text{ qr. buğday} + 5/16 \text{ emek} \rightarrow 450 \text{ t. kömür}$$

$$40 \text{ t. demir} + 40 \text{ t. kömür} + 200 \text{ qr. buğday} + 8/16 \text{ emek} \rightarrow 480 \text{ qr. buğday}$$

Harcanan miktar kadar demir (180 t.) üretildiği için ulusal gelir kömür (165 t.) ile buğdaydan (70 qr.) oluşmaktadır. Bu dizgeden gerekli oranlarda indirgenmiş ölçekte bir dizge elde edebilmek için demir üretim dalının tümünü, kömür üretiminin 3/5'i ve buğday üretiminin 3/4'ünü alırsak;

$$90 \text{ t. demir} + 120 \text{ t. kömür} + 60 \text{ qr. buğday} + 3/16 \text{ emek} \rightarrow 180 \text{ t. demir}$$

$$30 \text{ t. demir} + 75 \text{ t. kömür} + 90 \text{ qr. buğday} + 3/16 \text{ emek} \rightarrow 270 \text{ t. kömür}$$

$$30 \text{ t. demir} + 30 \text{ t. kömür} + 150 \text{ qr. buğday} + 6/16 \text{ emek} \rightarrow 360 \text{ qr. buğday}$$

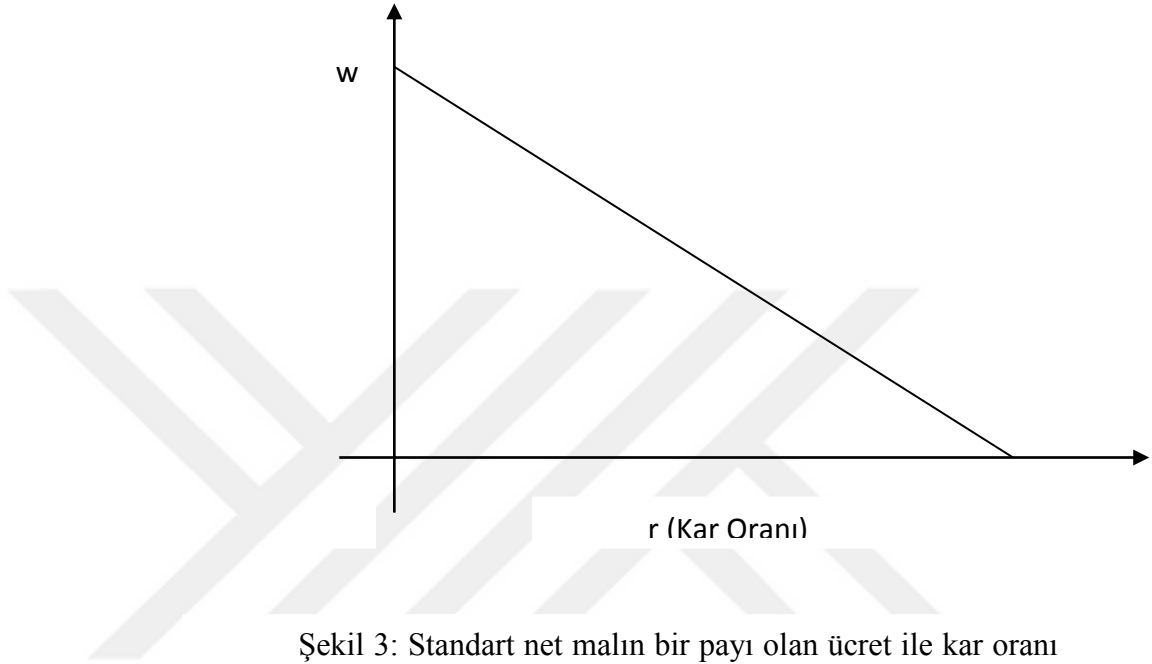
Bu üç malın yeni dizgedeki oranları, bu malların üretim araçları toplamaları arasındaki oranlara eşittir. Bunlardan hareketle:

$$1 \text{ t. demir} : 11/2 \text{ t. kömür} : 2 \text{ qr. buğday} \text{ olmaktadır.}$$

Ortaya çıkan yeni mal “Standart Mal”dır ve bu tür denklemlere “Standart Dizge” denilmektedir. Her bir gerçek dizgenin içersinde küçük bir standart dizge yer almaktadır. Gerçek bir dizgenin yıllık emeğinin hepsini kullanan bir standart dizgenin net ürünü kadar bir miktarı, kural olarak, standart mal birimi diye almak kolaylık sağlamaktadır. Standart dizgedeki çeşitli malların, üretim araçlarının toplamaları arasındaki oranlarda üretilmedikleri gerçeği, üretilen miktarın üretimde kullanılanı aşma oranının da tüm mallar için benzer olduğu anlamına gelmektedir. Her bir mal için uygun olan bu oran, doğal olarak standart dizgenin toplam ürünün toplam üretim araçlarını aştığı oranıdır. Buna da “Standart Oran” denilmektedir.

Farklı mallardan oluşan iki ürün demetinin, ortak fiyat ölçüsüne indirgenmeden, aralarındaki orandan söz etmek mümkündür. Bunun da sebebi her iki ürün demetinin benzer oranlardan ya da benzer bileşik malın değişik miktarlarından oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden her bir malın kendi fiyatıyla çarpılması sonucu etkilememektedir. İki ürün demetinin değerleri arasındaki oran, yine bu malların çeşitli bileşenlerinin miktarları arasındaki orana eşittir. Mallar ilk önce kendi fiyatlarıyla çarpıldıktan sonra, tekli fiyatlar ne yönde değişirse değişsin bu oran bozulmamaktadır. Bu yüzden malın ücretler ve karlar arasındaki bölüşümünde değişmeler ile bu değişmeler sonucunda fiyat farklılıkları ne olursa olsun standart dizgedeki malın üretim araçlarına olan oranı hep aynı kalmaktadır. Malın ücret ve karlar arasındaki payının tümünde olduğu gibi standart maldan oluşacak şekilde paylaşıldığı durumda ortaya çıkacak kar oranı, dizgedeki net malın tamamının kara bırakılmasıyla elde edilecek oranla aynı olmaktadır. Standard oran

R, net malın ücretlere ayrılan kısmı w olursa eğer kar oranı: $r = R(1 - w)$ şeklinde oluşmaktadır.

Şekilde ücret 0'a doğru gerilediğinde kar oranı, ücretteki azalışla doğru orantılı olarak artmaktadır. Standart dizgede ücretin standart malla ödenmesinin asıl nedeni karlara giden payın da bir miktar standart mal olması ve bu yüzden de standart mal bileşiminin üretim araçlarıyla benzer olmasıdır. Kar oranı, bu iki benzer mal arasındaki oran olmasından dolayı ücretteki her azalışla doğru orantılı olarak artmaktadır. Sonuç olarak gerçek dizgede standart mala eş değer miktar kadar ücret ödendiğinde, geriye kalan kar payının değeri ile üretim araçlarının değeri arasındaki oranın, standart dizgede bunlara karşılık gelen miktarlar arasındaki oranlar aynı olmasını beklemek için görünürde bir neden bulunmamaktadır. Ancak gerçek dizge de standart dizgeki esas denklemlerden oluşmaktadır ama bu denklemlerin oranları birbirlerinden farklıdır. Dolayısıyla ücret veriyken iki dizgedeki kar oranı her birinin

denklemlerindeki oranlardan ayrı olarak belirlenmektedirler. Standart oran gibi özel oranlar dizgeyi saydamlaştırabilir ancak matematiksel özelliklerini değiştiremez. Bu yüzden ücretin standart mal cinsinden belirtilmesi şartıyla, ücretle kar oranı arasındaki doğrusal ilişki her durumda geçerli olmaktadır (Sraffa, 2010: 82).

2.3. HEINZ DIETER KURZ VE CHRISTIAN LAGER'IN MALLARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Heinz D. Kurz ve Christian Lager'a göre Piero Sraffa'nın en önemli başarısı değer-bölüşüm kuramıyla klasik düşünceyi yeniden canlandırmasıdır. Sraffa bunu David Ricardo'nun Eserleri ve Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi isimli çalışmalarıyla yapmıştır. Sraffa'nın daha sonra marjinal yöntemi geliştirmesiyle değer-bölüşüm kuramı popülerliliğini yitirmiştir. Kurz ve Lager, Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi'ne üç farklı yorum getirmiştir:

- Birincisi, Sraffa'nın artık değer üretimi ile bölüşümü ortaya çıkaran kuramı ve bunun gelişimini ayrıntılı bir şekilde Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi kitabında incelemiştir. Sraffa, yayınlanmamış çalışma notlarında bu çalışmayla ilgili pek çok inceleme yapmıştır. Bu incelemeler, Sraffa'nın kamoyuyla paylaşılan çalışma notları ve mektuplaşmalar sayesinde gün yüzüne çıkmıştır.
- İkincisi, Sraffa'nın ilk etapta sermaye ile teknik değişimin marjinal verimliliğinin uzun süre etkili olup olmayacağına dair matematiksel bir analizi kitabına koymak istemesidir. Sraffa, yayımlanmayan ancak kamoyuyla paylaşılan çalışma notlarında bunu sıklıkla belirtmiş; ancak Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi kitabına bunu ekleyememiştir. Sebebi ise klasik değer-bölüşüm kuramına sabit sermaye ve kıt doğal kaynakların en düşük maliyetli seçimi gibi kavramları ekleyerek bu kuramı geliştirmeye yönelik çözmesi gereken güç sorunların ortaya çıkmasıdır.

- Üçüncüsü ise marjinal kuramın değer bölüşüm bağlamında Sraffa, açık bir eleştiri de kitabına eklemek istemiştir. Ancak ikinci maddede belirtilen nedenlerden dolayı bu düşüncesinden de vazgeçmiştir (Kurz ve Lager, 2010: 11-13).

Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi kitabının önsözünde Sraffa, getiriler konusunda herhangi bir varsayıma başvurmadığını ve bunun sebebini de ileri sürmüş olduğu görüşün üretim ölçeğinde ya da üretim faktörleri arasındaki ilişkide ortaya çıkacak bir değişimle ilgili olmamasına bağlamıştır. Sraffa'ya göre Adam Smith'ten David Ricardo'ya kadar ki süreçte klasik iktisatçıların savunduğu bu durum marjinal yöntemin ortaya çıkmasıyla ortadan kaybolmuştur (Kurz ve Lager, 2010: 16-17).

2.4. SUNGUR SAVRAN'IN MALARIN MALLAR ARACILIĞIYLA ÜRETİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Sungur Savran'a göre Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi XX. yy iktisat dünyasının en önemli yapıtlarından biridir. Savran'a göre Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi neoklasik iktisadi düşünceye karşı yeni bir düşünce ortaya çıkarmıştır. Sraffa bunu yaparken de neoklasik düşünceyi eleştirmemiş aksine bu düşünceyi geliştirip eleştiri boyutunu Sraffacı ekolü destekleyen iktisatçılara bırakmıştır. Buna rağmen Sraffa'nın bu kitabı yazmasındaki asıl amaç neoklasik düşünceyi bertaraf etmektir. Sraffa, kitabında üretim ölçeği içinde verilen sermayenin kardan önce ve kardan ayrı bir şekilde elde edilmeyeceğini belirtmektedir. Sraffa'nın bu düşüncesi neoklasik iktisadın temeli olan üretim fonksiyonunu bertaraf etmektedir. Bu sayede kar, sermayenin marjinal getirisi olarak düşünülmeyecek ve neoklasik ekolün bölüşüm teorisinin temel yapısını oluşturan üretim faktör gelirinin marjinal getirisinin dayandığı varsayım anlamsız hale gelecektir. Neoklasik düşüncede sermaye arttıkça kar düşmektedir. Buna karşın Sraffacı ekol yüksek kar oranlarında en karlı yöntem olan teknolojinin kar oranı olan azaldığında yerini alternatif teknolojilere bırakmaktadır. Daha sonra daha düşük kar

oranlarında en karlı teknoloji haline gelebileceğini kanıtlayarak sermaye ile kar arasındaki doğrusal bağı koparmaktadır.

Sraffa'nın Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi kitabı ile neoklasik düşünceye saldırı yerini Marksist değer teorsine bir saldırıya bırakmıştır. Burada ilginç olan durum şudur ki Sraffa ve Sraffacı ekolü destekleyen iktisatçılar Marksist bir geçmişe sahip olmalarına rağmen Marksist değer teorisini eleştirmişlerdir. Savran, Sraffa'nın Marksist değer teorsine yönelik eleştirilerini üç maddede açıklamıştır. Bunlar:

- Marksist değer teorisi mantıksal olarak tutarsızdır. Yani dönüşüm sorunu ve eksi değerler üzerine yapılan tartışmalar bu tutarsızlıkla doğru orantılıdır.
- Sraffa'nın iktisada yönelik düşünceleri mantıksa bir yapıya sahiptir. Şöyle ki Sraffa'nın iktisada olan yaklaşımı mantıksal tutarlılığa sahip tek yaklaşım olarak nitelendirilebilir.
- Sraffa'nın kitabı, kapitalist dünyanın maddeci teosini kurmak üzere kullanılabilir (Savran, 2010: 41-47).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMI

Yeni Cambridge İktisat Ekolü'nün görüşleri 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Yeni Cambridge Ekolü ayrıca Cambridge Keynesyenciliği olarak da bilinmektedir. Keynesyen düşüncenin Amerika kolunu Neokeynesyen düşünce temsil ederken Cambridge Keynesyenciliği ise İngiltere kolunu temsil etmektedir. En önemli temsilcisi Henry Roy Frobess Harrod'dur. Bu yaklaşım büyüme teorileri ve gelir dağılımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Geçmiş olayların yorumlanabileceğini ancak geleceğin belirsiz olduğunu savunmaktadırlar. Bu yaklaşım bugün alınan kararlar üzerinde etkili olan iki durum olarak bunları belirtmişlerdir. Bu düşünceyi savunan iktisatçılara göre gelecek belirsiz olduğu için doğal işleyen devresel dalgalanmalar mevcuttur. Ayrıca tasarrufların büyüklüğü yatırımlar tarafından etkilenmektedir. Bu düşünce tasarrufların, yatırımların belirleyicisi olmadığını, yatırımlar sonucu tasarrufların ortaya çıktığı ve de nominal ücretlerin dışsal olarak belirleneceğini düşüncesini savunmaktadır (Özdurak, 2014: 99). Harrod, 13 Şubat 1900 tarihinde İngiltere'nin Norfolk eyaletinin Norwich şehrinde doğmuştur. Babası Henry Dawes Harrod ve annesi Frances Frobess Robertson'dır. Harrod, annesinin etkisinde kalıp edebiyet ve sanata yönelmiştir. Harrod 1927 yılında Keynes'in isteği üzerine "Cambridge Economic Handbooks" serisi için bir çalışma yapmıştır. Kitap 1933 yılında yayınlanmıştır. Harrod 1928 yılında tesadüfen Marjinal Hasılat kavramını türetmiştir. Aynı dönemde eksik rekabet ve marjinal hasılat tartışmalarına katılmıştır (Cate, 2013: 230-231). Harrod, Malların Malları Aracılığıyla Üretimi kitabının yayınlanmasında sonra kitap üzerinde çalışmış ve Ekonomi Dergisi'nden Sraffa'ya yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Eleştirilerinin yoğunluğu Sraffa'nın geleneksel teoriden ayrılması üzerine olmuştur. Ayrıca Harrod, Sraffa'nın kitabında tüketice talebine değinmemesini de eleştirmiştir. Harrod, Sraffa ile Keynes'in çalışmalarını inceleyip, Yeni Cambridge Ekolü'nü geliştirmiştir.

Öncelikli olarak özel sektör harcamalarını ifade etmek için Cambridge Üniversitesi'nin İktisat bölümündeki iktisat politikası grubunun üyeleri tarafından ortaya çıkarılmıştır. Parayı önemsiz kabul eden Yeni Cambridge ekolünün politikaları ve analizleri ekonominin uzun dönem kararlarıyla ilgilidir. Bu ekolün parayı önemsiz kabul etmesi, bu ekolü Keynesyen düşünceye yaklaştırmaktadır. Ancak Yeni Cambridge ekolü bazı noktalarıyla Monetarist düşünceye yaklaşmaktadır. Yeni Cambridge ekolünü Keynesyen düşünceden ayıran bazı önemli durumlar şunlardır:

- Yeni Cambridge ekolüne göre piyasa oluşacak bir devalüasyon, ödemeler dengesi üzerinde uzun dönemde bir etki yaratmayacaktır.
- Yine bu ekole göre maliye politikası araçları sistematik kurallar çerçevesinde uygulanmalıdır.
- Devamlı ya da uzun süreçte gelir politikalarının uygulanması mümkün olmayacaktır.

Yeni Cambridge ekolü, bu politikalarıyla Monetarist düşünceden ayrılmaktadır. Bu bakış açısıyla yorumlandığı zaman Monetarist yaklaşımdan ziyade Keynesyen düşünceye daha yakındır. Para politikası konusundaki düşünceleriyle Keynesyen düşünceye çok yaklaşmaktadır. Enflasyon konusunda ise farklılıklar olsa bile benzer görüşlerin de olduğu görülmektedir. Yeni Cambridge ekolünü savunan iktisatçılar, enflasyonun mal ve emek piyasalarındaki yoğun talep aracılığıyla etkisini gösteren para arzından kaynaklanmadığını belirtmişlerdir. Aksine Keynesyen düşüncedeki gibi enflasyonun ana sebebinin işçi sendikalarının gücü tarafından oluşmaktadır. Ancak Yeni Cambridge ekolü, gücün ortaya çıkış yöntemi konusunda Keynesyen düşünceden ayrılmaktadır. Yeni Cambridge ekolüne göre reel gelirin reel büyüme hızı, çalışanların uzun dönemde beklentilerinin büyüme hızından ne kadar büyük olursa, çalışanların hayal kırıklığı o kadar az olacaktır. Dolayısıyla çalışanların yüksek ücret talep etme ihtimali de o kadar az olacaktır. Buna *hayal kırıklığı hipotezi* denilmektedir. Yeni Cambridge ekolü, enflasyonun ayrıca uluslararası etmenler tarafından etkilenebileceğini savunmaktadır. Örnek vermek gerekirse fiyatlarda

meydana gelebilecek bir değişiklik ya da döviz kurundaki bir oynama enflasyonu tetikleyebilmektedir.

Yeni Cambridge iktisatçılarına göre hükümet düşük oranlı bir enflasyon, ödemeler bilançosunda denge ve tam istihdam gibi iktisat politikalarını amaçlıyorsa sanayi ürünleri ithalatını uzun dönem olarak denetim altına alması gerekmektedir. Bu iktisatçılara göre İngiltere'nin dünya pazarındaki payında uzun süreçte gözlemlenen azalma ile ithal malların iç pazara yayılma eğilimi sürecektir. Bu durum marjinal ithal eğiliminin yükseldiğı inancı ile birleştğinde, tam istihdam düzeyinde büyük bir ödemeler bilançosu açığının oluşması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Yeni Cambridge iktisatçıları, bir devalüasyon müdahalesinin bile bu sorunu ortadan kaldıramayacağını belirtmektedirler. Bunun yerine ithalat hacmini ihracat miktarına eşitleyebilmek amacı ile ithalat kotalarının uygulanması kaçınılmaz bir durum ve de tek çözüm olarak görmektedirler (Cuthbertson, 2000: 33-35).

Yeni Cambridge yaklaşımı David Ricardo, Alfred Marshall ve John Maynard Keynes'in yetiştiğı ortamda iktisat biliminin gelişimine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Yeni Cambridge iktisatçıları kendilerini Keynesyen modele bir alternatif olarak görmüşlerdir. Ancak bunun yanında Keynesyen modele eleştiriler yöneltmişlerdir. Yeni Cambridge düşüncesini diğer yaklaşımlardan ayıran en önemli özellik Yeni Cambridge iktisatçılarının ilk analizlerini sadece özel kesim harcamaları üzerine yapmış olmalarıdır. Diğer önemli bir özelliğı de fon akımını incelemesi ve iktisadi birimler oluşturmalarıdır (Oktay, 1989: 75-77).

3.1. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA POLİTİKA ARAÇLARININ KULLANILMASI

Yeni Cambridge iktisatçıları, Monetarist iktisatçılar gibi kuralcıdırlar. Yeni Cambridge iktisatçılarına göre Keynesyen politikaların uygulanma yönteminin kısa dönem tahminlerine dayandırılması hem üretimde hem de ödemeler dengesi gibi çeşitli makroekonomik büyüklüklerde düzensizliklere yol açmaktadır. Bu iktisatçılara göre ekonomideki istikrarsızlığın nedeni Keynesyen modellerin tüketim ve yatırım mallarına ilişkin marjinal harcama eğilimini olduğunda daha az tahmin

etmesi ve bu durumdan dolayı da milli gelir çarpanının olduğundan daha küçük çıkması sonucudur. Yeni Cambrige yaklaşımında marjinal harcama eğilimi 1'e yakındır. Ancak Keynesyen modellerde bu 1'in altındadır.

Yeni Cambrige iktisatçıları vergilerin kısa dönemli tahminlere dayandırılarak değiştirilmesinin istikrarı bozacağına inanmaktadırlar. Bu oranların ithalat kontrolleri ile beraber ödeme bilançosu dengesi ve tam istihdamı sağlayacak bir seviyede belirlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Yeni Cambridge yaklaşımı ile Monetarist yaklaşım arasında politikaların belirlenmesi açısından benzerlikler vardır. Par vergisi diye bilinen bu vergi oranı bir kez belirlendikten sonra ancak otoritelerin uzun dönem politika hedefleri konusundaki düşünceleri değiştiği zaman değiştirilmez. Yeni Cambridge ekolü bu kuramı maliye politikası için savunurken Monetaristler para politikası için savunmaktadırlar.

Politika önerisi bakımından Keynesyen düşünceden kesin çizgilerle ayrılmasına rağmen Yeni Cambridge ekolünün yapısı, Keynesyen gelir ve harcama modeli yapısına yakındır. Bunun dışında iki yaklaşımda da para önemsizdir. Yeni Cambridge yaklaşımı ve Keynesyen düşünce arasındaki asıl farklılıklar, özel kesim harcamalarının ve ücret fiyat ilişkilerinin ele alınmasında açıkça görülmektedir. Yeni Cambrige ekolünün ücret ve fiyat enflasyonlarının ne şekilde belirlendiği konusuna yaklaşım şekli daha önce uygulanan gelirler politikasının ve bunun yanı sıra kurdaki değişmelerin, ödemeler bilançosu ve enflasyon hedefleri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi bakımından çok önemlidir. Yeni Cambridge ekolünün bu konuda ulaştığı sonuçlar, Keynesyen düşüncenin ulaştığı sonuçlardan farklıdır (Cuthbertson, 2000: 36).

3.2. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA İKTİSADİ BİRİMLER

Yeni Cambridge iktisatçılarının geliştirmiş olduğu makro teori, aslında özel kesimin net finansal aktif ediminin incelenmesi ve fon akımı analizi olarak bilinen kavramının geliştirilmesi doğrultusunda olmuştur. Piyasadaki farklı sektörler arasındaki fon akımı analiz edilirken iktisadi birimler üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

1. Özel Sektör

2. Kamu Sektörü
3. Dış Sektör

Yeni Cambridge yaklaşımının analizleri ve oluşturduğu modellerin esası, fonların bu üç sektör arasındaki dolaşımından oluşmaktadır. Bu yüzden Yeni Cambridge iktisatçıları üç sektör arasındaki fon alışverişiyle, fon akım analizini ve özel kesimin fon akımı sonucu elde edilen net finansal aktif modelini geliştirmiştir. Kısacası Yeni Cambridge ekolünün bu temelden hareketle geliştirmiş olduğu modeller *Özel Sektör Net Finansal Kazanımı* ve *Özel Sektör Uzun Dönem Harcama Fonksiyonu*'dur (Oktay, 1989: 77).

Yeni Cambridge ekolünün geliştirdiği bu sektörlerde, bireyler ve firmalar özel sektörün içerisinde yer almaktadır. Kamu sektörü de merkezi ve mahalli idareleri, kamu kurumlarını ve kamu şirketlerini kapsamaktadır. Dış sektör ise firma, birey ve devlet dâhil olmak üzere o ekonomide yerleşik olmayanların tamamını yani dış âlemi kapsamaktadır. Bu sektörlerden herhangi biri ya da hepsi finansal açık veya fazla ile karşı karşıya kalabilmektedir. Yani özel sektörün finansal fazlalığı olması, bu sektörün harcanabilir gelirinin, tüketim ve yatırım mallarına yaptığı harcamalardan fazla olması demektir. Benzer şekilde toplam kamu harcamalarının toplam vergi gelirlerini aşması durumunda kamu sektörünün finansal açığı söz konusu olacaktır. İhracat gelirlerinin ithalat için yapılan harcamaları aşması durumunda da dış sektörün finansal açığından söz edilebilmektedir. Bir sektörde finansal fazlalık olması durumunda, o sektörün ya ilave finansal aktif edinme ya da diğer sektörlerle olan mevcut borçlarını ödeme durumunda olacaktır (Cuthbertson, 2000: 37-38).

3.3. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA NET FİNANSAL AKTİF KAZANMA

Yeni Cambridge modelinin oluşturmuş olduğu bu üç sektör, herhangi bir dönemde finansal açık ve ya fazlalık ile karşılaşabilmektedir. Bu sektörlerden herhangi birinin gelir toplamı, harcamalarından fazlaysa bu sektörün finansal fazlalığı oluşacaktır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda elde edilen bu ek

finansal kaynaklarla diğer sektörlerle olan borçların ödenmesi söz konusudur. Yani finansal varlıklardaki net artış, NAFA'nın (özel kesimin net finansal aktif kazanımı), bu sektörün finansal fazlasına eşit olma durumunu ortaya çıkaracaktır.

$$NAFA = Y_d - PE \quad (1.8)$$

$$PE = C + I \quad (1.9)$$

Verilen eşitliklerden yola çıkarak ikinci denklemi birinciye yerleştirirsek;

$$NAFA = Y_d - (C + I) \text{ eşitliğini elde ederiz.} \quad (2.0)$$

Y_d : Kullanılabilir gelir

PE : Özel kesim harcamaları

C : Tüketim

I : Yatırım

Özel kesimin finansal fazlalığı aktiflerdeki yükselme ile pasiflerdeki düşüş arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu bağlantı, iki dönem arasındaki net finansal varlık stokundaki yükselme olarak ifade edilmektedir. Bu duruma göre:

$$NAFA_t = FA_t - FA_{t-1} \quad (2.1)$$

$$FA = A_t + L_t \quad (2.2)$$

$$FA_{t-1} = A_{t-1} + L_{t-1} \quad (2.3)$$

$$NAFA_t = (A_t - L_t) - (A_{t-1} - L_{t-1}) \quad (2.4)$$

FA_t eşitlikteki t dönemin net finansal aktifidir. A_t t dönemdeki aktifleri ve L_t yine aynı şekilde t dönemdeki pasifleri göstermektedir (Oktay, 1989: 78-79).

3.4. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA İTHALAT KISITAMALARI, VERGİ ORANLARI VE TAHMİN GÜCÜ

Yeni Cambridge İktisatçılarına göre vergi oranlarının belirlenmesinde ödemeler bilançosu dengesi ve tam istihdam esas alınmalıdır. Belirlenecek vergi oranı eş zamanlı olarak hem tam istihdamı sağlamalı hem de ödemeler bilançosunu dengeye getirmelidir. Bu vergi oranı *par* değeridir. Par değeri bu iki durumu sağlayabilmektedir ancak yeterli değildir. Bununda sağlanabilmesi için de ithalat kısıtlamalarına gidilmelidir. Yeni Cambridge iktisatçıları sadece bir politika ile iki hedefi gerçekleştirebileceklerine inanmaktadırlar; fakat böyle bir durumda ikinci bir politika aracına ihtiyaç duymaktadırlar. Yeni Cambridge iktisatçıları, öğrencilerin sayısı, iş gücündeki evli kadınların oranı ve doğum oranı gibi etkenlere bağlı tahmin edilen emek arzının büyüme hızı veriyken belirli bir istihdam düzeyi, tam istihdam olarak belirlemekte ve istihdam ve üretim miktarı arasındaki bağlantıdan yararlanarak tam istihdam düzeyini belirlemeye çalışmaktadırlar. Tam istihdam ve vergi oranı ilişkisinde ise Yeni Cambridge iktisatçıları (2.5) eşitliğinden yola çıkarak tam istihdama yol açacak vergi oranını (v) hesaplamaktadır. Vergi oranı'nın (v) bu değeriyle ve de (2.6) eşitliği yardımıyla tam istihdam üretim seviyesinde ödemeler bilançosunun değeri bulunabilmektedir. Ancak bu sonuçlarla ödemeler bilançosu açık verecektir. Bu durumda ihracatın büyüme eğiliminde düşüşler olacak ithalat eğiliminde ise artış olacaktır. Böylelikle vergi oranı hem tam istihdam da hemde ödemeler bilançosunda dengeyi sağlamakta yeterli olmayacaktır.

$$MG' = \frac{Z' + De' + Ih' - It'}{(v + m_2)}$$

(2.5)

$$\begin{aligned}\ddot{OBF}' &= Ih' - It' = Ih' - It'_1 + m_2 MG'(Ih' - It') - m_2 \left[\frac{Z' + De' + Ih' - It'_1}{v + m_2} \right] \\ &= v \frac{(Ih' - It'_1) - m_2 De' - m_2 Z'}{(v + m_2)}\end{aligned}$$

(2.6)

Vergi oranlarının tek başına tam istihdamı ve ödemeler bilançosunu dengeye götürmeyeceğini belirten Yeni Cambridge iktisatçıları, döviz kuru ve ithalat üzerine konan dolaysız kısıtlamalar sayesinde bu denge koşulunu yerine getirebileceklerini açıklamaktadırlar. Yeni Cambridge iktisatçılarının öneri ise döviz kurları aracılığıyla yurt içi enflasyonu etkileyerek, tam istihdam üretim düzeyinde piyasa şartlarında belirlenen ithalat düzeyini düşürmek ve ithalat eğilimini dünya ticaretinin sunmuş olduğu ihracat düzeyine denk getirmektir. Böyle bir ithalat düzeyi, milli sanayi ithal ikamesini sağlayarak genişleyeceği için reel üretim seviyesinin artmasına yol açacaktır. Ancak piyasa tam istihdam da olduğu için yurt içi harcamaları, vergi oranlarını ve ithal ikame mallarına gerekli olan artışa sebep olacak oran düşürmek için arttırmak zorunda olacaktır ki bu oran “*par vergi*” oranıdır. Elde edilen bu oran ithalat kısıtlamalarıyla birlikte tam istihdam ve ödemeler bilançosunda dengeyi sağlayacaktır (Cuthbertson, 2000: 62-64).

3.5. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA ÜCRET-FİYAT İLİŞKİSİ

Yeni Cambridge yaklaşımında kullanılan fiyat eşitliği, Keynesyen düşüncedekine benzer bir yöntem olan maliyet artı mark up şeklindedir. Ancak Keynesyen modelde gerçek kazançlar ve verimlilikler kullanılmaktadır. Yeni Cambridge yaklaşımına göre fiyatlar, sadece verimlilik trendinde veya normal kazançlarda bir farklılık olduğu zaman değiştirilmektedir. Bu, yeni Cambridge sisteminde normal maliyet hipotezi olarak adlandırılmaktadır. Dolaylı vergiler devre dışı kalırsa yeni Cambridge modelin fiyat eşitliği şöyle olmaktadır:

$$\dot{F} = r(\dot{U}c - \dot{E}V) + gIt\dot{F}i \quad (2.7)$$

Yukarıdaki denklemde $\dot{U}C - \dot{E}V$ normal birim emek maliyetindeki değişimdir. $I + \dot{F}i$ ise ithalat fiyatlarındaki yüzde değişimdir. Yeni Cambridge teorisyenleri uzun süreçte $r = 0.7$ ve $g = 0.3$ değerlerini elde etmişlerdir. Elde edilen bu veriler, ithalat fiyatlarıyla ilgili gecikmenin normal birim maliyetleriyle ilgili ortalama gecikmeden daha uzun olduğunu göstermektedir. Yüksek talep durumunda fiyatların direk etkilenip etkilemediği konusunda, Yeni Cambridge iktisatçıları normal fiyat eşitliğine, yüksek talep için çeşitli değişkenler ekleyerek testler yapmışlardır. Elde edilen sonuçlarda yüksek talebin istatistiksel olarak önemsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Öyle ki hızlı enflasyon ve derin durgunluk süreçlerinde bile firmalar kar paylarını azaltmaya gitmedikleri gözlemlenmiştir. Yeni Cambridge iktisatçıları bunu, fiyat enflasyonunun sadece normal maliyetlerdeki değişimler tarafından belirlendiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu iktisatçıların çalışmalarına göre elde edilen ücret-fiyat denklemi şudur:

$$\dot{U}c = AR\dot{U}c + u \sum (AR\dot{U} - GR\dot{U}c)_{-i} + c\dot{F}i + h\dot{A}$$
 Denkleminde uzun dönemde $c=h=u=1$ olur.

$$\dot{F} = r(\dot{U}c - \dot{E}V) + gIt\dot{F}i \quad (2.8)$$

Denkleminde $r+g=1$ 'dir. Verilen iki denklemde birincisini ikincisinin yerine koyarsak;

$$\dot{F}i = \frac{[AR\dot{U}c + u(AR\dot{U}c - GR\dot{U}c)_{-i}]}{1 - rc} - \frac{r}{1 - rc} \times \dot{E}V - \frac{rh}{1 - rc} \times \dot{A} + \frac{g}{1 - rc} \times It\dot{F}i \quad (2.9)$$

Şeklinde F_i için indirgenmiş durum eşitliği elde edilir. Ücret-fiyat ilişkisinin gücü c ve r katsayılarının büyüklüğüne bağlıdır. Verilen denklem özel bir değere sahip olan katsayı, ithalat fiyatlarını gösteren ItF_i değişken katsayısıdır. Bu katsayı $\frac{g}{1-rc}$ gibidir. $c=1$ ve $g=1$

olduğundan bu katsayı uzun dönemde 1'e eşittir. Bu katsayıların uzun dönem değerlerini denklemde yerine yerleştirirsek;

$$\dot{F}i = 2.3 \left[A\dot{R}Uc + \sum (A\dot{R}Uc - G\dot{R}Uc)_{-i} \right] - 2.3EV - 2.3A + It\dot{F}i \quad (3.0)$$

eşitliği ortaya çıkar. Bu denklemde reel ücret ve A değişkeni ile ilgili katsayılardan görüldüğü gibi dolaysız vergileri azaltan veya reel ücret açığını kapatmaya yarayan politikaların uygulanması fiyat enflasyonu üzerinde çok güçlü etkilere sahiptir (Cuthbertson, 2000:46-48).

Yeni Cambridge yaklaşımının oluşturmuş olduğu bu eşitliklerin amacı, Keynesyen ve Monetarist yaklaşımların eksikliklerini ve hatalarını ortaya çıkarmaktır. Bu eşitlikler sayesinde Yeni Cambridge ekolü kendi modelini oluşturmuştur. Bu yaklaşım toplu pazarlık sürecinde uzun dönem vergi sonrası reel ücretleri oluşturan temel etkenlerin iktisadi olmadığını; sosyal ve politik olduğunu açıklamışlardır. Bu yüzden de ücretlerin uzun dönem trendleri, talep fazlası gibi iktisadi değişkenlerin dolaysız etkilerinden çok sosyal ve politik etkilerin oluşturduğu durumlara bağlıdır. Diğer bir değişle Yeni Cambridge yaklaşımı ücret enflasyonunu, sendikalarla işverenler arasında oluşan pazarlığın bir sonucu olarak kabul etmektedir. Pazarlık sürecinde sendikaların amacı vergi sonrası reel ücreti gerçekleştirmektir (Oktay, 1989: 81).

3.6. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA DIŞ ÂLEM VE MİLLÎ GELİR ÇARPANI

İhracat ve ithalat hacmini belirleyen eşitlikler hem yeni Cambridge hem de Keynesyen modelde birbirine çok yakındır. İki modelde ihracat, ihraç mallarının görelî fiyatlarına ve ithal malların görelî fiyatlarıyla ilişkilidir; ancak iki modeli birbirinden ayıran durum yeni Cambridge modelinin bunlara ek olarak ithalat ve

ihracat hacimlerinde kalıntı trendleri uzun dönem açısından ele almasıdır. Yeni Cambridge modelinde uzun dönem eşitliği şudur:

$$\log Ih = a_0 + a_1 T + a_2 \log DT + a_3 \log IhGFi \quad (3.1)$$

$$\log It = b_0 + b_1 T + b_2 \log MG + b_3 \log ItGFi \quad (3.2)$$

Verilen eşitliklerde T zaman eğilimini, DT dünya ticaret indeksini, MG yurt içi üretimi, IhGFi ve ItGFi ihracat ve ithalatın genel fiyatlarını göstermektedir. Dünya ticaratını a_2 , yurt içi harcamalarını b_2 , göreceli fiyat esneklikleri tahminini ise a_3 ve b_3 göstermektedir. Bu noktaya kadar verilen tüm denklemler bir araya getirilirse;

$$TT = OSH + De + Ih - It - V_1 \quad (3.3)$$

$$MG = TT \text{ veya } TA = TT \quad (3.4)$$

$$OSH = d(MG - V_2) + Z \quad (3.5)$$

$$V_2 = V_2 MG \quad (3.6)$$

$$V_1 = V_1 MG \quad (3.7)$$

$$Ih = Ih(IhGFi, DT) \quad (3.8)$$

$$It = m_2 MG + It_1(I + GFi) \quad (3.9)$$

Yukarıda verilen bu eşitliklerden yola çıkarak üretime bağlı indirgenmiş durum eşitliği şöyle olur:

$$MG^{yc} = \frac{Z + De + Ih(IhGFi, DT) - It_1(IhGFi)}{1 - d(1 - V_2) + V_1 + M_2} \quad (4.0)$$

Bu eşitlikte $d=1$ olursa ve $V_1 + V_2 = V$ olarak ifade edilirse yeni Cambridge modelinin çarpan şöyle olur:

$$k^{YC} = \frac{1}{(V + M_2)}$$

(4.1)

Eşitlikteki katsayılara 0.1, 0.4 ve 0.3 değerleri verilirse $k^{YC} = 1.25$ olur. Keynesyen modelde katsayı 1'in üstüne çıkmamaktadır. Bu durumda yeni Cambridge yaklaşımının elde ettiği değerin 1'in üzerinde olması iktisat politikası açısından daha olumlu bir durumdur (Cuthbertson, 2000:50).

3.7. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMI İLE KEYNESYAN MODELİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yeni Cambridge Yaklaşımı	Keynesyen Model
• Yeni Cambridge modeli ile özel kesim fon kazanımı ile nitelendirilmektedir. • Yeni Cambridge modelinde çarpan mekanizmasında özel kesim harcama eğilimi kullanılmaktadır. • Bu iki maddeyle ilişkili olarak özel kesimin net finansal aktif kazanımı oluşmaktadır. Özel kesimin net finansal aktif kazanımı, bu yaklaşımın sosyal ve politik sonuçlarında farklar oluşturmaktadır. • Yeni Cambridge modelinin analizinde kullanılan eşitliklerdeki eğilimler ile katsayıların büyüklükleri bakımından en önemli farkı fiyat oluşumudur. Yeni Cambridge analizinde yerli ürünlerin ithal ürünlerin fiyatlarından benzer oran ve yönde etkilendiği ispatlanmıştır. • Yeni Cambridge yaklaşımı devalüasyon uygulamalarını karşı çıkmış ve bunun piyasaya bir	• Keynesyen model gelir-harcama mekanizması ile nitelendirilmektedir. • Keynesyen modelde çarpan mekanizmasında tüketim eğilimi kullanılmaktadır. • Keynesyen modelde tüketim eğilimi 1'den küçük kabul edilmekte ve yatırımlar, firmaların kullanabilir gelirlerine sistemli olarak ilişkili olmadığı için marjinal yatırım eğilimi sıfır olmaktadır. Böyle bir durumda özel kesimin net finansal aktif edinimi gelirden etkilenmektedir. Bu yüzden Keynesyen modele göre uzun süreçte doğacak farklılıklar da büyük olacaktır. • Keynesyen modeldeki eşitliklerde kullanılan katsayılar ve eğilimlerin etkileşimi daha düşüktür. Bu etkileşimin düşük olmasının sebebi ise Yeni Cambridge modelinde daha sağlam bir ücret-fiyat ilişkisini açıklayan modelin mekanizmanın

faydası olmayacağını savunmuştur. Bunu da toplu pazarlık dönemlerinde ücret ile fiyat ilişkisi sonucu ve ithal malların fiyatlarının yerli mallarla bağlantısı nedeniyle fiyatlarda bir farklılık yaratmayacağı durumuna bağlamıştır. Böylelikle devalüasyon harcama etkisi yaratmayacağından istenilen sonucu vermeyecektir. • Ödemeler bilançosu ile bütçenin dengede olmamasına ek olarak benzer değişkenler aracılığıyla belirlenmesi ve aralarında oransal bir bağlantı olması, devalüasyon uygulamalarının gereksizliği ile birleşince, Yeni Cambridge teorisyenleri devalüasyon uygulamaları yerine ithal kontrol uygulamalarını önermektedirler.	olmasıdır. • Keynesyen model, gerektiğinde devalüasyon uygulamalarının piyasa için yararlı olacağını savunmaktadır. • Keynesyen yaklaşımın politikaları ve analizlerini temel noktası talep yönlü olmalarıdır. • Keynesyen yaklaşımı maliye ve gelir politikalarıyla gerektiğinde piyasaya müdahale edilmesi gerektiğini savunup ancak bu sayede ekonomide istikrar sağlanabileceğine inanmaktadırlar (Oktay, 1989: 83-85).
---	--

3.8. YENİ CAMBRIDGE YAKLAŞIMINDA İSTİKRAR

Yeni Cambridge modelinde kısa dönemli tahminlere göre vergi oranlarının değiştirilmesi gerektiği ve hükümetin orta süreçli politika hedeflerine yönelik bir kurala bağlı olarak oluşturulması istikrarın temel şartıdır. Yani vergi oranı istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca belirlenen vergi oranı, sadece hükümetin politikalarında bir değişiklik olması durumunda değiştirilebilir. Bunların

dışında ödemeler bilançosundaki dalgalanmalar, ithalat ve ihracat fiyatlarındaki ani değişimler vergi oranının sabit kalmasında etkili olabilir. Bu yaklaşımda vergi oranının sabit olduğu varsayımıyla ithal ürünlerin fiyatlarındaki artış, ödemeler bilançosunu doğrudan etkilemekte ve üretim ile istihdamın düşüşe geçmesine neden olmaktadır. Bu sebep olan etki, Keynesyen modelin savunduğu modele benzemektedir. Şöyleki ithal malları, fiyatlardaki değişiklikler karşısında esnek değildir. Bu yüzden ithalat için döviz cinsinden yapılan ödemeler artmaktadır. Bunun yanı sıra enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Enflasyonun artması da ihracat hacmini düşürmektedir. Dolayısıyla ihracattan elde edilecek gelir azalacaktır. Öte yandan yüksek enflasyon ortamında net finansal aktif kazanımında yükseliş oluşacak ve bu da piyasada daraltıcı etkiye sebep olacaktır.

Yeni Cambridge İktisatçıları, istihdam politikaları ile ödemeler bilançosu politikaları arasındaki takastan doğabilecek sorunların etkilerini, vergi oranında isteğe bağlı değişiklik yaparak azaltılabileceğini savunmaktadırlar. Özellikle 1970’lerde fiyatlarındaki aşırı yüksek artışlardan sonra Yeni Cambridge iktisatçıları bütçe açıklarını, isteğe bağlı olarak vergi oranlarını düşürerek engellemeye çalışmışlardır. Onlara göre bu müdahale ile birlikte işsizlik azalacak ve ödemeler bilançosu yavaş yavaş dengeye ulaşacaktır. Bunlardan hareketle Yeni Cambridge iktisatçıları vergi oranının sabit kalmasını istememektedirler. Bununla birlikte Yeni Cambridge iktisatçıları, hükümetin isteğe bağlı vergi oranlarını değiştirmesi kısa dönem tahminlerine dayandırmayıp, uygulanan politikaların orta dönemde analiz edilmesine dayandırmaktadırlar. Onlara göre bu yöntemin uygulanması iktisadi dalgalanmaların azalmasına neden olacaktır. Ayrıca isteğe bağlı vergi oranlarının uygulanması hasar-ayar uygulamasının kapsamında olduğu için daha az olacaktır. Buna ek olarak isteğe bağlı vergi oranlarındaki değişiklik tahminlere dayalı olduğu için dış etkenlerdeki istikrar bozucu durumlar orta vadede devam edip etmeyeceği açısından karar verme zorluğu söz konusu olabilmektedir (Cuthbertson, 2000: 61-62).

SONUÇ

Bu tez çalışmasında iktisat tarihinde Alfred Marhsall ile başlayan Cambridge ekölü ve devamında bu ekölü eleştirip, David Ricardo ve John Maynard Keynes gibi iktisatçıların düşüncelerini savunup geliştirerek alternatif bir yaklaşım olan Yeni Cambridge yaklaşımının gelişmesinde rol oynayan Piero Sraffa'nın hayatına ve çalışmalarına değinilmiştir. Özellikle kurmuş olduğu bağlantılar ve arkadaşlıklarının yanı sıra dönemin siyasi olayları ve çalkantıları Sraffa'nın çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. O dönemde ortaya çıkan ve yükselişe geçen faşizm, Sraffa'nın sosyalist bir kişiliğe bürünmesine neden olmuş ve dönemin en önemli sosyalist temsilcisi olan Antonio Gramsci ile yakınlaşmasına yol açmıştır. Sraffa her ne kadar da sosyalist düşünceye sahip biri olmuşsa da herhangi bir siyasi partide direk görev almamıştır. Alfred Marshall'a yönelik yaptığı eleştiriler büyük yankı uyandırmış ve o dönemde iktisatçıların dergilerde birbirlerine eleştirilerde bulunduğu bir akımın öncüsü olmuştur. Sraffa'nın başarılarının temelinde Keynes ile olan arkadaşlık bağının etkisi çok büyüktür. Keynes'in desteğiyle Cambridge'de akademisyen olarak göreve başlaması, Keynes'in önerileri doğrultusunda çalışmalar yapması ve Keynes ile olan ortak çalışmaları Sraffa'nın iktisat dünyasında edinmiş olduğu yeri perçinlemiştir. Keynes'in yanı sıra, Avusturyalı filozof Ludwig Wittgenstein ile de yapmış olduğu görüşmeler ve birlikte çıkarmış oldukları Cambridge Cep Günlükleri çalışması iktisat tarihindeki önemli çalışmalardan biridir.

XX. yüzyılda gerçekleşen iktisadi tartışmalarından birisi olan Piero Sraffa'nın Alfred Marshall'a yönelik eleştirileri iktisat dünyasında derin izler bırakmıştır. Birçok iktisatçının dâhil olduğu bu tartışmalara günümüzde bile bir fikir birliği sağlanamamıştır ancak çoğu iktisatçı için Sraffa'nın Marshall'a yönelik eleştirileri üzerine en çok dikkat çeken nokta ile ilgili şu söylenebilir ki dönemin önemli iktisatçılarından Schumpeter bu tartışmalarda Sraffa'ya yönelik olumlu

eleştirilerde bulunmuştur. Schumpeter Sraffa için sarf ettiği sözlerde eleştirilerinin akıl dolu ve orijinal bir performans çalışma olduğunu belirtmiştir. Sraffa'nın, neoklasik, marjinalist sistem ve bu disipline alternatif bir yaklaşım oluşturmak için yaptığı bu eleştiriler politik iktisadın özünü oluşturmaktadır.

Son olarak Sraffa'nın en önemli başyapıtı olan Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi, 40 yılı aşkın bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkmış ve Sraffa'nın ne kadar önemli bir iktisatçı olduğunu kanıtlamıştır. İktisat tarihinde derin izler bırakan Sraffa'nın hayatı üzerine yapılan araştırmalar hem de Malların Mallar Aracılığıyla Üretimi ve Alfred Marshall'a yönelik eleştirilerinin analiziyle iktisat tarihine olan katkısının önemi tekrar vurgulanmaya çalışılmış ve Türk akademik literatürüne Piero Sraffa ile ilgili önemli bir kaynak olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Adaçay, F., & İslatince, H. (2009). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Arena, R. (2015). Order, Process and Morphology: Sraffa, Wittgenstein and Open Systems. *Cambridge Journal of Economics*, Volume:39, s. 1087-1108.
- Bellino, E. (2008). Book Reviews on Production Commodities by Means of Commodities. G. Chiodi, & L. Ditto içinde, *Sraffa or An Alternative Economics* (s. s. 23-41). New york: Palgrave Macmillan.
- Bharadwaj, K. (1995). Piero Sraffa: The Man and the Scholar- A Tribute. J. Wood içinde, *Piero Sraffa Critical Assessments* (s. pp. 30-56). London: Routledge.
- Bilgili, Y. (2013). *Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları*. İstnabul: İkinci Sayfa Basım Yayın, 9. Baskı.
- Bortis, H. (2002). Piero Sraffa and the Revivval of Classical Political Economy. *Journal of Economic Studies*, 39(1), s. 74-89.
- Carter, S. (2014). Sraffa and the Standard Commodity. R. Bellofiore, & S. Carter içinde, *Towards a New Understanding* (s. s. 47-68). London: Palgrave Macmillan.
- Cate, T. (2013). *An Encyclopedia of Keynesian Economics* (Second Edition b.). Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Ciccone, R. (2015). Sraffa's manuscripts in preparation of Production of Commodities. *European Society for the History of Economic Thought, XIX Annual Conference* (s. s. 1-14). Rome: Rome University.

Cuthbertson, K. (2000). *İktisat Politikası: Keynesyen, Yeni Cambridge ve Monetarist Makroekonomik Modeller*. (N. Engin, Çev.) Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.

Dinler, Z. (2010). *Mikro Ekonomi*. Bursa: Ekin Basım Yayım ve Dağıtım.

Ertuğrul, A. (2014, Aralık). [https://www.researchgate.net](https://www.researchgate.net/publication/283073275_Olunun_Doksaninci_Yilinda_AMarshall_adresinden_alinmistir). ResearchGate: https://www.researchgate.net/publication/283073275_Olunun_Doksaninci_Yilinda_AMarshall_adresinden_alinmistir

Göver, Z. (2017). Keynes'in Kendi Çalışmalarında Devletin Rolü. *Ekonomik Yaklaşım Derneği* 28(103), s. 47-80.

Güngör, K. (2006). *ResearchGate*. [https://www.researchgate.net](https://www.researchgate.net/publication/266607898_IKTISADIN_TARIHI_NE_KISA_BIR_BAKIS_VE_MERKANTILIZMDEN_GUNUMUZE_IKTISADI_DUSUNCELER/stats_adresinden_alinmistir): https://www.researchgate.net/publication/266607898_IKTISADIN_TARIHI_NE_KISA_BIR_BAKIS_VE_MERKANTILIZMDEN_GUNUMUZE_IKTISADI_DUSUNCELER/stats_adresinden_alinmistir

Işık, S. (2013). Keynes, Para Arzının Belirlenmesinde Bir Endojenist miydi? *Ekonomik Yaklaşım Derneği, Cilt:14, Sayı:46*, s. 71-106.

Keynes, J. (2008). *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* (Cilt 44). (U. Akalın, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kurz, H. D. (2012). Two Critics of Marginalist Theory: Piero Sraffa and John Maynard Keynes. *Investigacion Economica*, 72(280), s. 23-54.

Kurz, H. D., & Lager, C. (2010). Eski Klasik İktisatçıların Konumunun Yeniden Canlandırılması: Piero Sraffa'nın Siyasal İktisada Katkıları. P. Sraffa içinde, *Malların Mallarla Üretimi* (Ü. Şenesen, Çev., s. s. 11-35). İstanbul: Yordam Kitap Basım ve Yayınevi.

Mankiw, G. (2010). *Makroekonomi*. Ankara: Efil Yayınevi.

- Marchionatti, R. (2004). Sraffa and the Criticism of Marshall in 1920s. C. Terenzio, & R. Marchionatti içinde, *Piero Sraffa's Political Economy* (s. s. 43-80). London: Taylor and Francis e-Library.
- Marcuzzo, M. C. (2003). Joan Robinson and Three Cambridge Revolutions. *Review of Political Economy*, 15(4), s. 545-560.
- Marcuzzo, M. C. (2005). Piero Sraffa at the University of Cambridge. *European Journal of the History of Economic Thoughts*, 12(3), s. 425-452.
- Marshall, A. (1920). *Principles of Economics* (Eighth Edition b.). Hampshire, England: Palgrave Macmillan.
- Martins, N. (2013). Sraffa, Marshall and the Principle of Continuity. *Cambridge Journal of Economics*, vol:37, s. 443-462.
- Martins, N. (2018). The Classical Circular Economy, Sraffian Ecological Economics and the Capabilities Approach. *Ecological Economics*(145), s. 38-48.
- Merter, M. (2010). Alfred Marshall, John Maynard Keynes ve İktisat ile Etik İlişkisi. *Ekonomik Yaklaşım Derneği*(74), s. 87-138.
- Morra, L. (2017). Friendship and Intellectual Intercourse Between Sraffa and Wittgenstein: A Timeline. *History of Economic Thoughts and Methodology* (s. 101-129). Emerald Publishing Limited.
- Naldi, N. (2000). The Friendship Between Piero Sraffa and Antonio Gramsci in the Years 1919-1927. *European Journal of History of Economic Thought*, 7(1), s. 79-114.
- Naldi, N. (2004). Three Reviews of Production of Commodities by Means of Commodities. Roma, Italy: Department of Staistic, Sapienza University of Rome.
- Naldi, N. (2005). Piero Sraffa: Emigration and Scientific Activity. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 12(3), s. 379-402.

- Oktaý, E. (1989). Yeni Cambridge Okulu: Bir Başka Keynesçilik mi? *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1-2), s. 75-86.
- Orhan, Z., & Erdoğan, S. (2008). *Para Politikası*. Ankara: Yazıt Yayın Dağıtım.
- Özdurak, T. (2014). *İktisadi Düşünce Okulları*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Potier, J. P. (2005). *Unorthodox Economist*. Taylor and Francis e-Library.
- Roncaglia, A. (1995). Piero Sraffa and the Reconstruction of Political Economy. J. Wood içinde, *Piero Sraffa Critical Assessments* (Cilt 1, s. s. 17-29). London: Routledge.
- Roncaglia, A. (2000). *His Life, Thought and Culturel Heritage*. Taylor and Francis e-Library. ISBN 0-203-1843-2.
- Roncaglia, A. (2009). *Great Thinkers in Economics*. Palgrave Macmillan. ISBN-13:978-1-4039-8746-4-19.
- Roselli, A. (2006). Sraffa and Marshallian Tradition. *The European Journal of the Economic Thought*, 12(3), s. 403-423.
- Salvadori, N., & Kurz, H. (2014). What have we learnt on Classical Economics since Sraffa? *Paris Quest Nanterre University*.
- Savaş, V. (1999). *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Savran, S. (2010). Yarım Yüzyılın Sınavında Sraffa. P. Sraffa içinde, *Malların Mallar ile Üretimi* (Ü. Şenesen, Çev., s. 37-59). Yordam Kitap Yayınevi.
- Schefold, B. (2005). *Mr. Sraffa on Joint Production and Other Essays*. London: Academic Division of Unwin Hyman Ltd.
- Signorino, R. (2000). Method and Analysis in Piero Sraffa's 1925 Critique of Marshallian Economics. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 7:4, s. 569-594.

- Sinha, A. (2016). *A Revolution in Economic Theory, The Economics of Piero Sraffa*. India: Azim Premji University.
- Skousen, M. (2009). *İktisadi Düşünce Tarihi*. (M. Acar, E. Erdem, & M. Toprak, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Sraffa, P. (2010). *Malların Mallarla Üretimi: İktisat Kuramına Eleştiri*. (Ü. Şenesen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap Basım ve Yayımevi.
- Turan, Z., Nakiboğlu, A., & Çetinkaya, N. (2015). İktisat Öğretileri ve Marshall. *International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/10, s. s. 887-938.
- Türkey, O. (2004). *Mikro İktisat Teorisi*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Türko, E. S., & Ersungur, M. Ş. (2013). Marshall Tipi Dışsal Ekonomiler, Endüstriyel Bölgeler ve Çağdaş Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), s. 253-270.
- Verger, Y. (2017). A Basis for Sraffian Ecological Economics. A Comment on Martins “Ecosystems, Strong Sustainability and the Classical Circular Economy.”. *Ecological Economics*, 138, s 249-251.
- Yıldırım, Ö. (2005). *Felsefe*. 2019 tarihinde <http://www.felsefe.gen.tr:>
http://www.felsefe.gen.tr/ludwig_wittgenstein_kimdir.asp adresinden alındı